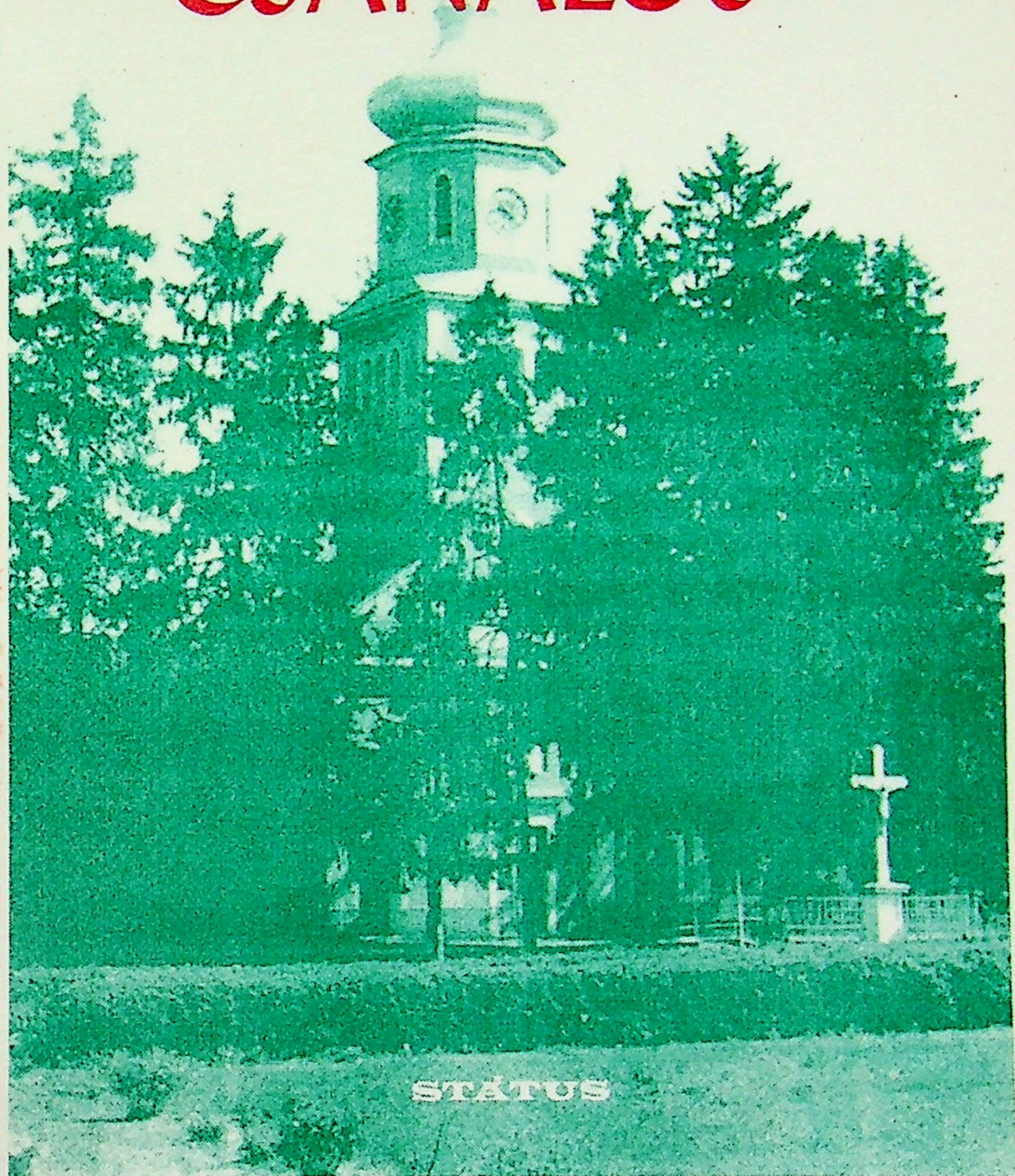

Bura László

CSANÁLOS

STÁTUS

Bura László
CSANÁLOS

Bura László

CSANÁLOS

FALUMONOGRÁFIA

Státus Könyvkiadó
Csíkszereda, 2001

A kötet megjelenését a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

támogatta.

Szerkesztette: Birtók József
Fedélterv és tipográfiai előkészítés: Buliga Krisztina

ISBN: 973-8311-08-X

©Bura László, 2001
©Státus Könyvkiadó, 2001

**Mottó: *A múlt tudata nélkül léttudatunk csonka és szervesen.
Az igazi történetírás mindig szintézis.***

BEVEZETÉS

Régi és többnyire általános emberi vonás a szülőföldhöz való kötődés, ragaszkodás. Ennek megnyilvánulása a szülőföldön megvalósított világunk megbecsülése, értékelése, féltése. De valószínűleg ez magyarázza a falu, a táj lakóinak múltja, elődeink világa iránti érdeklődésünket is.

Csanálos szorgalmas népe évszázadot meghaladó idő óta büszke a falujára, a fáradhatatlan munkája révén kialakított rendezett településre, amelyet a századelőn a vidék legrendezettebb, legszebb, leggazdagabb településének tartottak.¹

A fél évszázadot meghaladó adoma szerint a harmincas években Amerikában szerencsét próbáló honfitársunk hazatérte után az új világ szépségeiről mesélt hallgatóinak. Az egyik hallgatója, csanálosi gazda, otthon elmondta a hallottakat.

- No, látszik, hogy az (ti. az Amerikát megjárt polgár) még nem járt Csanáloson - jegyezték meg a csanálosiak.

Csanálos népe megérdemli, hogy számba vegyük a község múltját és jelenét, azzal a tudattal, hogy az egyetemes emberi világ történései minden emberi településen végigrezegnek, valamilyen módon visszautkröződnek, a legkisebb falu is cselekvő részese történelmünknek. Nem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy a történelem tényei mindig az adott kort jellemzik, viszont mindazzal, ami a falu lakosai életében, alkotásaiban időtálló, azzal a mához is szólnak.

Ezért kíséreljük meg számba venni, hogy a falu hagyományvilága miként illeszkedik bele a műveltség tágabb keretébe, ezért keressük a falu mai műveltségének történeti gyökereit, emberi közösségének múltját, a környező tájakkal és etnikai csoportokkal való kapcsolatát.

Vö.: Borovszky 1907: 49.

A monográfia megírásakor a falura vonatkozó irodalomra és levéltári adatokra alapoztam, de felhasználtam a falu ma élő lakosainak adatközléseit is.²

A FALU NEVE

Csanálos a Nagykároly-Nyírbátor közötti országút mentén, Nagykárolytól 4 (6) km-re elterülő Szatmár megyei község, neve a régi magyar *Csalános* ~ *Csanálos* helynévből származik, tulajdonképpeni értelme 'olyan hely, ahol sok a csalán'. (XIX. század eleji térképen *Tsānalos* (olvasata: Csanálos)³ és *Tsanálos*⁴ alakban is írták.)

A sváb betelepülők a falu nevét annak (a XVIII. századi osztrák katonai térképen is használt) magyar tájnyelvi alakjából vették át: *Csinálos* *Schinalosch* (1712) ebben a formában használták, ebből rövidült később a *Schinal* névváltozat. A XX. században német forrásban említett *Schöntal* alakváltozat⁵ a népi névhasználatban ismeretlen volt.

A falu hivatalos román neve – *Urziceni* – fordítás révén adott hivatalos elnevezés.

---

² A falura (is) vonatkozó szakirodalom jegyzékét a tanulmány mellékletei közt közlöm. A Csanálosra vonatkozó tanulmány felfogásában eltér a faluról megjelent vagy kéziratos írásoktól. A felhasználható források egy részének azonos volta, esetleg élő adatközlők személyének egyezése nyilvánvalóan hasonló tények, események említését (és másként értelmezését) eredményezheti. Adatközlőim közül ki kell emelnem Schveglér Istvánt és Ludescherné Csaba Zsófiát, akiknek közreműködését ezúton is megköszönöm.

³ Vö.: Korabinszky János Mátyás: *Regni Hungariae portabilis. (A magyar Királyság részletes atlasza)*. Wien, 1804. es

⁴ Mezeő Cyril és Zanathy Antal: *Szatmár vármegye*. Térkép.

⁵ Vö.: Moser 1937.

I. A KÖZSÉG ELHELYEZKEDÉSE, TERMÉSZETI VISZONYAI

A Nagykároly, Mezőfény, Vállaj, Börvely és Kálmánd határával szomszédos Csanáros (határa 6050 kat. hold) alföldi tájon, tulajdonképpen a szabolcsi Nyírség kiegészítő részén terül el. Korunk embere számára elégséges, ha a táj természeti viszonyainak csak a Krisztus utáni második ezredévi alakulásával foglalkozunk, ugyanis lényegében ez alakította olyanná, amelyben a ma embere él, illetőleg amilyenben a következő nemzedékek élni fognak.

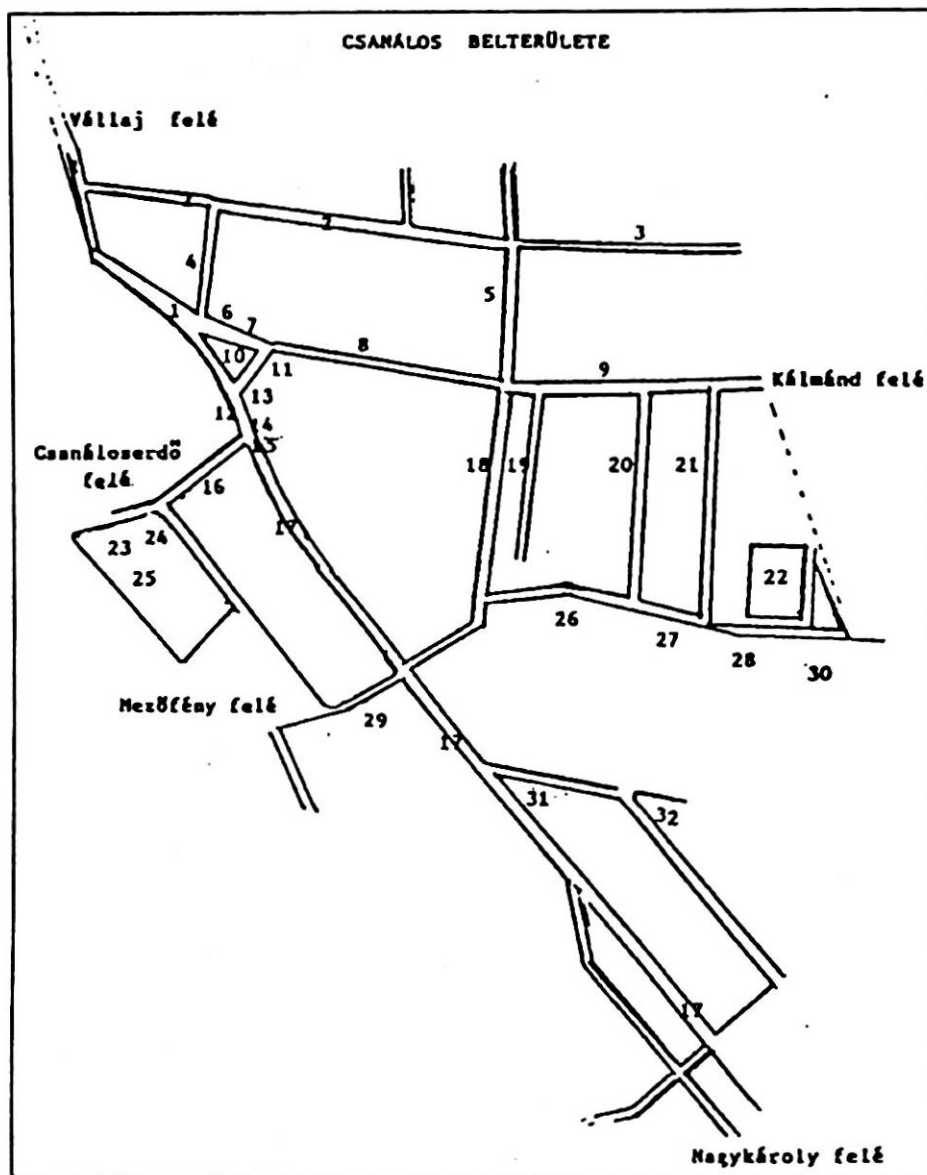
A táj ezer évvel ezelőtti képéről a 18. században készült részletes térképek alapján alakíthatunk ki magunknak a valóságot megközelítő képet, ugyanis az évezred első fele keveset változtatott rajta, a természeti viszonyok jelentős változása a 18. századtól kezdődött.

A második évezredbe forduló világban ezen a területen, s a Nyírség felé elterülő tájon alföldi homokpuszták és homokhátak, buckaközi szódás szikesek, cserjések, ligetek, s nagyobb kiterjedésű, de akkor sem összefüggő erdő terült el, szil, kőris és tölgy, vegyesen. (A XIX. század folyamán ezek a ligeterdők átalakultak tölgyesekké.)

A megművelt homokos talaj biztosabb átlagos termést hozott, mint a fekete, kötött agyagtalaj, ugyanis növényzete kevesebb csapásnak volt kitéve. A falu határában Börvely és Kálmánd felé egykor az Ecsedi láp nádas mocsarai, tőzeges rétlápok terültek el.

Nyugat felőli szomszédja tehát a Nyírség, amelynek erdeiből maradék ma már csak Csanáros, Vállaj, Mérk határában van. Az ecsedi láp szabályozása előtt (Az első kísérletek 1774-1785 között történtek, újból 1880 után próbálkoztak, hatékonyak az *Ecsedi láp lecsapoló lársaság* megalakulása utáni munkálatok voltak.) a határ hasznave-

hetősége mindig a csapadékmennyiségtől függött.⁶ A csanálói határban ugyanis hamar olvadt, minden árok megtelt vízzel, a kaszálókat, legelőket, szántókat elborította a (talaj)víz.⁷

A falu mai utcarajza

⁶ A vidék évi csapadékmennyisége átlag 650-700 mm közötti (volt), az időbeli megoszlása azonban nem mindig kedvez(ett) a mezőgazdaságnak. Az évi középhőmérséklet 9-10,5°C között változó, az évi napsütéses órák száma 2000-2050 közötti.

⁷ Vö.: Györffy 1994: 31.

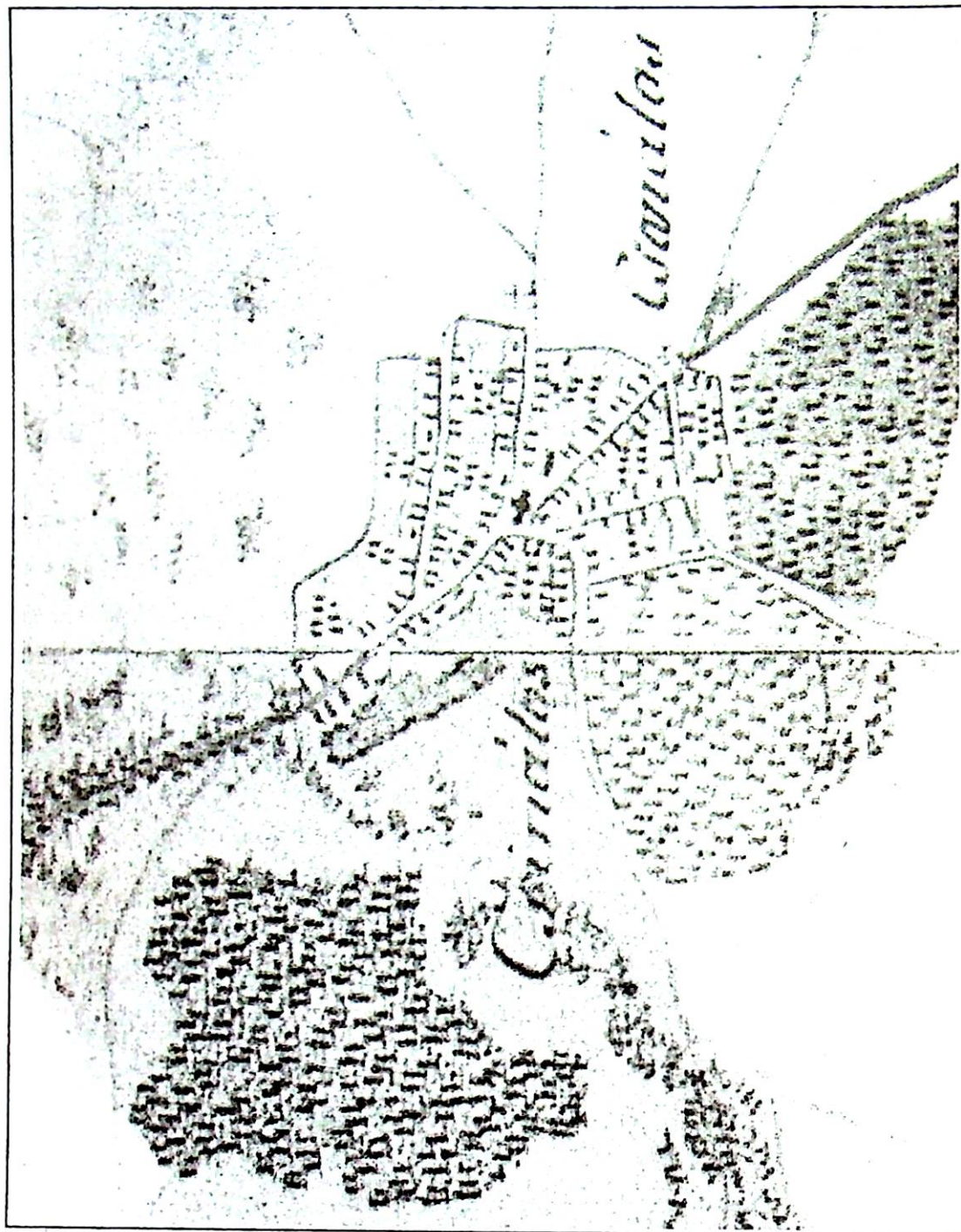
II. A FALU TELEPÜLÉSTÖRTÉNETE

A régi falu benépesülése

A falu múltjának, lakosai életének megismerése szempontjából szükségtelen a nagyon régmúlt világába elkalandoznunk, a környék (kőkorszaki) bronzkori leleteinek vizsgálata a régészet, a szaktudomány feladata.

A 8. század derekán a Kárpát-medencében (is) tartóssá vált katasztrofális szárazság nagyon érinthette a pusztává váló (különösen a Dunától keletre fekvő) alföldeken élő népességet. A nagy ínség előli menekülés következtében az alföldi részek igen gyéren lakottaká váltak, a Kárpát-medence lakossága gyarapodásának később a 9. században csapadékosabbra változott viszonyok kedvezhettek. Az akkor szárazabb steppéről ez is vonzhatta a Kárpát-medencébe, a friss legelő felkereséséhez, a szállásváltó életmódhoz szokott magyarságot is. A magyar honfoglalás korabeli természeti viszonyokról, a magyarság megtelepedésének tényleges körülményeiről a korra vonatkozó írásos dokumentumok híján igencsak kevés ismeretünk van. Azt tudjuk, hogy az alföldnek ez a része a Kaplony nemzetség szállásterülete volt, nyugatabbra (az egykori türk-kazár államberendezés örökségként létesült intézmény) a bihari hercegség (dukátus), a vezérlő fejedelem várható örököse részére kormányzásra kijelölt (a csatlakozott törzsek szállásterületét képező) önálló terület. A hercegség, a nyíri-bihari országrész központja Bihar és Nyitra, lakosai a fekete magyarok néven emlegetett népréteg, a 3 csatlakozott (pogány, részben mohamedán) kabar törzsszel. A történeti helységnevek tanúsága szerint a mai Csanáros területén egykor élők szomszédságában az ezredfordulón kazárok/kabarok is, (Kozár, Kozárfalu), (dél)szlávok is élhettek (Tótfalu).

Csanálos régi térképe

A magyarság megtelepedése után a Kraszna folyó mente is a Kaplony nemzetség szállásterülete volt.⁸

A XIII. században Csanáros község mai területén a korabeli dokumentumok a népes Vada helységet említik⁹, a község a várbirtokhoz, lakosai a századokba osztott várnéphez tartoztak.¹⁰ A várbirtok-szervezetéhez tartozó falvak lakosai végeztek a vár körül minden elképzelhető munkát, terményeik egy részét a vár szükségleteinek fedezésére vagy a király számára beszolgáltatták.¹¹

A falu egyházkerületileg az akkori szatmári főesperességhez tartozott, Vadafalva néven említik.¹²

Vada határának jelentős része, a mai Csanáros (22 ekealjnyi) területe a 13. század elején még bizonyosan (lakatlan) királyi birtok volt, erre utal a várnép és a Kaplony nemzetség pere is.¹³ A század végén azonban a Kaplony nemzetség által (adomány és később vásárlás útján) megszerzett területen egy, a földbirtokos által telepített falut találunk, amely szintén a Vada nevet viseli.¹⁴

A régi falut a század utolsó évtizedeiben (1288-as oklevél) megkülönböztetésül Nagyvadának nevezik. A későbbiekben a két Vada közül az egyik, nyilvánvalóan az újabb, elveszti régi nevét, s megkülönböztetésül már 1325-ben is, 1344-től több alkalommal Csanárosvada¹⁵, a XIV. századtól pedig Csanáros, a XV. századtól csak Csanáros néven említik.¹⁶

---

⁸ Vö.: Borovszky 1907: 414.

⁹ Vada várnépei 1221-ben a nagyváradi káptalan előtt folytatott földfoglalási perben azzal vádolják a Kaplyon nemzetség néhány tagját, hogy hét ekealjnyi földjüket elfoglalták, és saját, András királytól kapott 15 ekealjnyi területükhöz csatolták. Vö.: VR 261.

¹⁰ Vö.: Borovszky 1907: 419, 616.

¹¹ Vö.: Kár. Okl. I. 535.

¹² Vö.: Ortway: Geogr. Eccl. Hung. 665

¹³ Vö.: Várad Regestrum: 261.

¹⁴ Vö.: Kár. Okl. I. 18.

¹⁵ Vö.: Kár. Okl. I. 62.

¹⁶ Vö.: Maksai 1940, 228-9.

Vada és Csanálosvada birtokosai a következő évszázadokban (öröklés vagy vásárlás révén) mindig Kaplony nemzetségbeliek voltak. A váradi káptalan jegyzőkönyveiből tudjuk, hogy a Kapylon nemzetségbeli György fia, Illés, és ennek fia, Péter, Szatmár vármegyei Vada nevű birtokukat Ördög Simon comes¹⁷ fiainak; Péternek és Endösnek, szintén Kaplony nemzetségbelieknek, huszonöt márkáért örök áron 1288. július 17-én eladták.¹⁸ A Károlyi családnév a XIV. században tűnik fel, Simont, az 1325-től birtokos Kaplony nemzetségbeli Ördög András fiát már így hívták.

A régi Vada már a középkorban sem volt nagy falu (Tulajdonosainak, a Vadaiaknak magvuk szakadt, 1396-ban a falu rokonaik tulajdona, 1417-ben Vetési Lászlóé és Istváné.),¹⁹ de még sokáig lakott hely maradt, az 1431-es határjáráskor még említik,²⁰ emlékét ma Csanálos határában a Vada helynév őrzi.

A faluban birtokos Vetési, Bagosi, Csomaközi családok tulajdonrészeit a Károlyiak sorra megszerezték, birtoklásában báró Károlyi Ádámot 1642-ben új királyi adomány erősíti meg. Minthogy Csanálos földesurak, köztük a Károlyi grófok szerződéses helysége volt, nemesek sohasem telepedtek meg a faluban.

Csanálosvada (Csanálos lakossága) a XVII. század közepén a háborúk (1658-ban portyázó tatárok, törökök) és a pestis következtében megcsappant, majd lakói elmenekültek, 1660-ban a falu már teljesen lakatlan.²¹ A nemesi megye közigazgatási hatósága kedvezményekkel igyekezett visszacsalogatni a falu elmenekült lakosait, hogy ne maradjon pusztán, megműveletlenül a föld.²² Javasolták: „az ittmaradtak a

---

¹⁷ A latin *comes* 'kísérő, társ; vezető' megnevezés a királyhoz közelebb álló, kíséretéhez tartozó személyek megnevezése.

¹⁸ Vö. Kár. Okl. I. XVI. sz. okmány, 18. l.

¹⁹ Vö.: Lel. Acta 18.

²⁰ Vö. Kár. Okl. II. 138-140.: Wada

²¹ Vö.: Vármegyei jegyzőkönyv: 1660. Fol. 29.

²² Vö.: Borovszky 1907: 483, (idézi a Vármegyei Jegyzőkönyvet, 9, kötet, Follo 80.)

porciót ('adót') fizessék, egyéb impozícióktul ('megadóztatásoktól') három esztendeig immuniáltassanak ('mentesítessenek'),” ugyanakkor más vármegyéből is hívtak betelepülőket, akiknek megígérték, vagyis elrendelték, hogy „három esztendeig mind a porcióknak (adók), mind egyéb kontribúcióknak (szolgáltatások) fizetésétül és szekerezésektül immuniáltassanak (mentesítessenek)”;

A XVII-XVIII. század fordulóján Nagykároly és egész vidéke alig lakott. Az 1705-ben végzett összeírás²³ szerint Kálmádon 7, Mérken 4, Károlyban 25 gazda maradt. Vadán, Csanáloson, Fényen, Vállajon (mindegyikben) 3-4 gazda található, de szántás-vetés nélkül maradtak, mert éppen e munkálatok végzése idején állottak öt hétig pusztán.²⁴

A sváb telepítés

A XVII. században és a XVIII. század fordulóján a háborúk és a pestis nyomán a vidék vészesen megfogyatkozott népessége készítette a Károlyi grófok három nemzedékét, hogy az elnéptelenedett Nagykároly környéki falvak benépesítése céljából sváb telepeseket toborozzon. A telepítést megindító Károlyi Sándor grófnak a Boden-tó környéki lakosságra hívták fel a figyelmét, így az 1712-ben kezdődött telepítés során főképpen Württembergben, Schwarzwaldban, Blazevitzben toborzott telepeseket hozatott.²⁵ A telepéseknek²⁶ eljövételük előtt meg kellett váltaniuk magukat a jobbágyságból, ezután Ulm dunai kikötőjéből

²³ Vö. Vármegyei jegyzőkönyv 1705. Fol. 204-217.

²⁴ Vö.: Borovszky 1907, 489.

²⁵ Vonház 1931, 171

²⁶ A XVII. századi telepítés során Csanálosra Németország következő helységeiből érkeztek telepések: Ahausen, Altdorf, Alfons, Alshausen, Bachhagel, Biberach, Bodensee, Breisach, Buchau (Puchau?), Dürmentingen, Eisenfurt, Engenreite, Heggbach, /Hepbach?/, Heudorf, Hirschbronn, Hittistetten, Holzmajer, Iherlinger, Ilvanger, Karssee, Kelckermerk /?/, Konstanz, Lauggassen, Meersburg, Mettenberg, Mochenwangen, Mutensweiler, Mühlenreite, Neuhaus, Neukirch, Oberhofen, Oberluizen, Ochsenhausen, Pfullendorf, Ravensburg, Rechtis, Riggemweiler, Schnürpflingen, Staig, Strass, Tryperg /Tryberg/, Trobernegh, Überlingen, Volkings, Waldburgh /Waldburgh/, Weingarten, Wolfegg, Wolpertschwende, Zeil. (Vö.: Vonház 1937 táblázatai!)

(saját költségükön) fedéllel ellátott nagy csónakon utaztak Pozsonyig, onnan viszont a gróf szállíttatta őket tovább. Az első július 14-én érkeztek Nagykárolyba, s rövideken még két csoport, 21-én és 27-én. A távolból érkező telepesek vágyai és (az ígéretek alapján kialakult) elképzelései az itt talált valóság, a vidék természeti viszonyai és gazdasági körülményei között nyilvánvalóan nem teljesülhettek. Szenvedtek a természeti viszonyoktól, a gazdasági körülményektől. Ezt tudatja Károlyiné Narkóczy Krisztina férjének írt levele: „Nem tudják inni az itteni vizet, sokan meghaltak. Az ételen kívül sokat költenek ezért borra, sörre.”

A grófnő a telepesek megsegítésére július végén (egy-egy véka) búzát, lisztet osztatott ki köztük. Munkát azonban nem tudott adni, ugyanis a telepesek érkeztekor a búza nagyrészt már le volt aratva. Ami még állott Nagykárolyban és Olcsván, azt részbe arathatták, de ez alig 100 személynek jelentett némi munkát. Ilyen körülmények következtében a telepesek egy része koldulni kényszerült, sokan pedig megszöktek.

A következő évben (1713-ban) a faluban, Csanáloson megmaradt telepesek hozzákezdtek a számukra kiosztott földek megműveléséhez. Gazdálkodásuk megkezdését a grófnő ökrök és gazdasági felszerelések adományozásával segítette.

Csanálos betelepítésekor a falu határát 135 telek/birtok alkotta, amelyből a Károlyi grófok 86-ot a telepeseknek szántak, a többi urasági birtok maradt.

Az első telepesek közül Csanálosra 42 gazda települt.²⁷ A telepítéskor a faluból a csekély számú magyar jobbágy elköltözött, Börvelybe²⁸

---

²⁷ Az első telepesek: Hans Elchner, Peter Ahliner, Hans Guth, Georg Vogel, Joseph Scherere, Simon Eberlin, Johannes Schoth, Marthin Melleg, Joseph Zimmemann, Michael Fesser, Michael Dama, Georg Höhlbockh, Simon Gruber, Simon Zilly, Jakob Boltz, Jakob Frang, Johann Sauerman, Andreas Hagenbacher, Johan Haffa, Hanss Jakob Mayer, Marx Überlich, Johannes Kölger, Johannes Zieger, Hanss Mössner, Michael Mössner, Georg Mössner, Michael Steib, Franz Maurer, Matheis Solomayer, Franz Brasser, Joseph Mayer, Joseph

telepítették őket.²⁹ A kipusztult, kiköltöztetett vagy elszökött jobbágyok helyére betelepülők egy része rozoga viskókba költözött, többen pedig fakunyhókba őszig, földbe épített házba télére.

A Csanáloson megtelepült sváb családok száma a következő években folyamatosan változott, egyrészt a megtelepedettek közül többen más falvakba költöztek, másrészt más falvakból ott megtelepedettek költöztek át Csanálosra, de további új bevándorlók is érkeztek.

A sváb betelepítés

1714-ben a Csanáloson másfél éve megtelepült 42 családból már csak 19 lakott a faluban, 1716-ban viszont (a Nagykárolyból és a többi községből is ide költözöttekkel) már 63 sváb család élt Csanáloson. A következő fél évszázadban a falu sváb lakossága jelentős számú új telepessel (mintegy 60 családdal) gyarapodott, a belső migráció, a lakosság országon belüli lakhelyváltogatása eredményeképp pedig a térségben gyökeret eresztett első telepések leszármazottai közül sokan (45 család) más falvakból átköltöztek Csanálosra, (Vö.: Adattár, 1. sz. táblázat.)

Deyringer, Johannes Siebeheimh, Jakob Zierr, Jakob Öberlich, Georg Kolb Rockoss, Martin Bincher, Johannes Wikordt, Jakob Holdar, Joseph Riedler. Nótlen: Hanss Georg Doma, hajadon: Barbara Herzingerin, Anna Hoffringeri.

²⁸ A svábok Börvelty *Berbi* néven emlegették. Vö.: Moser 1937: 130.

²⁹ Vö.: Borovszky 1907: 493, Schematizmus 1904: 153.

ugyanakkor persze a belső migráció következtében Csanálosról is sokan (125-en) települtek át más falvakba (Vö.: Adattár, 2. sz. táblázat).

A település/telepítés folyamata a XVIII. század harmadik negyedében fejeződött be. (Vö.: Adattár, 3. sz. táblázat.)

Az egykor betelepült svábok kései (főként XX. századi) ősei föltek a kérdést: mi készítette/a XVIII. század elején/derekán őseiket, hogy elhagyják régi hazájukat. A kérdést kutató sváb történész a következő okokat sorolja fel: a spanyol örökösödési háború; egy többéves szárazság okozta ideiglenes súlyos ínség; a megígért szabad föld és a több évre megígért adómentesség.

A későbbiekben ehhez hozzájárultak a már megtelepedettekkel való családi és baráti kapcsolatok, a toborzók rábeszélő képessége, a csalogatás, és a szorgalmas sváb gazdák föld utáni vágya.³⁰

Adam Müller Guttenbrunn sváb író pedig így vélekedik: „Túl sok erőszak volt a világon és igen kevés jog.”

A lakosság lélekszáma, vallása, nyelve, nemzetisége

A lakosság lélekszáma

A lakosság XVIII - XIX. századbéli lélekszámának megállapítására elsősorban az egyházi feljegyzések adataiból következtethetünk. A XVIII. századból tudjuk, hogy 1774-ben 101 család élt a faluban, közülük 87 gazda és 14 zsellér.

A XIX. század elejéről 1808-ból van az első, a lélekszámra vonatkozó adatunk: 858 római katolikus. (A Csanálosra vonatkozó adatokat azonban nem tekinthetjük abszolút értékűnek, mert a plébánia adatait nem különítik el a Csanáloshoz tartozó filiák (Csanáloserdő, Pórháza) adataitól.³¹

---

³⁰ Vö.: Forstner Ferenc: *A régi haza. A sváb nép története*. In: Sathmarer Schwabenpost. Posta şvabilor sătmăreni. Carei- Karol. 1938. X.1., p.5.

³¹ Meg kell jegyeznünk, hogy az egyházmegyei sematizmusok adatai sokszor éppen a római katolikus vallású lakosság számában nem egyeznek az eredeti anyakönyvek adataival.

A lakosság XIX. századi lélekszámáról elsősorban az 1825-től meglevő eredeti anykönyvekből és az 1830-tól kiadott (a Schematizmusokban közölt) egyházmegyei nyilvántartások alapján tájékozódhatunk. (Vö.: Adattár, 4. sz. táblázat). A lakosság száma – a gyermekhalandóság viszonylag magas száma ellenére is – folyamatosan gyarapodott, számottevően az első világháborúig, mérsékelten ezt követően.

A lakosság számát csekély mértékben apasztotta az el/kivándorlás,³² érzékenyen befolyásolta viszont a két világháború hadszínterein elpusztult férfiak,³³ valamint 1945-ben a Szovjetunióba kényszermunkára deportáltak (és az ott elpusztultak) jelentős száma (91-en haltak meg).

A kivándorlásoknak az utolsó évtizedekben felerősödő jelensége, valamint a gyermekszaporulat számottevő csökkenése a falu lélekszámának megrekedését, sőt fokozatos csökkenését és a falu elöregedését okozza. (Vö.: Adattár, 5. sz. táblázat.)

Érzékeltetik ezt az egyházközség év végi számadatai, a születések és az elhalálozások aránya, valamint az egész és a fél családok számbavétele. Míg 1941-ben Csanáloson 1824 római katolikus élt, 1982-ben már csak 1401, öt év múlva 1359, 1992-ben csak 1219.

Az utolsó tíz évben átlagban tíz házasságot kötöttek, a születések száma tíz-tizenkettő, az elhalálozásoké legalább a kétszerese, de olykor háromszorosa is. (Vö.: 5. sz. táblázat.)

---

³² Külföldre települtek Magyarországra: 1918 után Bolemann Ferenc (orvos), Bolemann János, Bolemann Rezső, 1945 után Ludescher Mária, 1988-ban Ferenczy József. Az Amerikai Egyesült Államokba 1929-ben: Baumann Teréz, Czier László (Lecsez) és testvére; Ludescher Mihály egész családjával, Paczier Ferenc, Paczier Flórián, Szaueremann Tivadar. Többen visszajöttek. Ausztráliába: Plank Erzsébet, Plank Magda. Kubába: Rock Gizella (tanítónő). Németországba 1940-1944 között 12 zsellér származású önkéntes a német hadseregbe jelentkezett (2 meghalt), 8 család szekéren Németországba menekült. (Franz Maresch irányította őket. Vö.: Sathmarer Heimatbrief, 1989. április) 1989 előtt: Békési Imre, Békési István, Lucz István, Ludescher László, Tempfli Gyula, Tempfli Károly. 1990 után: Zimmermann Tibor és felesége Varga Melinda, Szolomájer Albert és felesége Fecser Katalin, Tempfli Imre. A kivándorlásoknak az utolsó évtizedekben felerősödő jelensége, valamint a gyermekszaporulat számottevő csökkenése a falu lélekszámának megrekedését, a falu elöregedését okozza.

³³ Az első világháború harcterein 42-en haltak meg, életkoruk: 20-24 között: 8, 25-29: 8, 30-34: 16, 35-38: 10.

A születések, elhalálozások és a házasságkötések másfél százados adatait tükröző grafikonunk a szociológusok számára is sok következtetés levonására alkalmas. (Vö.5/A)

A lakosság vallása

A Csanálosra betelepült sváb telepesek valamennyien sváb anyanyelvűek, római katolikusok voltak. A falu a világháborúk befejezése koráig megőrizte egységes római katolikus voltát. A falubeliek közötti házasságok természetesen azonos vallásúak között kötődtek, de a más falubeliekkel kötött házasságok is vallásilag homogének voltak. Vegyes házasság (elvétve) a XX. század második felében fordul elő. Az anyakönyvek tanúsága szerint a más faluból hozott menyasszonyok többsége etnikailag a betelepült svábságból származik, de csanálosi leányok magyar etnikumú lányokkal is kötöttek házasságot.³⁴

A falu múlt századi vallási statisztikáiban megjelenő görög katolikusok, reformátusok nem csanálosiak, a filiákban laknak. (Vö.: Adattár, 4. sz. táblázat.)

A lakosság beszélt nyelve

A sváb telepesek nyelvjárását német nyelvészek a XX. század harmincas éveiben készült szakmunkákban részletesen bemutatták és jellemezték.³⁵ A XVIII. században települtek beszélt nyelve származási helyük tájnyelvi sajátosságait őrizte, a más-más vidékről származók lényegében közös nyelvjárást beszéltek, nyelvükben kisebb tájnyelvi eltéréseket azonban megőriztek. Különbségek elsősorban a hangképzésben jelentkeztek. A sváb nyelvjárás magánhangzórendszerének jellemzője volt a zártabb hangok képzése, másrészt ún. réshangok³⁶ ejtése (az ún. illabiális tendencia). A Nagykároly környéki magyar

---

³⁴ A csanálosi róm. kat. plébánia „Házassultak” anyakönyve, I. 5, 19, 23, 24, 32, 36, 42, II. 4, III.2, 7, 25, 31, 56.

³⁵ Lásd: Müller 1932, Moser 1937.

³⁶ A nyelvtudomány így nevezi az ajakréssel képzett /ejtett hangokat.

nyelvjárásban nem volt ismert a sváb /a/³⁷ hang, ezt ma már csak néhány háznév őrzi, ma a sváb nyelvjárás /e/³⁸ hangja is csupán néhány svábból kölcsönzött (megőrzött) jövevényszóban észlelhető. Az egykori sváb hangrendszer tökéletlenül képzett veláris //³⁹ hangja a századfordulón a svábul beszélők nyelvéből is (szinte maradéktalanul) eltűnt.

A sváb nyelv mássalhangzórendszere nem ismerte/nem ismeri a hosszú mássalhangzót. Ennek hatása érvényesül a csanárosiak mai magyar tájnyelvében is, egyáltalán nem érzékelik a hosszú mássalhangzók jelentésmegkülönböztető szerepét. Nem ejtenek hosszú, legfeljebb félhosszú mássalhangzót.

A sváb alapnyelvből örökölte a csanárosi tájnyelv a sváb *-li* kicsinyítő képzőt, amelyet ma számos sváb kölcsönzó őriz: *bisili* 'rőzse', *hájzli* 'házikó', *hevili* 'csupor', *niërli* 'disznóvese', *sajlli* 'aprófa', *strudli* 'táskatészta'; előfordul keresztnévhez kapcsolódó kicsinyítő képzőként is: *Ferkóli* 'Ferike', *Józili* 'Józsika'.

A lakosság egyöntetűen sváb anyanyelve mellett már a XIX. század első évtizedeiben megjelenik a magyar nyelv is, ami természetszerű, hiszen környékén számottevő magyar nyelvű lakosság él, másrészt Csanáros fontos kereskedelmi út mentén, a megyeközpont közvetlen szomszédságában helyezkedett/helyezkedik el, s ez természetesen csak fokozta a magyarul beszélőkkel való kapcsolatok lehetőségét.

Csanáros sváb lakosai a XIX. század során fokozatosan kétnyelvűekké váltak, a falu beszélt nyelvét 1820-ban, 1826-ban németnek, 1827-ben németnek és magyarnak minősítik, 1830-ban (és a továbbiakban) viszont már magyarnak és németnek,⁴⁰ ami a nyelv váltás folyamatának erősödését érzékelteti. A századfordulón végbement a teljes nyelv váltás. Az első világháborút követően már egyre kevesebben, csak öregek beszéltek még őseik nyelvét. Ma az ősök nyelvét (bármely indítékból) elsajátítani akaró a német irodalmi nyelvet tanulja.

³⁷ Röviden ejtett á hang.

³⁸ Az /e/ hang hosszan ejtett változata.

³⁹ A nyelvtudomány ezzel a jellel jelöli a hangot.

⁴⁰ Lásd az egyházmegye Schematizmusait (évkönyveit).

A lakosság nemzetisége

A Németországból betelepülő lakosság természetesen (német identitásúnak) svábnak vallotta magát. A sváb származás tudatát a későbbiekben is megőrizte, vallotta. A megtermelt fölösleges javak pénzre cserélése szükségszerűen mozgékonyá tette a falubelieket, a piaci kapcsolatok a magyar nyelv elsajátítására is ösztönözték. A magyar nyelvvel, népi hagyományokkal, művelődéssel ismerkedve a sváb lakosság természetszerűleg szoros kapcsolatba került a magyar néppel, illetőleg az állammal, amelyben élt.

Az ország más etnikumú népével való azonosulásának, az államba való eredményes beilleszkedésének bizonyága, hogy az 1848-as forradalom és szabadságharc idején a sváb etnikuma tudatát őrző lakosság a magyar forradalommal rokonszenvezett és azonosult. Ezt az érzésvilágot bizonyosan befolyásolta a jobbágyfelszabadítás ténye is, a társadalmi/polgári haladásnak a csanálosiakban szunnyadó, a későbbi faluképben is tükröződő törekvése is, együttesen tehát a magyarsággal megegyezőnek talált érdeke. A rokonszenv tanúsága volt, hogy a falu férfi lakosságából alakult katonai egység csatlakozott a forradalmi sereghez, gróf Károlyi Istvánt átkísérték a Duna-hídon, megvédték az osztrákok ellen, mások a nemzetőrzászlóaljba jelentkeztek, Szatmár védelmére mentek, részt vettek a Kővár vidéken fellázadt románok elleni harcokban.⁴¹

A lakosság nemzetiségére vonatkozó XX. századi népszámlálások során Csanáros lakosainak döntő többsége magyarnak vallotta magát, 1910-ben 1727-en, 1941-ben 1782-en. Német nemzetiségűnek vallotta magát 1910-ben 19, 1941-ben 42 csanárosi.⁴² (A népszámlálások sta-

---

⁴¹ A Kővár vidéki zendülők elleni harcokban 1848. novemberében megsebesültek, majd meghaltak: Rooß Márton 38 éves, Bólinger Mátyás 36 éves, Reszler Jakab 26 éves. Decemberben Straub Ádám 36 éves nemzetőrt ágyúgolyó találta, 13-án belehalt a sérülésébe.

⁴² Vö.: Kóródy-Katona János: *Nagykároly város és a nagykárolyi járás vallási adatai*. Közlöny, 1944. március 15. (Közli a Statisztikai Hivatal: *Szatmár vármegye statisztikája 1941* vonatkozó adatait.)

tisztikáiban megjelenő román nemzetiségű (vallásuk: görög katolikus) polgárok nem Csanáloson laktak, a közigazgatásilag hozzá tartozó – a falubeliectől Dinnyés-tagnak nevezett – csanáloserdeiek.)

Az 1987-es népszámlálás adatait a Németországból megindult segély folyósítása, az 1992-est a segélyek és a kivándorlás, illetőleg a vízumszerzés követelményei/körülményei befolyásolták, ebből eredően az 1992-ben megtartott népszámlálás adatai szerint a falu lakosai közül magyar 510, német 316, sváb 393, cigány 76, 1997-ben magyarnak vallja magát 684,⁴³ németnek 715.⁴⁴

A lakosság anyagi érdekektől mentes érzelmeit viszont a választási eredmények szemléltetik; az 1996-os és a 2000-es választások alkalmával is a csanálosiak, csekély kivétellel, az RMDSZ-re szavaztak.

---

⁴³ Az 1992-es népszámláláskor cigánynak feltüntetettek tulajdonképpen olyan cigányok, akik egyébként valamennyien római katolikus magyarnak vallják magukat.

⁴⁴ A valós állapotot érzékelteti, hogy az 1996. novemberi választás alkalmával a csanálosi választókörzetben (Csanálos mintegy 640 választópolgára, Csanáloserdő lakosai és a határőrség katonái alkották) az RMDSZ-re szavazott 713 választópolgár, a Demokrata Konvencióra 131, a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja 53, a Szociáldemokrata Párt 12, a Román Nemzeti Egységpárt 3, a Nagyrománia Párt 2 szavazatot kapott. [Az utóbbi öt párt szavazópolgárai a határőrség, a rendőrség és a községi választókerületbe tartozó csatolt Csanáloserdő lakosai közül kerültek ki.] 2000-ben a Német Demokrata Fórum jelöltje a szavazatok 7 százalékát kapta.

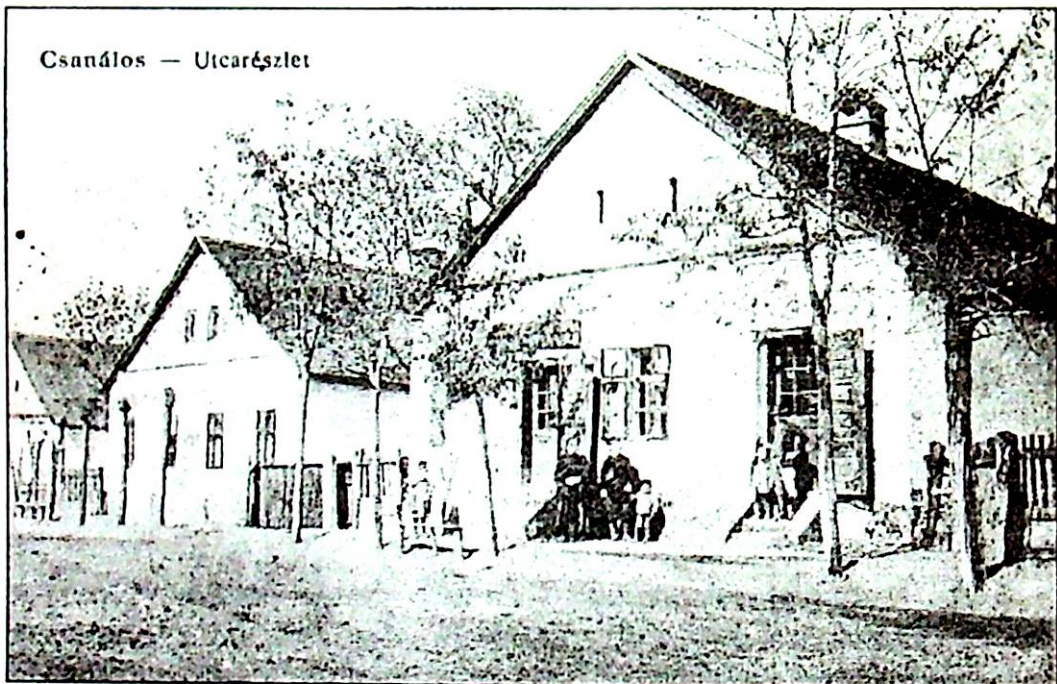

III. A FALU KÉPE, ÉPÜLETEI

A falu képe

A Csanáloson megtelepült sváb földművesek – mint említettük – 1712-ben (és még egy ideig) az otthagyt rozoga viskókba költöztek, földkunyhókban laktak.

A betelepülést követő években alakult ki az alapjaiban, illetőleg magvában a maival egyező falukép. Az 1700-as évek végén a falu fő utcái tekintetében a maival egyező (bár terjedelmében rövidebb) volt, vagyis megvolt a templomtól Nagykároly, Vállaj és Kálmánd felé vezető, az ezzel párhuzamos utca, valamint a temető felé vezető, és egy, ezzel párhuzamos, a Károlyi utcából nyíló utca. (Vö.: A XVIII. századi Csanálos térképmelléklete.)

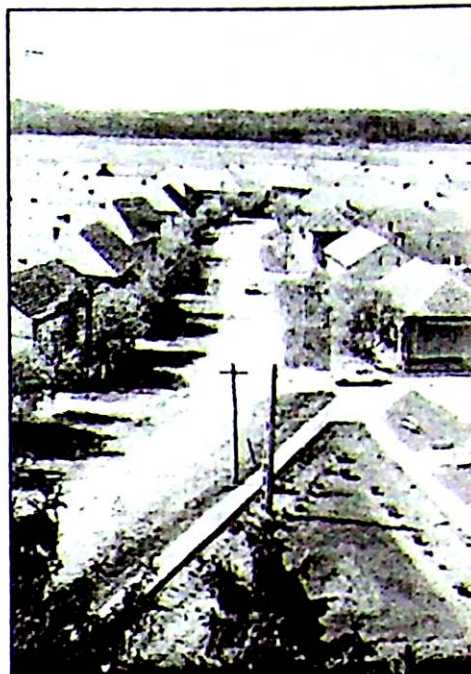

Régi utcarészlet

A falu akkor készült térképén jól kivehetőek a gazdák házai, valamint a tíz csokorban elhelyezkedő zsellérházak.

A falu képe a lélekszám megnövekedésével nyilvánvalóan megváltozott, egyrészt az egykori utcák megnyúltak, másrészt a faluban új utcák is keletkeztek.

A falu belterületének mai, kilencvenes évekbeli alakját a térkép-vázlat szemlélteti. (Vö.: térkép-melléklet.)

A Vállaj utca

A lakóházak

Csanáloson a gazdabirtokok lakóházai mindig az utcafrontra épültek, (az utcáról nézve) a birtok jobb oldalán helyezkedtek el. A lakóházzal (a lakószobák + konyha folytatásaként) egybe építették az istállókat is.

A régi sváb lakóház az utcáról szemlélve háromablakos volt. Az utcáról nyíló ajtó vezetett az épületbe, pontosabban az épület hosszában végigfutó (az eresz alatt elhelyezkedő) tornácre. (Vö.: 1. sz. ábra.)

A tornácról nyíló első ajtó az előszobába (*Vorzimmer*) vezetett. Ebből három ajtó nyílt, jobbra a nagyobbik utcai szobába (ezt általában a nagy vendégeskedésekre használták), balra az ún. *Stiblibe* ('szoba')⁴⁵, a szemközti ajtó a konyhába (*Küche*) nyílt. A konyhából nyílt a kisebbik utcai szoba (*Stubekámer*)⁴⁶ és balra egy másik kisebb szoba (*Kemerli*)⁴⁷. Az utcai szoba a gyermekek (olykor a nagyszülő) hálószobája volt, a bal oldali kis szoba a szülőké.

⁴⁵ Sváb *stible* - német *Stüblein*, *Stübe* 'szoba'

⁴⁶ Vö.: német *Stubenkammerlein*.

⁴⁷ Vö.: német *Kämmerlein*.

A folyosóról nyíló második ajtó egy hosszú szobába vezetett. Ebben volt a felnyitható pincelejárát (Némelyik házban a konyhában (is) volt pincelejárát.), itt volt a padfeljáró is. A helység szemben levő oldalán ajtó vezetett a kamrába.

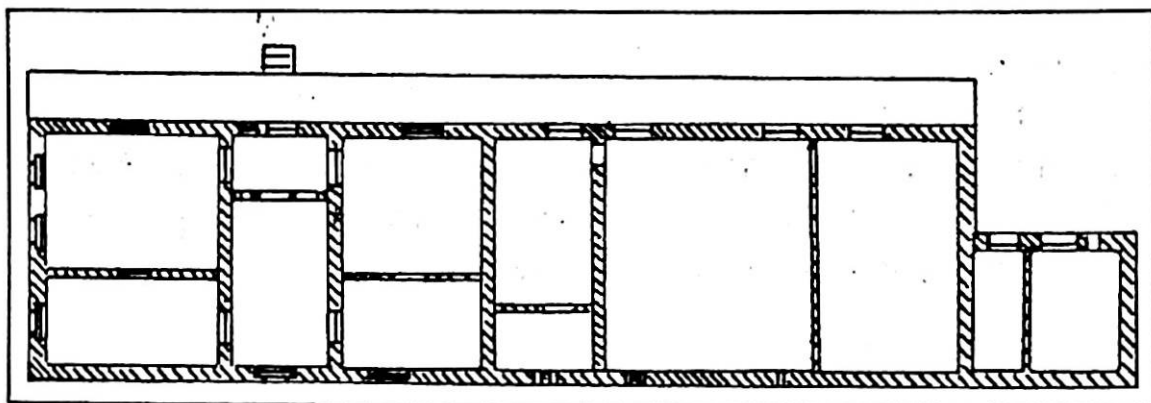
(Volt olyan ház is, amelyben ugyanebben a helységben volt a kenyérsütés céljára épített kemence is.)

Az épület további része istálló volt. Az istállóban külön helye volt a lovaknak és külön helye a teheneknek. Az istállóba két ajtó vezetett. Az első a lovak etető folyosójára (*Fullergang*) (Itt aludtak egyébként a cselédek.), a másik ajtón közlekedtek az állatok, ezen vitték be a tehenek takarmányát, itt hordták ki a trágyát.

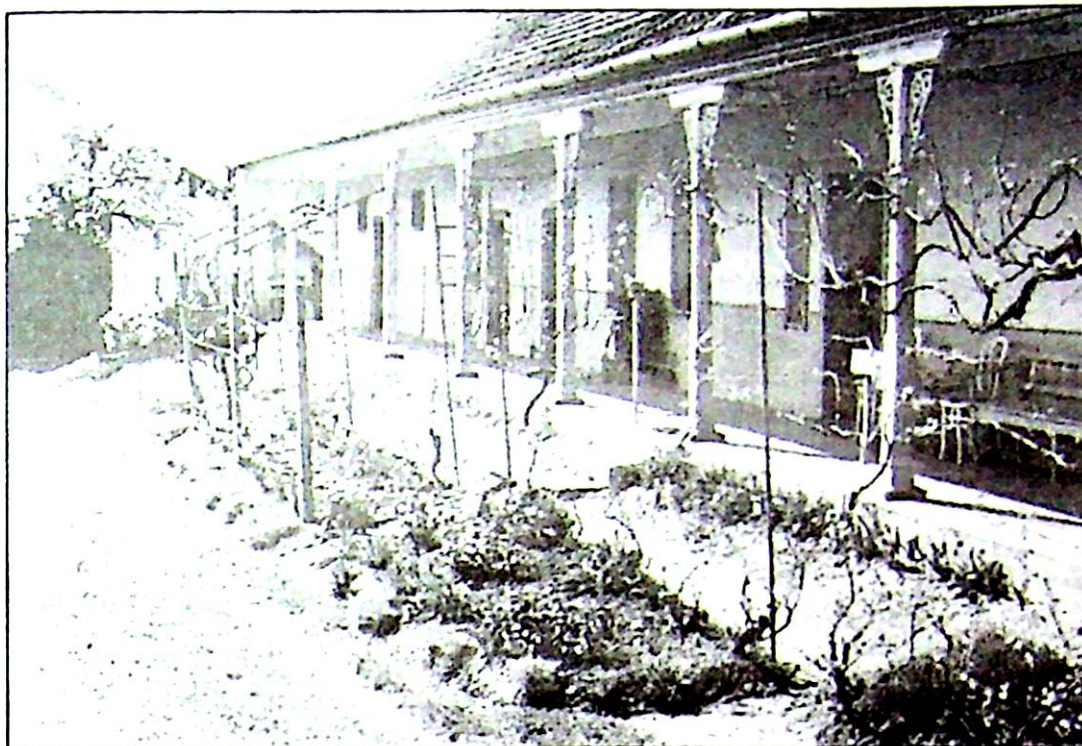
A lovak istállóját a jászol (és fölötte széna elhelyezésére alkalmas rekesz) választotta el az etetőfolyosótól, a tehenek jászla az istálló ellenkező végén volt. Némelyik házban az istálló hátsó oldalán ajtót nyitottak, ilyenkor a tehenek elhelyezése megváltozott, jászluk a másik két falra került.

A legtöbb házban a folyosó végén (hozzá/mellé toldva) kapott helyet a nyárikonyha, ebben a kemence. (Vö.: 2. sz. ábra.)

A birtok építményei közé tartozott a gémeskút. (Adattár, 3. sz. ábra.) Ez esetenként az udvar elején, az utcával párhuzamosan helyezkedett el, más esetekben hátrébb (az istálló magasságában), a házzal párhuzamosan.

Csanálosi ház alaprajza

Ház és udvar képe

A ház mögött, mindig jobb oldalt helyezkedett el a négyrekeszes disznóól, fölötte kukoricagóré (Adattár, 4. sz. ábra), a gazdasági udvart a birtok közepén elhelyezkedő csűr zárta. A csűrbe nagyméretű kétszárnyas ajtó vezetett. A csűr első részén két oldalt, a gazdasági udvarból nyílóan két zárt helység volt, az egyik (általában a jobb oldali) a tyúkól, a másik (általában a baloldali) kamra. Számos gazdaságban a kamra alatt borospince volt, lejárata a kamrából nyílt. (Adattár, 5. sz. ábra.)

A XIX. század közepéig a földesúri jobbágytelkeken élő, a gazdálkodást idős szüleiktől átvevő fiatalok az öregek részére a telek (utcáról nézve) bal oldalán (egyszoba-konyha szerkezetű) kis házat (*Pfrenderház*) építettek.

A falu fejlődése folyamán a XX. században a kisházak eltűntek (egy-kettő maradt mutatóba), a XX. században a gémeskutakat kézi pompával (a század második felében sok helyütt motoros szivattyúval) működő kutak váltották fel.

Az ötvenes évektől kezdődően az átalakított vagy az újonnan épült házak fokozatosan a polgárosulás jegyében alakultak/épültek, megjelentek a fürdőszobák, a villanymotor hajtotta vízszivattyúk.

A század utolsó évtizedében megkezdték a községi vízhálózat építését, 1999-ben a községben földgáz vezetéket fektettek le, számos háztartásba bevezették a földgázt.

A középületek

A templom

Csanáros svábokkal való betelepítését követően a szentmisék tartása céljára 1721-ben (uradalmi házban) szükségképpént rendeztek be. (A falu első plébánosa 1722-től lakott a faluban.)

A falu első templomát gróf Károlyi Ferenc patrónus 1725-ben építette, ezt az évet tekintik a plébánia újjáalakulása évének.⁴⁸ A templom címe: a Szent Kereszt megtalálása. (Ünnepe: május 3.)

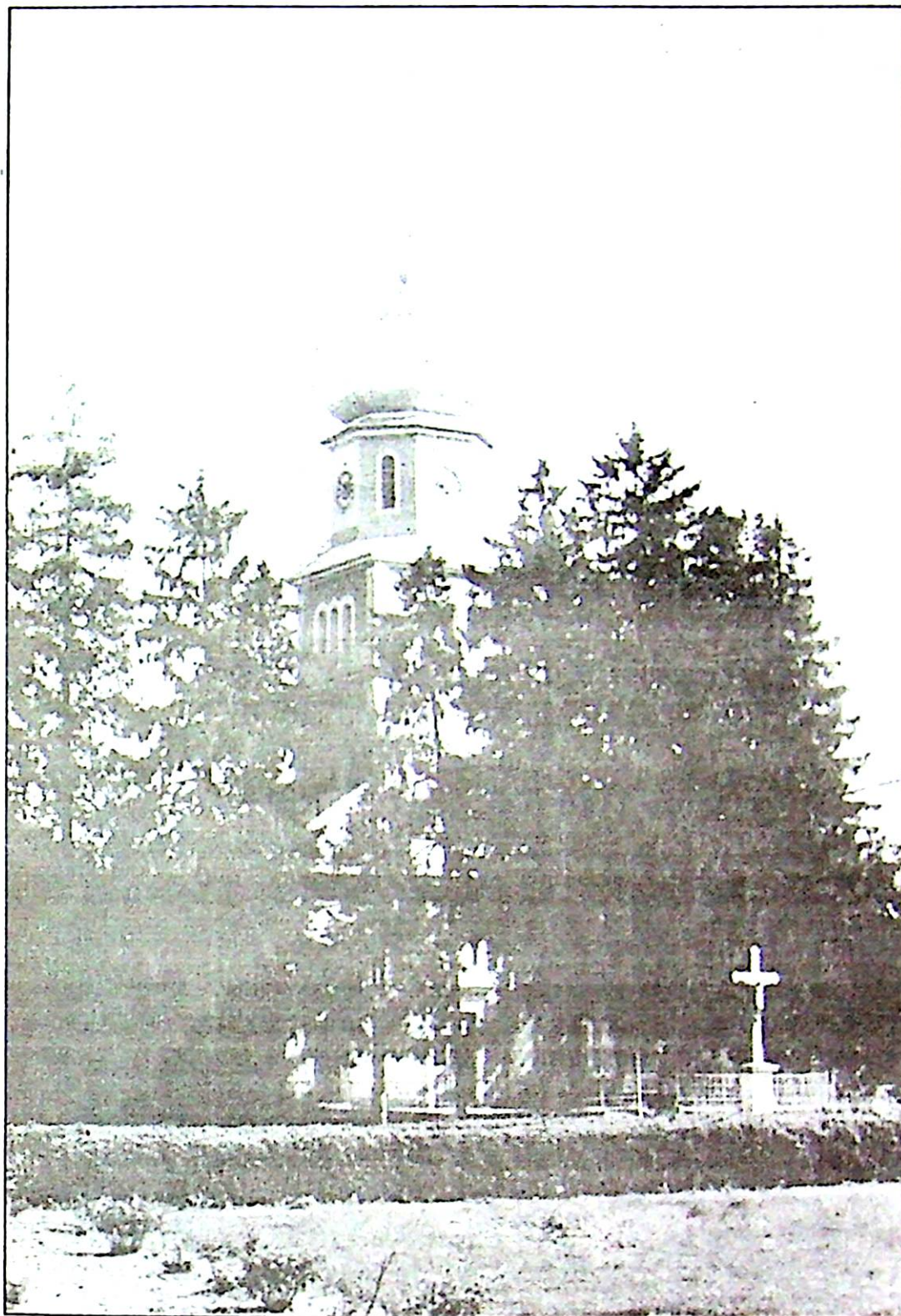
A templomot egy negyed század múltán, 1751-ben a hívek költségén megnagyobbították, ekkor 3 oltára lett, kórust építettek (orgonával) és sekrestyét. A renoválás után (a püspök engedélyével) Holczer János plébános szentelte fel. Az 1812-ben tartott ellenőrző vizsgálat jegyzőkönyvéből megtudjuk, hogy ekkor már 4 harangja van. A jegyzőkönyv rögzíti a templom nagyságára vonatkozó adatokat is: alapterülete: 42/33 m.

Amikor 1832. június 30-án a faluban tűz pusztított, 23 házat kivéve a falu leégett, leégett a templom is.⁴⁹ Gróf Károlyi György kegyúr és Woborzill Antal csanárosi plébános építtette újra 1834-ben. Az újraképzés alkalmával a templom épületét két oldalt megnagyobbították. Három évtized múltán, az 1861-es tűzvész során ismét megrongálódott, olyannyira, hogy a javítások elvégzéséig a plébános a temetőkápolnában mutatta be a szentmisét.

---

⁴⁸ Vö.: *Protocollum Distr. Sthmariensis*, p. 35.

⁴⁹ Vö.: Csanáros helységének topográfiai és statisztikai leírása 1860-dik évben. Kézirat. PLSz. 1545/1860. sz.

A csanálosi templom

A templom javítására, alakítására még többször is sor került, így 1877-ben a tornyát nagyobbították meg, ugyanakkor ércfedéllel fedték, 1880-ban a régi orgonát új, Bécsben készült orgonával cserélték ki,⁵⁰ majd 1897-ben ismét tatarozták. Ez alkalommal gr. Zselénszky Róbert-né Károlyi Klára a torony gömbjét is aranyoztatta. Fél évszázadnyi idő sem telt el, amikor az egyháztanács ismét szükségesnek látta a templom renoválását. A munkálatokat 1931–1934 között végezték el Goschi Mátyás (szatmárnémeti) városi főmérnök tervei szerint. A kivitelező Pelcz Antal nagykárolyi építész. A képeket (a Kálváriát is) Ulrich aradi festőművész festette. A templomot, melynek tornyában jelenleg három harang⁵¹ van, utolsó alkalommal 1996-ban renoválták.

A templom kertjében található *az első világháborúban elesettek emlékműve*. A *Pro Patria* feliratú márványoszlop három oldalán világháborúban elesett 42 csanálosi neve olvasható.⁵²

A temető és építményei: Temetőkápolna, „Pieta” kápolna;

A háborúban elesettek és a deportáltak emlékműve

A temetőt a sváb lakosság megtelepülése után, közvetlenül a falu szomszédságában létesítették, a csanálosi erdő felé kivezető utca végén, az út baloldalán. Az eredeti temető kisebb volt, többször bővítették, 1789-ben, 1817-ben. Mai területe: 1 hektár 67 négyzetméter.⁵³

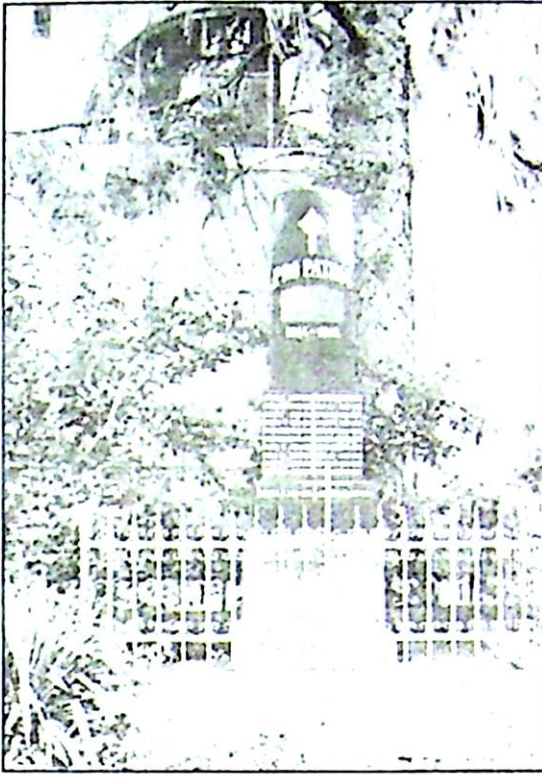
⁵⁰ A 12 regiszteres, 361 csöves orgonát 1860-ban Bécsben, Josef Loyp orgonakészítő mester készítette.

⁵¹ A 689 kg súlyú nagyharang (Turi János és fia, Ferenc munkája), a 249 kg súlyú középső harang (1923-ban készítette Lőrinc Frigyes aradi harangöntő), és a 129 kg-os kisharang (1922-ben készítette Hönig nevű aradi harangöntő)

⁵² A szemközti oldalon: Rooz F. (1872-1917), Mellau J. (1872-1914), Zier V. (1875-1916), Csirék V. (1875-1916), Schreplér J. (1875-1916), Altfatter A. (1879-1915), Rokk S. (1880-1914), Poos F. (1880-1914), Lang L. (1880-1915), Fetser J. (1880-1918), Gnándt T. (1889-1914), Megyesi M. (1880-1916), Dan G. (1880-1918), Resler J. (1881-1917), Gnandt A. (1882-1916), Tempfli J. (1882-1916), Resler F. (1882-1915), Schveglér J. (1883-1914), Zier R. (1883-1914), Mirczig I. (1884-1915), Tempfli I. (1887-1915), Kertész Gh. 1889-1918), (baloldalt:) Tempfli M. (1888-1915), Resler J. (1888-1915), Zier I. (1888-1914), Szabó J. (1889

⁵³ Helyrajzi száma: 508.- 1914), Schies M. (1891-1916), Heim I. (1891-1914), Sches J. (1891-1914), Schek F. (1892-1915), Girtler M. (1893-1916), Nagy I. (1893-1916), (jobbaldalt:)

A háborúban elesettek emlékműve

építtette Müller György. A kápolnát 1983-ban renoválták, oltárképe – a Jó Pásztor – nagybányai festő műve. A keresztút 14 stációját is rendezték és mindegyikre új képet festettek.

A temető bejárata közelében 1907-ben Szauermann Rezső⁵¹ kicsiny kápolnát építtetett, amelynek oltárképe a Fájdalmas Szűzanya. A plébánia története „*Pieta*” kápolna néven tartja nyilván.

A háborúban és az oroszországi deportálásban elhunytak emlékművét a csanárosiak 1972-ben állították. Az emlékmű felirata:

Imádkozzunk távolban elhunyt szeretteinkért!

*1942: Láng József, Tempfli Endre. 1943: Leitner Károly, Tempfli Pál
1944: Ludescher István, Binder János, Buchmüller István, Éder Márton,*

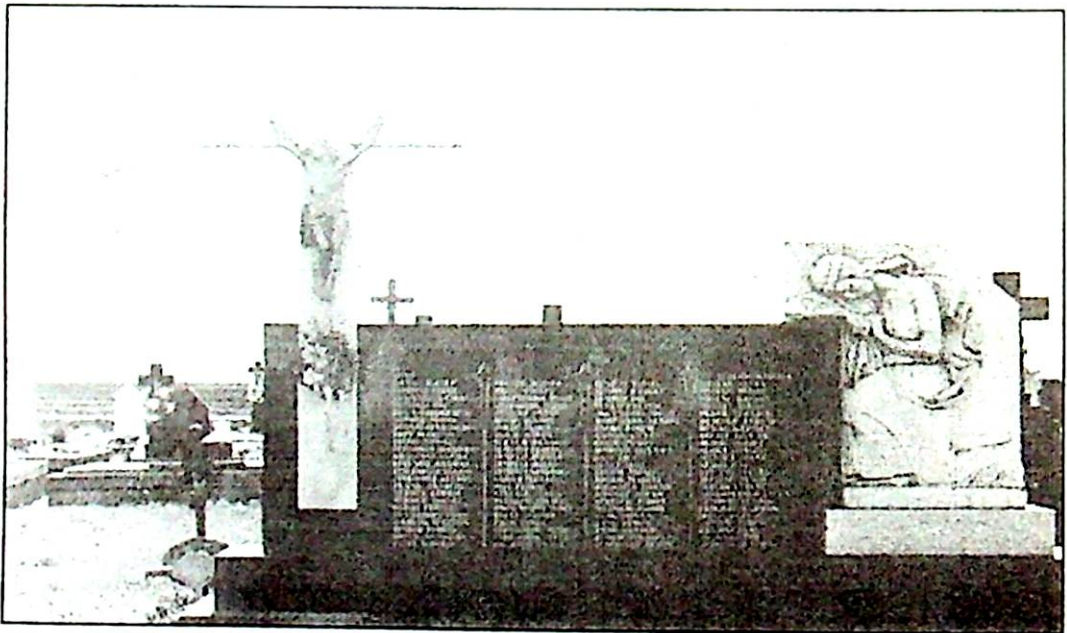

Kirner V (1893-1916), Girtler F. (1894-1916), Tirtsi G. (1995-1915), Müller M. (1995-1920), Egeli F. (1996-1916), Straub J. (1996-1914), Fleischer C. (1997-1917), Scheierman F. (1998-1917), Fogelsperger M. (1999-1918), Dorner J. (1999-1918)

⁵¹ Keresztnevét az 1907. október 3-i kérelem Rezső, a 26-i okirat Rudolf néven említi.

Erli Mihály, Fleischer Veronika, Krasznai József, Leitner András, Linzenbold Alajos, Ludescher Alajos, Plank Sándor, Straub Ferenc, Straub József, Vadai Ferenc. 1945: Tempfli Ferenc, Bartha Márton, Binder Ferenc, Bolemann József, Czier Ildikó, Fecser József, Heim Mihály, Langenbacher Antal, Linzenbold Mihály, Reszler Antal, Roóz Alajos, Roóz János, Rökk István, Straub Nándor, Tempfli Ferenc, Tempfli István, Tempfli József, Tempfli Sándor, Varga Mihály, Vill Ferenc, Vinkler János, Vinkler József 1946: Gnándt József, Egeli József, Éder Gyula, Ludescher Jenő, Ludescher Márton, Paczier József, Tempfli János, Tempfli Károly, Tempfli Pál, Vinkler Ferenc 1947: Rosszel Mihály, Bolemann Vendel, Csaba Ferenc, Csirák István, Czier János, Dorner István, Erni Ernő, Erni Károly, Éberst József, Éberst Margit, Fleischer István, Gnándt Jolán, Girtler József, Hernádi János, Láng István, Láng János, Láng Nándor, Ludescher István, Ludescher János, Ludescher Mária, Mellau Gyula, Mellau József, Mellau Károly, Mentés János, Plank Tivadar, Reszler Ferenc, Révai Károly, Ritli István, Rökk József, Seibli István, Seibli Károly, Seibli Pál, Sultész István, Sultész János, Supler Ferenc, Szolomájer István, Tempfli Alajos, Tempfli Márton, Wolf Márton, Zámبال Ferenc, Zámبال Lajos 1948: Girtler István, Ludescher Ferenc

A deportáltak emlékműve

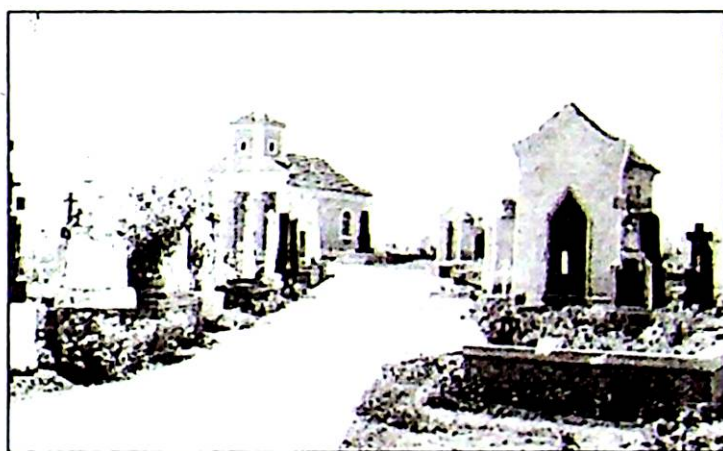

*A temető és
építményei*

A Szőlőkápolna ~ Nepomuki kápolna

A falu közelében, mintegy 400 méternyi távolságban, az ún. *Fekete szőlő* nevű határrészben 1737-ben Jézus, Mária és Szent József tiszteletére fából kápolnát építettek, ezt később, 1772-ben átépítették téglából. A kápolnában egyetlen oltár van, oltárképe eredetileg Jézus levétele a keresztről, de ezt az 1832-ben végzett renoválásakor kicserélték Nepomuki Szent János képével, tetejét 1858-ban újrafedték.

A kápolna mérete: 6,30 x 4/4 m. A kápolnát régen a szőlőkerülő tartotta rendben⁵⁵, nem miséztek (miséznek) benne, viszont a falut és a templomát 1832-ben elpusztító tűzvész után a megyéspüspök, Hám János megengedte, hogy a szentmiséket ebben a kápolnában mutassák be

⁵⁵ Az 1812-es esperesi látogatás jegyzőkönyve megjegyzi, hogy a katonák néha felnyitották és puskaport tartottak benne.

. A plébánia

Bizonyos, hogy a sváb telepítés előtti faluban a református egyházközségnek valamilyen (fa)temploma is volt, a papja pedig (minden bizonnyal) a falusiakéhoz hasonló házban lakhatott.

A katolikus svábok megtelepülése idején Nagykárolynak és Csanálosnak eleinte közös plébánosa volt, Mulsz János, aki Nagykárolyban lakott.⁵⁶ A korabeli okiratok tanúsága szerint Csanálosnak 1722-től volt a faluban lakó papja, aki eleinte kicsiny, (a későbbiekből kikövetkeztethetően) két helységből álló épületben lakott. A plébániát 1748 júniusában maga az egri püspök, Barkóczy Ferenc ellenőrizte, aki ez alkalommal az épület javítását és megnagyobbítását rendelte el.⁵⁷ Az új, négy helységből álló épület 1783-ra készült el. A plébános számára két új szobát építettek, a két régi szoba egyike ebédlő, a másik a káplán szobája lett.

A plébánia régi...

A plébánia új épületét rendben tartották és gondozták, de nemso-kára a falut ismét tűzvész pusztította s a paplak is leégett. Teljesen új plébániát kellett építeni. Ennek épülete 1854-ben készült el Tischler Albin plébános saját terve szerint.

Az épületet 1855.

május 3-án Hám János megyéspüspök áldotta meg. Alig hat év múltán, a gyújtogatásokból keletkezett 1861. évi tűzvész során az egész faluval együtt ez az épület is leégett. Az ezt követően, 1863-ban elkészült 420 négyzetméter beépített területű új plébánia épületet salétromos volta

⁵⁶ Vö.: Vonház 1931: 231.

⁵⁷ Vö. Protocollum Distr. Szathm., p. 36-37.

miatt 1973-ban lebontották. (A bontást jelképesen az egyházmegye kormányzója, Sipos Ferenc kezdte, néhány csákánycsapással.) Az új plébánia 182 négyzetméter alapterületű emeletes épülete 1974-re készült el.⁵⁸

...és új épülete

Az iskolák

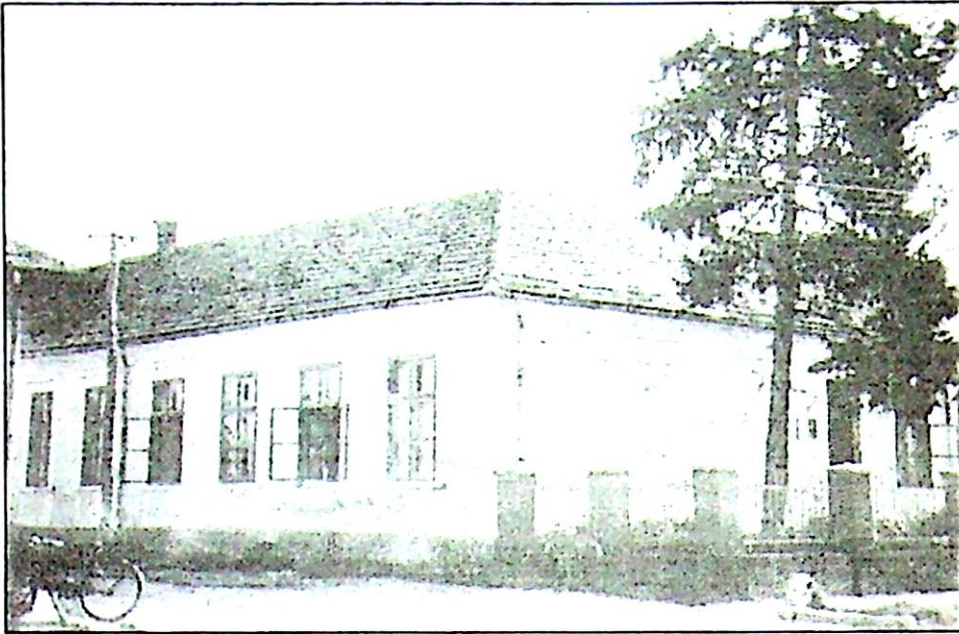
A (rég) katolikus (felekezeti) iskola

A XVIII. századi iskola épülete mindössze egy nagyobb tanterem volt. Ugyanabban az épületben, a tanteremmel egybeépítve volt a tanító lakása is: egy szoba, éléskamara. Később (a tűzvészeket követő újjáépítések) az épületet – a mai szövetkezet helyén álló egyszerű falusi ház volt – bővítették, két tantermessé, s elöl, az utca felőli részen tanítói lakással. A XIX. századi iskolaépület utca felőli részén levő tanítói lakást később tovább bővítették, (1830-ban) már két szoba konyhás, majd később még egy szobával és 2 kamrával bővült.

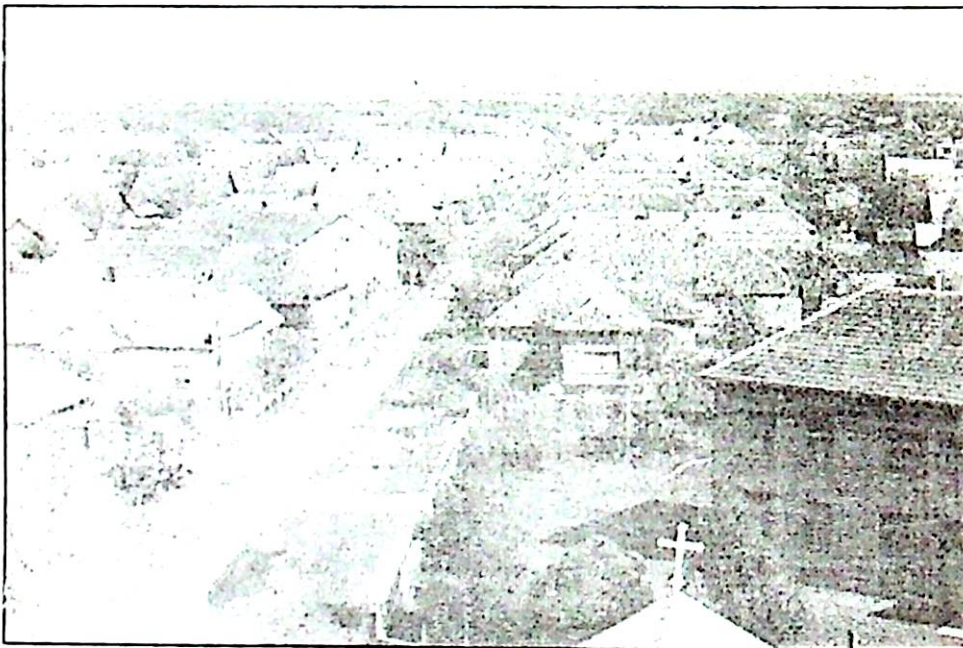
⁵⁸ Telekkönyvi száma 5, helyrajzi száma 346.

A régi iskola épülete

Az 1861-es tűzvész után felépített iskolaépületben a tanítói lakás ugyan-
csak az épület utcai részében kapott helyet, a hátsó részén pedig az iskola:
tágas tanterem, 6 ablakkal. Az iskolát a Plébánia története, a Historia
Domus 1899-beli bejegyzése katolikus felekezeti iskolaként tartja nyilván.

A Kálmánd utca ■ az új iskola

Az állami iskola

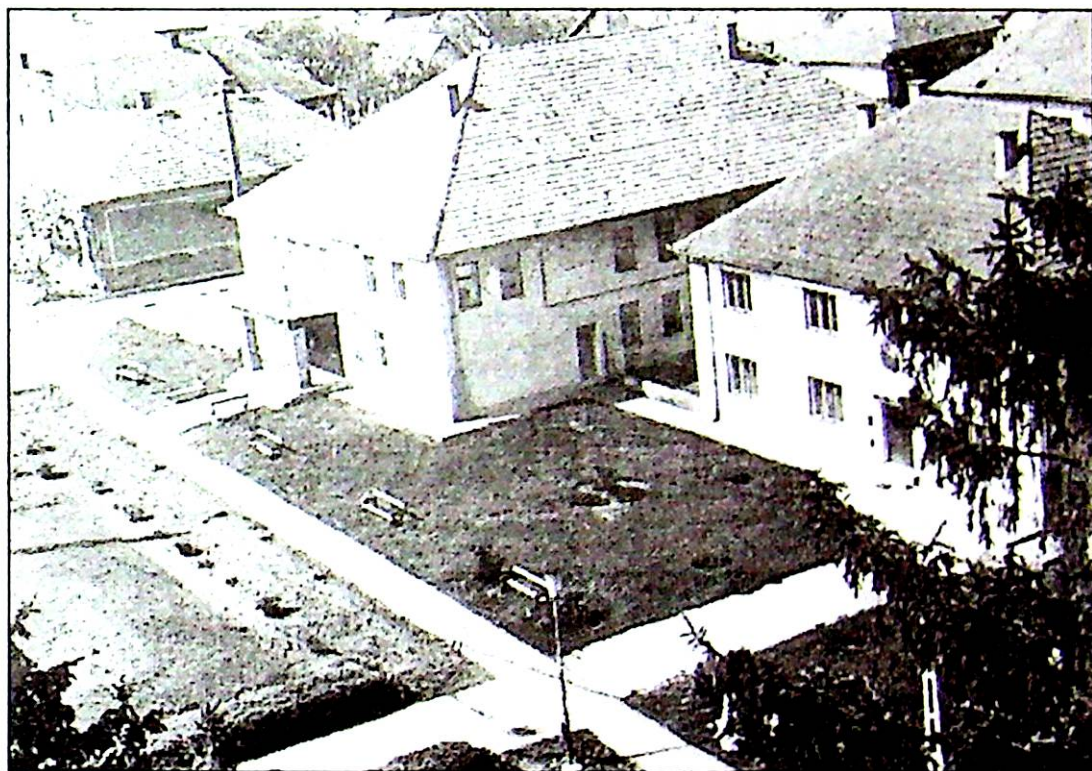
A kötelező négyosztályos elemi oktatás bevezetése után a XIX. század végén épült a község háza szomszédságában az állami elemi iskola. Épületét az 1964-ben épült új, emeletes iskolaépület átadása után lebontották.

A mai nyolcosztályos általános iskola új épületének udvarán 1974-ben tornatermet építettek, 1999-ben bevezették az iskolába a gázfűtést.

A község háza, a művelődési otthon, a szövetkezet üzlethelyisége

A régi község háza épületét és a régi művelődési otthont a kilencvenes években lebontották, helyükre szépen kivitelezett, működési céljuknak megfelelő épületet építettek.

A község háza udvarán a tűzoltófecskendő elhelyezésére tűzoltószínt építettek.

A tanácsház és a művelődési otthon

IV. A LAKOSSÁG FOGLALKOZÁSA, GAZDÁLKODÁSA

A földtulajdon, a birtok

Csanálos határát a sváb telepítéskor 135 egész birtok (ún. 'szesszió') alkotta. A birtokot 26 hold⁵⁹ szántóföld (és erdő, szőlő, kenderföld), 12 hold kaszáló, 1 hold belsőség alkotta.

A 135 egész birtokból 86-ot kaptak a telepések, a többi a földbirtokos uraságé maradt.

A falu határához tartozott még a község közlegelője: 212,5 hold, 1460 hold erdeje négy darabban, valamint 65 hold kerti szőlő, 1,75 hold kenderföld, 3,43 hold káposztás.⁶⁰

A telepések mezőgazdasági termelő munkájának elősegítésére a gróf vetőmagot, gabonát, ökröket és teheneket osztatott. A grófi uradalom és a csanálosi telepések kapcsolatát a grófi alkalmazott, a 'hadnagy' intézte.⁶¹

A telepéseknek a gróffal szembeni kötelezettségeit ún. úrbéri szerződéssel szabályozták. E célból gróf Károlyi Sándor 1721. január 1-jén (Mulsz János nagykárolyi és csanálosi plébános véleményének meghallgatásával) úrbéri szabályzatot adott ki. Ebben meghatározta a községi előljáróság megszervezése módját: a telepéseknek gondnokot (kurátort) kellett választaniuk, aki az egyházközség javaira vigyáz és a plébános járandóságát beszedi. A jószággal rendelkező gazdák kötelesek voltak

---

⁵⁹ Egy hold 1100 négyszögöl.

⁶⁰ Vö.: Gr. Károlyi László: *A nagykárolyi Gr. Károlyi család összes jószágainak birtoklási története*. Budapest, 1911.)

⁶¹ A megtelepedés utáni években Eötvös Miklós.

évi 15 napot a jószággal dolgozni az uraságnak, 15 napot pedig kétkezi napszámosmunkát végezni. Azoknak a gazdáknak, akiknek nem volt jószága, 30 napi kézi munkát kellett végeznie.

A gazdáknak minden őszi és tavaszi terményükből 9-edet kellett adniuk az uraságnak, ezt saját szekerekön kellett beszállítaniuk. Nagyobb ünnepeken az urasági konyhára ajándékot kellett adniuk (3 tyúkot, 9 tojást, a falu együttesen 1 q vaját), ezen kívül évente 3 szekér tűzifát.

A szabályozás értelmében az olyan újonnan letelepedett sváb gazda, aki pusztát választ magának, adómentes és minden köteles munkától mentes lesz. Hasonlóképp mentességet élveznek a bírák, a pásztorok és az erdőőrök. (A szabályzat előírta, hogy ezeket a tisztségviselőket ne a legmódosabbak közül válasszák.)

Az olyan letelepedőket, akik falubeli gazdától kész házat és bekerített telket vásároltak, a szabályzat azonnal úrbéri szolgálatokra kötelezte.

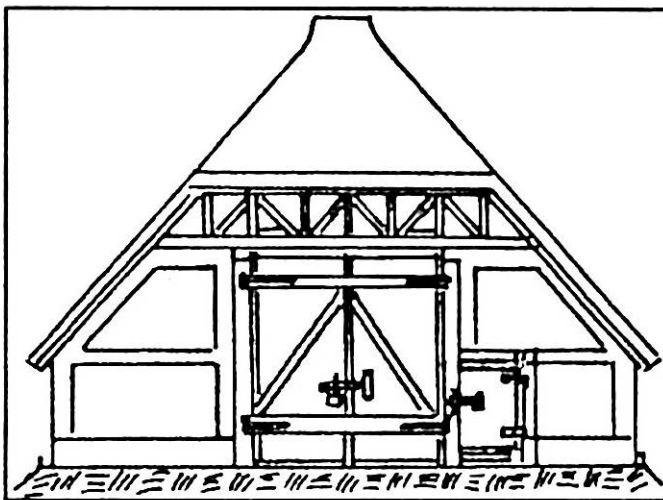
A falu lakosainak kellett vigyázniuk a malom működőképességére, nekik kellett elvégezniük a malom karbantartásának munkálatait.

Minden telkes gazda köteles volt évi 3 rajnai forint földadót fizetni.

A telepeseeknek nem volt szabad vadászniuk az erdők vadállományára.⁶²

Mozgásszabadságukat a megye területére korlátozták, annak területét csak engedéllyel, útiokmánnyal ('passzus-sal') hagyhatták el.⁶³

A csanálosiak túl terhesnek tartották ezeket az úrbéri szerződésben előírt kötelezettségeket,

Csanálosi csűr rajza

⁶² A vidék erdőiben őz, dámvad, vaddisznó, nyúl élt, ritkábban szarvas, esetleg a Kárpátokból idetévedt farkas, medve.

⁶³ Vö.: Vonház 1931: 85-86.

s ezért nem is teljesítették őket. Ennek az lett a következménye, hogy a gróf elkoboztatta jószágait és javaikat. Az összetűzés végül új szerződés megkötésével végződött. Károlyi Sándor gróf (egészében saját kezű írásával) arról intézkedett, hogy az elkobzott jószágokat adják vissza, illetőleg öt pontba foglalva megfogalmazta az új szerződést.

Az új szerződésben a csanálosiaknak mindenekelőtt vállalniuk kellett, hogy a szerződést megtartják, ezt Fényen és Majtényban lakó kezeseknek kellett garantálniuk. Vállalniuk kellett továbbá, hogy a nagykárolyi piarista szerzetesek kollégiuma építése idején a kőművesek mellé a segédmunkát biztosítják, az épület fedelének faragásában az egész falu négy napon át részt vesz. Vállalniuk kellett, hogy ugarszántásra 10 ekét, a föld keverésére (boronálásra) és vetés alá elkészítésére 3 munkanapot biztosítanak, s azt, hogy kaszálás és a széna begyűjtése alkalmával az egész falu két napot dolgozik az uradalmi birtokon.

A Károlyban 1724. április 24-én keltezett szerződés a kollégium felépítéséig felmentette a falut a pénzbeli adózás és más szolgálatok alól, utána azonban a szerződés értelmében minden egész telek (birtok) tulajdonosának évi négy, fél telek (birtok) tulajdonosának évi két forintot kell majd fizetnie, s minden gazdának évi 25 nap szolgálatot kell teljesítenie az uradalmi birtokon, emellett a terméséből kilencedet is kell fizetnie.

A szerződésben megkötött úrbéri szolgáltatások 1848-ig voltak kötelezőek. Ekkor a 86 gazda tulajdonába vette az általa megmunkált földet és mentesült az úrbéri szolgáltatásoktól is.

Csanáloson a 86 egész birtok állandóságát a paraszti majorátus⁶⁴ sajátos örökösödési rendszere révén biztosították. A többgyermekes gazda birtoka felét legnagyobb fiának adományozta, másik felét eladta gyermeke jegyesének. A birtok így egyben maradt. A feléért kapott pénzt a többi gyermek között osztotta szét. Ezek a kapott pénzből házat építettek maguknak, s mint zsellérek munkálták szerencsésebb testvéruk földjét harmadába, esetenként iparossá lettek.

---

⁶⁴ A családi hitbizománynak az a fajtája, amelynél az utódlás a család legidősebb tagját illeti meg.

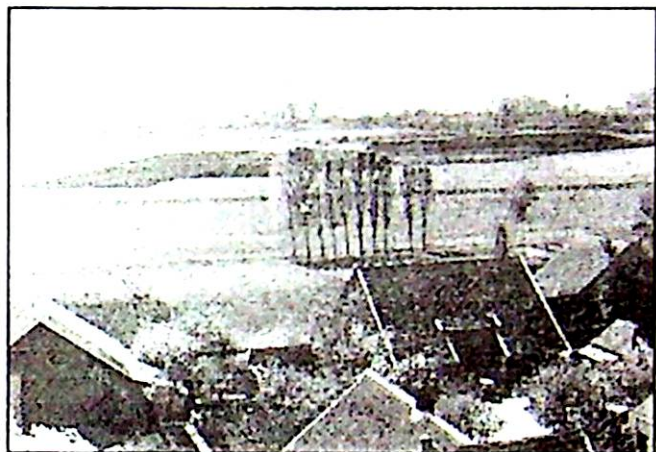

Az urasági házban és telken élő jobbágyok, akik előregedtek, házukat a telekkel együtt, az úrbéri szolgálatok terhe mellett, vagy vejüknek vagy egyik fiuknak átadták, aki ennek fejében tartozott a telke udvarában egy *pfrändlerházat*⁶⁵ (német *Pfleger* 'gondozó') építeni s elaggott szüleinek az egyezség szerint évente bizonyos *pfrundot* (tartásdíjat) adni, ami leginkább terményből állt.

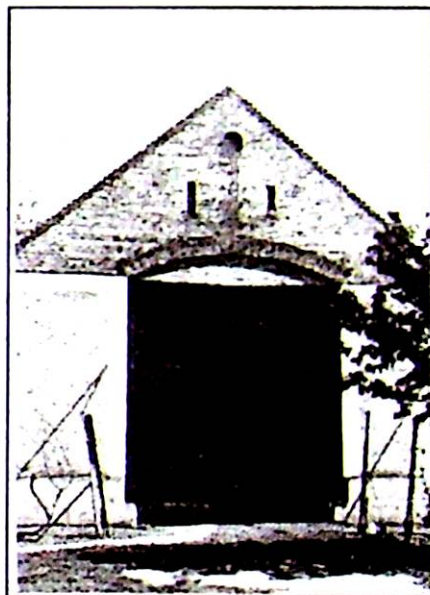
A falu lakosai így három kategóriát alkottak: gazda, zsellér, *pfrüder* (gondozott öreg).

Az említett örökösödési szokás következményeként a telkes gazdák száma állandó maradt, a zsellérek száma évről évre növekedett. Így 1811-ben Csanáloson 87 házas gazda, 32 házas és 11 másnál lakó zsellér, és 21 *pfrändler* élt. 1914-ben a faluban már háromszor annyi zsellér volt mint gazda. A falu földműves lakosságának ez a rétegződése társadalmi ellentéteket is szült. A zsellérek kénytelenek voltak résziben aratni, harmadában kapálni.

Helyzetüket az 1920-as román földreform enyhítette, a zsellérek mindegyike 2-3 hold földet kapott. A faluban összesen 629 hold földet és 94 házhelyet osztottak ki 208 huszonegy éven felüli férfinak.⁶⁶

Csanálosi csűr képe

⁶⁵ A fogalmat ma már alig – többen *frenner-ház* formában – ismerik. (Mezőpetriben: *Pfrentner*).

⁶⁶ Vö.: Nonn György: *Telepes község a határ mentében*. In: Hitel, 1938. évf. 2. sz. 144-150. l.

A csanálosi földeket 1910-ben tagosították.⁶⁷ Az egyes tulajdonosok addig három fordulóban található földjeit egy helyen mérték ki. (A tagosítás sok perlekedést eredményezett, számos bírósági perre került sor.)

A növénytermesztés

A csanálosi földek jól termő fekete földek, részben pedig homokos földek. A földek kihasználásában a telepéseknek a növényzet életét, fejlődését, sokféleségét és beérését befolyásoló éghajlati viszonyokhoz kellett alkalmazkodniuk. A kalászosok közül a telepések ezért elsősorban búzát termeltek (általában a termés közepes volt), rozsot ritkábban. (Ez a Nyírvidék homoktalaján korábban fejlődik és 10-14 nappal előbb érik, mint a szatmári vidéken.) Önálló táblákban termesztették a napraforgót, (óriási rózsákat fejlesztett), a kukoricát, a cukorrépat. Dohányt a búza előveteményeként ültettek, a dohánytermesztés azonban évről évre növekedett.

A szomszédos Börvely községben működő kenderáztató és kikészítő telep ösztönözte a csanálosiak kendertermesztését. A falu határának Börvellyel szomszédos része a kender termesztésére nagyon alkalmas lápi talaj.

A földművelést a csanálosiak váltó-gazdaság formájában művelték, a vetésciklusba beosztották a lóherét, lucernát, bükkönnyt.

A gazdasághoz tartozó zöldségesben káposztát, dinnyét, babot, burgonyát, takarmányrépat termeltek, (mákot nem).

Csanálos szőlőtermesztése a sváb megtelepedés korabeli szőlőművelés területéhez viszonyítva megtízszereződött. A csemege- és borfajták, a homoki szőlők kiállták/kiállják a versenyt. A szőlő terméshozama (itt is) az időjárás függvénye.

---

⁶⁷ A tagosítás (57): Árgyelán tag, Békési-, Brunez-, Cáherendrészez-, Cángerez-, Cservölgyi-, Dinnyés-, Dorner-, Góriz-, Hanslergataniz-, Jakez-, Kapalanerz-, Kőpiliz-Kepiliz-, Letez-, Líni-, Lucez-, Melláuez-, Nácliz-, Pásiz-, Pökliz-Pekliz-, Prentavájnerz-, Rájhliz-, Rokapaniz-, Sekamártiz-, Stájbliz-, Stucez-, Suldeszez-, Svárcsumáherz-, Szábrámez-, Szálerz-, Szálfáterz-, Szengliz-, Szőpizőrliz-, Zátrai-, Venzliz-, Veberz-, Viczerhánez tag.

Valószínűleg a falu rossz minőségű ivóvize ösztönözte az ún. *csiger* ('komabor') készítését. A (nem teljesen kipréselt) szőlőt nagy kádakba tették, vizet öntöttek rá, és így állni hagyták. Amikor néhány nap múltán kipréselték, bor színezetű, savanykás ízű, csekély szesztartalmú italt nyertek, ezt is hordóban tárolták, s (elsősorban) a nyári munkák idején a mezőn dolgozók itala volt.

A gyümölcsstermesztésre eleinte nem igen fordítottak gondot, a XIX. század közepétől a falu papjai szorgalmazták. A plébános sürgetésére 1858-ban Egeli József tanító faiskólát létesített, veteményezésből 1500 gyümölcsfát és eperfát ültetett, nevelt, (tanítványaival együtt) beoltott.

A növénytermesztés kapcsán említenünk kell a táj természetes növényvilágát is, ugyanis növényritkaságai⁶⁸ alapján növényföldrajzi szempontból Nagykároly környékének több települése, így Csanálos is, természetvédelmi területként bekerült a nemzetközi nyilvántartásba. (Csanáloson biológus kutatók a gyér növényzetű homoki legelőn, a *Lókert* nevű határrészen találtak növényritkaságokat.)⁶⁹

Az állattenyésztés

A falu állattenyésztésében a ló-, a szarvasmarha-, a sertés- és a baromfitenyésztés volt hangsúlyozott szerepű. A falu 86 gazdája állatállományát 1742-ből ismerjük: 299 ló, 86 ökör, 244 tehén, ezen kívül 10 zsellérnek is volt egy-egy tehene.

A csanálosiak lótenyésztése mintaszerű volt. A XVIII. században és a XIX. század első kétharmadában magas, vékony dongájú nyugati fajta lovakat tenyésztettek, a század utolsó évtizedeitől kezdődően lovaikat az állami ménesekben tenyésztett magyar és erdélyi fajtákkal,

⁶⁸ Ilyen a *homoki csibehúr* (Vö.: Karácsonyi Károly: *A homoki csibehúr*. In: Szatmári Hírlap, 1979, IX.1.), a *homoki nőszirm* (Vö.: Uő.: *A homoki nőszirm*. Szatmári Hírlap, 1979. IX. 15.), *hegyi ternye* (*Alyssum montanum* ssp. *gmelini*), (Vö.: Karácsonyi Károly: *Szatmár megye növényritkaságai. A hegyi ternye*. Szatmári Hírlap, 1979. dec. 29), a *gumós kőtörő* (Vö.: Uő.: *A gumós kőtörőfű*. (*Saxifraga bulbifera*) (Szatmári Hírlap, 1980.) és a *Sadler imolája* (*Centaurea asadlerana*) (Vö.: Uő.: *Szatmár megye egykori növényritkaságai*. Szatmári Hírlap, 1980. III.15.).

⁶⁹ Vö.: Boros Ernő a Szatmári Friss Újság 1997. június 7-i számában közli beszélgetését az akadémiai díjjal kitüntetett *Flora și vegetația județului Satu Mare* című könyv szerzőjével, Karácsonyi Károllyal.

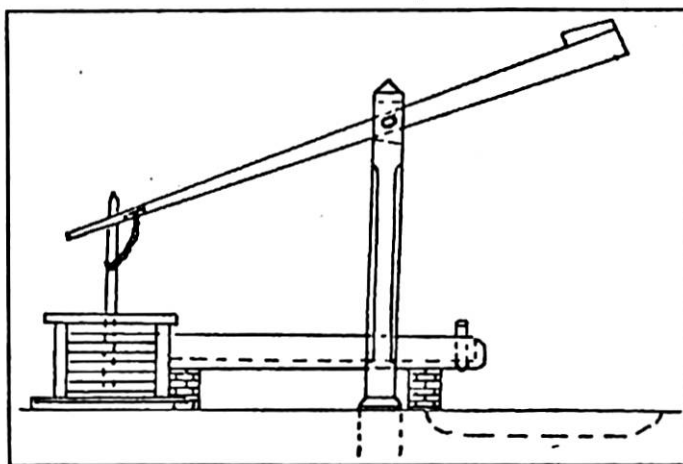
angol félvérekkel, arabs és nonius lovakkal keresztezték. Csanáloson fedezettési állomás működött, amely a méneket szatmári méntelepről kapta.

A félvér keresztezések kitűnő, kitartó munkaerejű parasztlovakat eredményeztek. Az ezredévi ünnepségek folyamán szervezett kiállításon a csanálosi parasztlovak a 4. helyezést érték el.

Csanáloson a törzsgulyából szaporított gyorsjárású, igénytelen fajta szarvasmarha tenyésztése révén alakították ki a fejlett állományt.

A sertésenyésztésben a fehér göndörszörű mangalica volt a kedvelt faj. A sertéseket legeltetésre kihajtották a csürhébe.

A faluban régen kizárólagosan parlagi tyúkokat tenyésztettek, később tért hódítottak a keresztezett fajták (orpington, langsam, plymuth).

Csanálosi kútl rajza

A csanálosi gazdák méhtenyésztéssel csak kis mértékben foglalkoztak, mindössze a házi szükségletek kielégítésére.⁷⁰

A csanálosiak szorgalmas munkavégzése közismert volt. A család minden tagjának megvolt a maga munkafeladata. A mezei munka a férfiak dolga volt. Munkarendjük: munkába indulás hajnalban 5 - 6 óra, délelőtt 11- 12 között pihenő, a munka befejezése: késő este. Az asszonyok feladata volt a szőlőművelés.

Szünidőben az iskolában tanuló nagyobb gyermekek is segítettek a szülőknek.

A már említett birtokrendszer következményeként a nagyobb gazdák nem tudták egyedül megművelni földjüket, ezért segítségül egy - két szolgát tartottak, illetőleg a földjük egy részének megművelésére ún. harmadosokat alkalmaztak.

⁷⁰ Vö.: Borovszky 1907: 308-309.

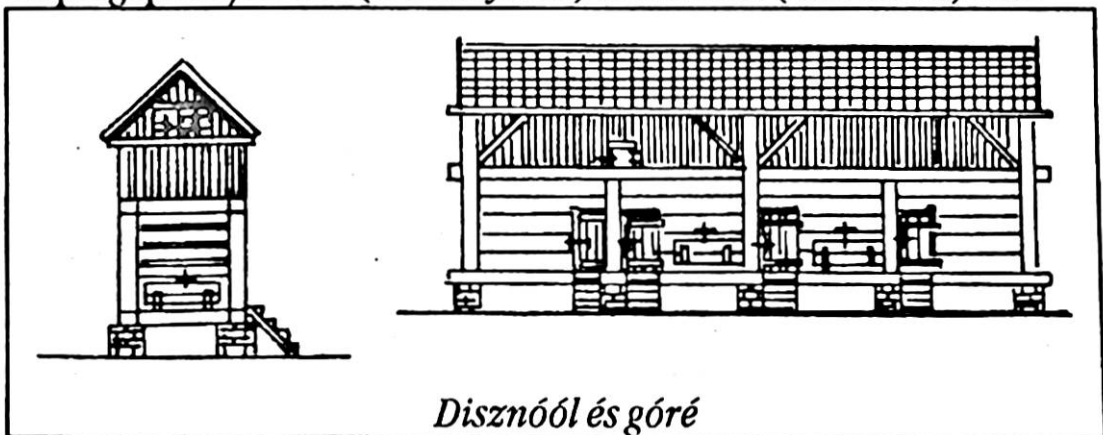

A háborús körülmények ellenére korszerű gazdálkodásra törekvés és lendületes belterjes gazdálkodás jellemezte a csanálosiakat a negyvenes évek első felében. Több módosabb gazda traktort, vetőgépet, tejszeperáló gépet vásárolt. Az állattenyésztésben a fajták megválogatására törekedtek, az állam megfelelő apaállatok (bika, csődör) biztosításával segítette ezt a törekvést, a sertésenyésztésben előnyös tulajdonságú anyakocák megválogatása révén javították az állományt.

A belterjes gazdálkodás jellemzőjeként a gazdálkodás melléktermékeit sem hagyták veszendőbe menni, így például a tejszeperáláskor keletkező írórt a malacnevelésben hasznosították, a lóhere, lucerna, répa szecskázása révén készítettek az állattenyésztésben hatékony táplálékot.

A szorgalmas munka bizonyosága, hogy a csanálosi legelőkön 3-4 csorda, jelentős ménes, nagy csűrhe legelt.

A falu mezőgazdaságának alakulása, a falu életmódja, a földművesek munkaerőkölcsé 1945-től a megváltozott társadalmi-gazdasági körülmények befolyása alá került. A földreform révén (kevés) földhöz juttatták a zselléreket, ugyanakkor a falu társadalmába elültették és fokozták az osztályharc eszméjét („szegényparaszt”, „középparaszt”, „kulák”). Az állam meghonosította az ún. tervgazdálkodást, később a magángazdálkodás visszaszorítása folyamatában először ún. mezőgazdasági társulást, majd (1956-ban) termelőszövetkezetet (kollektív gazdaságot) szerveztek. A pártállam nemcsak a falu legmódosabb parasztjait, a kulákká nyilvánított gazdaréteget és a szintén kizsákmányolónak nyilvánított cséplőgéptulajdonost (Sultész János) és malmost (Bart István) tette

Disznóól és góré

tönkre, hanem az egész földműves lakosságot. Egyik eszköze volt az 1952-es pénzbeváltás is. Gyakorlatilag úgy jártak el, hogy két-három nappal a január 2-i pénzbeváltás előtt az egész faluban lepecsételték a padlásokat (ahol a falusiak a terményt tartották), hatósági segédlettel „felvásárolták”, tulajdonképpen elvették és olcsó áron kifizették a parasztság terménykészletét.⁷¹ A termények „felvásárlási akciója” következtében az egész falu termény és búza nélkül maradt, ugyanakkor a pénzbeváltás kapcsán elvesztette az érte kapott kevés ellenértéket is.

A megalakított kollektív gazdaság, a „Március 8” Mezőgazdasági Termelőszövetkezet, kisajátította a falu legjobb termőföldjeit. Fokozatosan belépésre kényszerítettek mindenkit (először a szegény parasztokat és az ún. középparasztokat), többek között azzal, hogy (eleinte a társulásba, később) a termelőszövetkezetbe be nem lépett gazdáktól elvették a jó termőföldeket, s gyenge minőségű földeket adtak. Ezzel párhuzamosan a kizsákmányolónak minősített módosabb gazdaréteget nagy adóval, jelentős pótagóval sújtották, fizetéképtelenné tették, ennek eredményeképp pedig lefoglalták lakásukat, bútorikat. Végül 1959 őszén ezt a teljesen leszegényített réteget is bevették a termelőszövetkezetbe. (A faluban mindössze két-család nem lépett be a gazdaságba.)

A tervgazdálkodás 1952-től előírta bizonyos növények kötelező termelését, meghatározta az adott növényből megkívánt mennyiséget, illetőleg ennek következtéseképp a termesztésére fordított földterület nagyságát. Bevezették a kötelező terménybeszolgáltatást. A csanálosi mezőgazdaságban fellendülést eredményezett a jövedelmező kenderes és a cukorrépatermesztés fokozása, ugyanakkor viszont nem szívesen foglalkoztak a dohány és a koriánder, borsó, szójabab, mustár, gyapot és gyógynövények kevésbé jövedelmező termesztésével. Viszont erre is kötelezték a földműveseket.

A termelőszövetkezet létesítése, megszervezése jelentős változásokat eredményezett a falu életében, mind a gazdálkodásban, mind a

---

⁷¹ A csanálosiak „padlásseprésnek” nevezték a termény elkobzását.

munkavégzés módszerében, mind a falusiak munkaerkölcsében. Megváltozott mindenekelőtt a táj, a megművelt mezőgazdasági terület. A falu határában buldózerrel legyalulták a homokhegyeket, az egykor a falu vasárnapi pihenőhelyül szolgáló ún. *Fekete szőlő*ben kivágták a sok diófát. A termelőszövetkezetbe kényszerített parasztságnak csak a csekély nagyságú kerthelyisége maradt meg, így átalakította a ház körüli kiskertet és udvart.

A termelőszövetkezet hatalmas táblákba tagosította a falu határát, gépesítette a gabonafélék termesztését, vetőgépek, traktorok, kombájnok, tengeriszedő gépek végezték a mezei munka java részét. Fokozták a gyümölcsstermesztést (alma ültetvény), konyhakertészetet létesítettek, központosítottá vált az állattenyésztés (tehénfarm, lóistállók, disznófarm), tojás termelésére tyúkfarmot létesítettek.

A szövetkezetben dolgozó parasztság immár nem tartott lovat, kevesen tartottak tehenet, viszont igyekeztek maximálisan beültetni és kihasználni a ház melletti kiskertet és udvart.

Az eddig magángazdaként dolgozó földműveseket brigádokba és munkacsoportokba osztották, a közös munkavégzést csoportfelelősök és brigádosok szervezték, vezették.

A gyümölcsstermesztésben, konyhakertészetben dolgozók részére a gazdaság mérnöke és a brigádosok szaktanfolyamot szerveztek.

A közös munka megváltoztatta a falusiak munkaerkölcsét is. A csanárosiakban (valamelyest csökkent mértékben, de) megmaradt a minőségi munka igénye, megkopott viszont a tulajdon tisztelete. A vagyonából kisémmizett parasztság a közös tulajdonú termés kisebb-nagyobb mértékű megrövidítését (meglopását) már nem ítélte el. Számos földművest az életkörülményei kényszerítettek rá.

A termelőszövetkezet vezetői viszont tudatosan megrövidítették a falu lakosait, azzal is, hogy a jelentősebb jövedelmet biztosító munkák (tengeriszedés, cukorrépa betakarítás) elvégzésére (nyilvánvalóan saját hasznuk növelése céljából) olcsóbb munkaerőt hoztak Suceavából.

Az 1989. decemberében bekövetkezett változások után feloszlott a termelőszövetkezet. Azok a szövetkezeti tagok, akik öt évet dolgoztak a

szövetkezetben 0,50 ha földet kaptak, a magántulajdont visszaállító rendelkezések alapján pedig minden egykori földtulajdonos (illetőleg jogos örökösei) 10 hektár földet és 1 hektár erdőt visszakap(hat)tak.

Csanáros lakosai így újból magángazdák lettek. A falu földtulajdonos lakosainak többsége (80%-a) 1992-ben két társulást alapított, a Recolta Részvénytársaságot 1000, az Agromec Részvénytársaságot 800 ha földterülettel. A társulások gépeket vásároltak. A csanárosiak 20%-a pedig ismét magángazdaként műveli a földjét. A kilencvenes években folyamatosan gyarapodott a gazdák gépállománya, 1999-ben már 40 traktor, 10 teherautó + kisbusz, 5 kombajn, 10 kaszálógép volt a tulajdonukban.

Fellendülőben az állattenyésztés is. Ma már mintegy 200 lovat, 250 tehenet, 1500 sertést tartanak. (A tejfölösleget a nagykárolyi Someșana szövetkezet tejbegyűjtője által értékesítik.) Magánkezdeményezésre nagyobb baromfigazdaság (csirkekeltenő és nevelő) és disznóhízlalda létesült.⁷²

A kisipar

A sváb telepések között többféle iparos is volt. Az első telepések, az 1712-ben Csanáron megletelepült 49 családfő közül 13-an valamilyen mesterség művelői.⁷³ A Csanáron maradtak mesterségét az 1714-ben készített összeírásból ismerjük: varga 3, takács 2, szabó 1, tímár 1, bodnár 1, molnár 1.⁷⁴ A telepítés tervszerűségére utal, hogy a későbbiekben telepítettek között, addig jelen nem levő mesterségek művelői érkeztek: vászonnyomó, kőműves (1724-ben), két ékszerdoboz készítő, egy-egy kosárfonó, kőműves (1726-ban).⁷⁵ A település első másfél évtizedében megletelepülő 93 családból 27 volt mesterember. A falu fejlődése során számos kisiparos mesterség honosodott meg Csaná-

⁷² A vállalkozók Schek István, valamint Ludescher János.

⁷³ Vö.: Vonház 1931: 285.

⁷⁴ Vö.: Vonház 1931: 278.

⁷⁵ Ugyanekkor a szomszédos Mérk és Vállaj községbe tervszerűen sok kőművest és ácsot telepítettek. Vö.: Újváry Zoltán: *Tanulmányok Szatmár Néprajzához*. Debrecen, 1984. 44. old.

loson, a falu társadalmi rétegződése következtében főleg a zsellérek fiai váltak iparosokká.

A falu téglaszükségletét régen a *Fekete szőlő*beli (ma már megszűnt) téglacégető biztosította.

A falu szövetkezetesítése során az ötvenes években működő kisiparosokat is szövetkezetesítették, a mezőgazdasági termelőszövetkezet kőműves-, ács-, favágó-, gáteres- épület és bútorasztalos-, festő-, bádogos-, lakatos-, kovács-, villanszerelő-, szíjgyártó-, kerékgyártó-, pintér-, tekercselő munkacsoportjaivá váltak. A faluban egyetlen asztalos (Schwegler István) maradt magán kisiparos.

Ma a részvénytársaságok működtetnek kőműves-, ács-, favágó-, gáteres és asztalos csoportot, parkettást, cserépkályhást. Van a faluban borbély, magán varroda (szabóság), szódavíztöltő, (nyugdíjas) cipész. A mezőgazdasági termelőszövetkezetben két pékség működött. Ma csak a társulás péksége működik.

A kereskedelem

A csanálósiaiak a 30-as években önellátásra rendezkedtek be. A faluban akkor öt bolt működött: a „Hánzi bolt” (Tempfli János) a Vállaj utcában, a „Péterz bolt” (Tempfli Ferenc és fia Pál) a Kálmánd utcában, az „Erzsi bolt” a Károlyi utcában, a „Cangerz bolt” (Ludescher Jenő, a plébánia mellett) és az „Arany” (Roszlerz Giza házában). Ideiglenes italmérés a Májer Istváné és Sultész Józsefé volt.

1940 után Tempfli János (Körösék) háza 2 első szobájában *Gazdakör* működött.

A falu *Fogyasztási szövetkezete* 1948-ban alakult meg (előbb Kis Brunez kerékgyártó műhelyében, később a Grosez házban), elnöke Jakubka Ferenc volt. (Utána két évenként változott: Tempfli István, Scheibli Ilona.) A Fogyasztási szövetkezet 1968 után, Schwegler István elnöksége idején, emeletes székházat és áruházat épített.

A faluban régen 3 kocsmá működött: a Grosez-, a Lecsez- (Lang) és a „Kápa” (Szolómájer József) házban. Mind a három kocsmá mellett tánc-terem is működött.

Csanálos mai korcsmáját a szövetség működteti.⁷⁶

A Szövetség étel-miszerboltján és textilboltján kívül a faluban ma Caritas üzlet és magánmészárszék működik. Ugyanakkor a kilencvenes években a korszak jellegzetességeként feltűntek az ún. bárók: a Heki-bár és a Tini-bár (cukrászda).

---

⁷⁶ Szaueremann Tivadar vezeti.

V. A FALU HAGYOMÁNYAI ÉS SZOKÁSAI

Csanálos ma is élő hagyománya a falubelieknek a sváb hagyományból magukkal hozott megnevezési/emléítési módja, az ún. háznevek használata. A telepések lakóházai a magukkal hozott felsősváb szokás alapján ún. háznevet kaptak, a benne lakókat ezzel a névvel emlegették. A házneveket eleinte többnyire személynevekből, az építő, illetőleg a tulajdonos nevéből képezték. A ma élő/használt háznevek azonban már általában nem a tulajdonos nevéből származnak, korábbi tulajdonosok, esetleg éppen az építők, így, több esetben, kihalt nemzetségek neveit viselik.

A háznevek a (régi) személynevek birtokos esetes (genitivusz) alakját őrzik, etimológiailag tehát a háznév legtöbbször családnév (nemzetiség) + (minden esetben erős ragozású) a birtokos eset (genitivusz) ragja (-z), máskor a háznév keresztnévből (becenévből) származnak; olykor társadalmi helyzet jelöléseként. A faluban ma is élő házneveket az adattárban közöljük (6. sz. melléklet).

Csanálos hagyományőrzését a továbbiakban három vonatkozásban kell számba vennünk:

- milyen szokások kötődnek az ember, az egyén életéhez születésétől haláláig;
- milyenek voltak régen a vallási ünnepek, hogyan ünnepeltek, illetőleg mi maradt meg az ünnepek hagyományából a mának;
- melyek a falu közösségi (szórakozás, közös munkavégzés) hagyományai.

Az egyéni életút első lépése a *megszületés*, a falu lakosává válás. Régen az újszülött egyházi megkeresztelése után vált a falu nyilvántartott lakosává. Az állami anyakönyvezés bevezetése óta ez megelőzi a templomi keresztelést. Csanáloson a megkeresztelendőt csak a kereszt-

anya (a keresztapa nélkül) vitte/viszi el a templomba, esetenként elkísérte a bába.

Az életút másik jelentős állomása a *családalapítás*, a házasságkötés. A házastárs kiválasztásának alapja (általában) a fiatalok érzelmi vonzódása, ennek kinyilvánítására a legény közeledése, udvarlása adhatott alkalmat. A régi Csanálos hagyományos életmódja az udvarlás lehetőségét meglehetősen korlátozta, a legény az utcáról, az ablakon keresztül beszélgethetett a lánnyal, ez volt a *fenestrálás*. Nyilvánvalóan századunkban a csanálosiak közössége is átvette a társadalom egészére jellemző szeptevési módokat. Századunkban terjedő, ma is felbukkanó szokás, hogy a fiúk májusfa állításával köszöntik a fiatal lányokat.

A fiatalok házasságkötésében még a XX. század első évtizedeiben is a vagyonnak volt hangsúlyozott szerepe. Szinte egészen általános volt, hogy a szülők megegyeztek az anyagiakban (föld, ház, lelépés), s kevésbé törődtek a fiatalok érzelmi vonzódásával. Nem a fiatalokat házasították, hanem a földeket.

Az esküvő előtt szokás volt a lány búcsúztatása, legénybúcsút viszont nem tartottak. A lakodalmat általában a lány családi házában tartották. A lakodalmi főzésben mindkét család számos női tagja vett részt, s rendszerint még mások is, a főzéshez jól értő szakácsnők.

Csanáloson is élt több, az esküvővel és a lakodalommal kapcsolatos olyan szokás, amelynek célja a fiatalok hozományának növelése volt. Gyakran mindjárt az esküvő templomi szertartásának befejezése után a fiatal házaspárt bezárták a templomba, s csak pénzért engedték őket tovább a lakodalmas ház felé, kiváltásuk a nagykomák kötelessége volt. Útjuk azonban továbbra sem volt biztonságos, az utcán következett a menyasszonylopás. A kiváltásáért ismét fizetniük kellett. Az esküvői lakoma során a menyasszony cipőjét szokták ellopni. Ez a családhoz tartozó gyermekek kiváltsága, akiktől a nagykomák szintén pénzért váltják vissza a cipőt. (Ez a váltságdíj azonban a gyermekeké.)

Csanáloson csak a családban ünneplik meg a *névnapokat*, nincsenek kiemelkedő névnapok.

Az élet befejezése *a halál*. A halottat a lakásban ravatalozzák fel. A rokonok, szomszédok, falubeliek folyamatosan virrasztanak a temetésig. A virrasztók, illetőleg a temetési szertartáson részt vevők három alkalommal is szentelt vízzel hintik meg az elhunytat. Mindjárt a szobába lépve meghintik a felravatalozott nyitott koporsót.⁷⁷ Hasonlóképp járnak el az udvaron is a temetési szertartásra érkezéskor. (Ekkor azonban már a lezárt koporsót hintik meg.) Harmadik alkalommal a temetőben (a magukkal vitt kis üvegből) a sírra hintenek szentelt vizet.

Virrasztáskor az asszonyok bent maradtak/maradnak a halottas szobában, a férfiak más szobában tartózkodnak. A virrasztók (rendszerint) közösen imádkoznak. A férfiak kártyázással töltik az időt. Őket borral kínálják.

A temetési szertartáson mindig megjelenik a templomi énekkar, búcsúztatót énekel. (A szövegét rendszerint ők maguk – valamelyik énekes – írják.)

A halottas háztól a halottat kocsi viszi a temetőbe. A halottas kocsi-ról a koporsót rokon férfiak viszik a sírig. Miután a koporsót elhelyezték a sírban, a rokonok, falubeliek rögöt dobnak a földbe.

(A csanálosi temetőben a legtöbb síron kő/márvány síremlék /kereszt van. A síremlékre csak az elhunytak nevét, születése és halála évét, és a szokásos formulákat /állandó rövidítésüket⁷⁸ vésik.)

A közös munka hagyományai

Házépítés

Ha a csanálosi gazda *új házat épített*, magának vagy a fiataloknak, avagy a ház jelentős, sok munkacrőt igénylő javítását, átépítését végezte, a munkálatokban az egész falu részt vett. Az ilyen, kalákában végzett munkára nem hívták meg előre a falubelieket, ugyanis a

⁷⁷ [E célból a koporsó elé kis üvegen szentelt vizet tesznek, mellé (rendszerint) kis bukszus ágot, amelyet megmártanak a szentelt vízben. Minden csanálosi házban őriznek szentelt vizet.]

⁷⁸ Az örök világosság fényeskedjék nekik!

munkáról és tervezett időpontjáról a falu közössége mindig idejében tudomást szerzett, s hogy segíthessen, a maga elfoglaltságait a munka kitűzött időpontjához igazította. A közös építéskor az építő család nem főzött a kalákásoknak, mindenki hazament étkezni.

Az újonnan épített házat a plébános (újév után, házszenteléskor) megszentelte.

Kenderdörzsölés

A kendertermesztés és feldolgozása egyik részmunkája a kender dörzsölése. Ebben a munkában a rokonok és/vagy szomszéd családok mindig segítettek egymásnak. Az összetört kendert lábbal dörzsölték. A munkában csak lányok vettek részt, fiúkat nem hívtak meg, ugyanis a dörzsölés nem jelentett szórakozási alkalmat. A munkavégzés során nem is énekeltek. A munkában részt vevőket pattogatott kukoricával kínálták.

Fonás

A kidörzsölt kendert megfésülték, a szöszet megfonták. Főként durvább anyagot (zsákot) szőttek. Csanáloson a szövésnek nem volt jelentősebb hagyománya.

Szüret

Ősszel közösségi munka volt a *szüret*. Időpontját mindig a szőlő érése határozta meg. A szőlő szüretelésekor természetesen minden gazdának segítségre volt szüksége. Közeli és távoli rokonok vettek részt minden család szüretén, fizetség nélkül segítettek egymásnak. A szüretelők a gazdától ebédet és vacsorát kaptak, a munka végétével egy veder szőlőt.

A tárgyi és a szellemi néprajz hagyományai

Az öltözködés

A férfiak hétköznapi öltözéke (régén) /cájsz/- *nadrág, ing, sópa* ('zakó, kabát'), *csizma*. (A harmincas évek elején a Szatmárban végzett német néprajzi kutatás azt állapította meg, hogy a svábok általában átvették a vidék magyar paraszti szokásait, öltözködését, így a *gatyát*: fehér vászonnadrágot is.) Ünnepnap *pantallót*: priccses nadrágot, *lajbit* ('gombos mellény'), szűkszárú *csizmát*, *surcot* ('felsőrészes kötény') hordtak. Ezt egész nap az ünneplő ruha elé kötve hordták, hogy azt a szennyeződéstől megóvják. *Kerek kalapot* viseltek. Télen felső öltözkékként háromnegyedes *bekecset* (bundabéléses kabát) hordtak.

A nők sváb öltözéke mindig hosszú, bő *szoknya* (*alsószoknyával*), és *pangyal* (előlgombos (fehér) blúz); (bujbelé?). Az öltözködést kiegészítette a *kötény*. (Általában sötét színű ruhát hordtak.) *Fejkendőt* viseltek. Otthon, nyáron régebben mezítláb jártak, később magas szárú, (oldalt gumírozott, gumibetétes) ún. *cugos cipőt* hordtak. A lábukra *fuszeklít* (zokni) vagy *strumflit* (harisnya) húztak. A felső ruha, kabát funkcióját (készen vett, nem gyapjúból szőtt) *rojtos vállkendő* töltötte be.

Minden nőnek volt *kiskendője* (vékonyabb, ősszel hordták) és *nagykendője* (vastagabb, télre). A fiatalabb nemzedék színes, az idősebbek fekete vagy sötétbarna színű vállkendőt hordtak. (Ötven-hatvan évvel ezelőtt már csak öregek hordtak vállkendőt.)

A régi sváb paraszti öltözködést fokozatosan átvették a társadalom anyagi kultúrája fejlődésével e vidéken is általánossá váló ruhadarabok, mind a férfiak, mind a nők vonatkozásában. Az öltözködési szokásokat ma a hasznosság szempontja és a divat irányítja.

Fiatal nő ünnepi öllöze

A bútorok

A lakás berendezése a földműves/paraszi életmód követelményeihez és igényeihez kapcsolódott. A bútorzatból nem hiányozhatott a *sifony* (akasztós ruhásszekrény), a (három fiókos) *kaszli*, és az *aufsatzkásta* (olyan kaszli, amelynek felső, redőnnyel lezárható része is volt).

A népköltészet

Az első világháború előtt a történelmi Magyarországon élő német népcsoportok közül a Nagykároly környéki svábságról, mint etnikumról a német anyanemzet megfélemedezett, a sváb telepések népköltészetét nem ápolták, nem gyűjtötték. Teljességgel feledésbe merült.

A Nagykároly környéki sváb faluközösségekben is bizonyosan élt az ún. *falucsúfoló* sajátos népköltészeti műfaja. A falucsúfolókban tulajdonképpen az a sajátos humorba öltöztetett népi szemlélet húzódik meg, amely sejteti, hogy az egyik falu valamiképp más, mint a szomszédos többi vagy távolabbi. Sok mai csanálosi tudja/hallotta még, hogy a sváb falvak lakói a csanálosiakat a „die Stolcze Schinaler” (a büszke csanálosiak) jelzővel emlegették/emlegetik. Mintegy hetven évvel ezelőtt feljegyezték (nem Csanáloson) a sváb falvak lakosait jellemző falucsúfolót.⁷⁹ A csanálosiak egyébként tudomásul vették, úgy tűnik, el is fogadták ezt a jelzőt. Egyébként a csanálosiak is ismerték és mondták is a szomszédos magyar etnikumú falvokról keletkezett falucsúfolókat.⁸⁰

A falu telepesei a XVIII. században Csinálos néven ismerték meg, később, a kialakuló kétnyelvűség idején ebből és a szomszédos Vállaj falu nevéből keletkezett a csanálosiak dolgosságát jellemezni kívánó mondás: „Vállaj könnyű, de Csinálos nehéz”, azaz: vállalni könnyű, de csinálni nehéz.

⁷⁹ „Schinal, Schinal, Stöckelstiefel,
Merka, Merka, Lumpapack,
Wahlei, Wahlei, schöne Stadt,
Kalmand, Kalmand, Rosakranz,
Kapplo, Kapplo, Hoffartschwanz!” [Vö.: Moser 1937: 143.]

A népi szemléletmódban valószínűleg a *Stöckelstiefel* 'magas sarkú, magas szárú cipő' viselésére utalás vonatkozik az általa gerjesztett 'büszke' magatartás jellemvonására / képzetére.

⁸⁰ Így például: „Gebe, Bere, Gencs, Isten tőle ments!” Ti. olyan verekedősök.

Az első világháború után, a húszas években, amikor a hivatalos német külpolitika a német kisebbségek kérdésében az első világháború előtti visszafogottsághoz képest megváltozott, felértékelődött a feledésbe merült (Mérk és Vállaj kivételével) Romániába került szatmári svábság is⁸¹ amelyet, mint németek által is lakottat, német térkép utoljára 1886-ban jelölt meg. (Azután jelölése megszűnt, a német-irodalomban is.) A szatmári svábságot ekkor tanulmányozó szakemberek megállapították, hogy a túlnyomórészt magyarul lakott környezetben élő szatmári svábságban él ugyan a német származás egyéni tudata, de eltűnőben az összetartozási érzés, különösen a Németországhoz való kollektív tartozásra vonatkozóan.⁸²

A Csanálosra betelepült svábok magukkal hozott népköltészete nyomtalanul eltűnt. Az első világháború utáni évtized végén svábul még beszélő falvakban végzett gyűjtés valamelyest érzékelteti, milyen jellegű népköltészeti alkotások (közmondások, mondák, énekek) élhettek a XVIII-XIX. századi szatmári svábság hagyományában (talán Csanáloson is).⁸³

A táj, a falu mai folklóráját számbavéve, megállapíthatjuk, hogy Csanálos lakosai a környező vidék magyar lakosságával való érintkezésük során tőlük népköltészeti alkotásokat is átvettek, népmondát,⁸⁴ a magyar tájnyelv közmondásanyagát,⁸⁵ népdalokat.

---

⁸¹ M.H. Boehm: *Kleines Politisches Wörterbuch*. [Bundesarchiv, NL 77 /18]

⁸² Erről tudósít Wilhelm Staudinger 1924-ben, a Deutsches Auslandinstitut számára készített beszámolója (Bundesarchiv, R 57 /1243) és a Stutzbund vezetője, Loesch által 1925-ben készített jelentés.(Bundesarchiv, 57 6474-11.).

⁸³ A szaktudomány tisztázhatná csak, hogy a hiedelemvilágukban felbukkanó éjszakai szürke lovon megjelenő kísértet mondája (vö. Moser 1937: 143.) az ősi sváb mondavilág része-e, avagy az ittlakók hiedelemvilágából kölcsönözték. Az tény, hogy több sváb nyelven élő mondájuk a magyar folklórból származik, átvétel.

⁸⁴ *Népmonda*: A rendkívüli erejéről nevezetes Bethlen Gábor fejedelem az Ecsedi-lápban lakó sárkányt Mérknél felmérgesíti, Vállajnál vállba dőfi, Csanálosnál pedig a csalánba dobja.

⁸⁵ Vö.: Bura László: *Szatmári szólások és közmondások*. Budapest, 1987.

Ugyanakkor a csanálosiak lelki alkatától ma sem idegen a közösségi élmények népköltészeti alkotásban való megörökítése. Ilyen alkotás Czier Veronika (M. Fidelisz, szatmári irgalmas nővér) Oroszországban született verse.⁸⁶

Általában sötét színű ruhát viseltek...

---

⁸⁶ Föl-fölmegek a donbászi hegyekre,
Föltekintek a csillagos egekre:
Csillagos ég, merre van az én drága hazám?
Hol sirat meg, merre gyászol az anyám?

Édes jó anyám, ha föl akarsz keresni,
Oroszország közepébe gyere ki!
Ott találsz síromat egy kőszikla alatt,
Ott majd, jó anyám, kisírhatsz magad.

A vallási ünnepek és a hozzájuk kapcsolódó szokások

Csanálos szellemi hagyományai közt kiemelt jelentőségűek a vallási ünnepek, megülésük módja, és a hozzájuk kapcsolódó szokások. Valamennyi kötelező egyházi ünnep megtartásának jól rögződött hagyományos rendje van: délelőtt szentmise, délután litánia.

Az ünnepeket az egyházi év rendje szerint számba véve elsőként a téli ünnepkörről kell szólnunk. A karácsonyt megelőző advent idején a plébános hetente háromszor kora reggeli, ún. *roráte* misét mutatott/mutat be. Főként az asszonyok jártak ezekre a hajnali szentmisékre.

Az advent idejére esik Szent Miklós püspök emléknapja. Az osztrák eredetű szokás, a Mikulás és a Krampusz látogatása, ajándék, jutalom osztása a századforduló táján terjedt el a faluban, a mai gyermekek számára csak az ajándékosztás mozzanata él.

A *Szeplőtelen fogantatás* (XII. 8.) kötelező ünnepét szigorúan megtartották és tartják. Csanáloson régi és erős hagyománya van a Szűzanya tiszteletének, ennek egyik megnyilvánulása a faluban évszázados hagyományú, ma is élő 'örökös rózsafűzér'. A rózsafűzér egy-egy tizedét naponta elimádkozók csoportjai, az ún. *rózsák* meghatározott időszakonként cserélik az örvendetes, fájdalmas, dicsőséges rózsafűzér titkait. A rózsákba tartozó asszonyok az (az egyén számára év során pontosan rögzített időpontban) éjszakai (az otthonukban tartott) engesztelő imaórákat is tartanak.

A *karácsony* Csanáloson régen háromnapos ünnep volt. A karácsonyesti vacsora (a XX. század közepéig) mindig egyszerű volt, bőjtös eledelek kerültek az asztalra. Az éjféli misét követően főtt kolbászt ettek. Más falvaktól eltérően a faluban nem szokás sem a kántálás, sem a betlehemezés. Régen a pásztorok jártak köszönteni a gazdákat és családjukat, újévkor a gyermekek köszöntötték a közelebbi rokonságot. Bizonyosan magukkal hozott szokás, hogy éjjel, az éjféli miséről hazatérve búzát etetnek a jószággal,⁸⁷ hasonlóképp germán eredetű

⁸⁷ Valószínűleg az ósnazaboi magukkal hozott hagyomány lehetett, hogy karácsony második napján megszentelt takarmánnyal etették állataikat. [A néprajzkutatók ősi, a primitív-pogány

szokás az ünnep harmadnapján történő borszentelés, az emberek itálának a megszentelése.⁸⁸ A gazdák kis üvegekben bort vittek magukkal a templomba, ahol a pap megszentelte. Mindjárt karácsony után megemlékeztek/megemlékeznek az Aprószentek (XII.28) emléknapjáról. Még a XX. század harmincas éveiben is szokás volt, hogy a kisgyermeket vesszővel megcsapkodták, a szokás magyarázatát és értelmezését azonban a falubeliek már nem ismerik.⁸⁹

Vízkereszt ünnepe (január 6.) a víz- és a házszentelés napja. Régen minden család házában volt szenteltvíztartó, az asszonyok ezen a napon szenteltvizet vittek haza a templomból. A falu plébánosa ezen a napon szentelte meg az újonnan épült házakat. Ezen a napon szedték/szedik le a karácsonyfa ékességeit.

Megünnepelték *Fábián és Sebestyén* emléknapját (I.20); szőlősgazdákként számontartották *Vince* napjának (január 22.) időjárását, ugyanis Csanáloson is élt a hosszú évszázadok népi megfigyelésén, tapasztalatán kikristályosodott időjárási szabály: ha e napon olvadni kezd, akkor jó bortermésre lehet számítani, sok bort fognak az őszön szűrni. Ma is emlegetik: *Ha megcsordul Vince, tele lesz a pince.*

---

képzetvilágból öröklött, mágikus célzatú szokás átöröklését / továbbélését látják a számukra legdrágábbak, az állataik téli napfordulón való megetetésének e szokásában.]

⁸⁸ A germán népeknek (a kereszténység felvétele előtt) a téli napfordulat idején tartott kultikus tobzódásaiban – Isteneik tiszteletére templomaikban is rendezett ivászatban – gyökerzik a bor megáldásának koraközépkori szokása. Ennek ellensúlyozására a kora középkorban az Egyház arra buzdította híveit, hogy helyettük a szentek ünnepén az ő tiszteletükre igyanak, ezért magát a bort is megáldotta. Ez az áldás aztán hamarosan Szent János evangélista napjához rögződött.

⁸⁹ A falu tudatvilágából már teljesen értelmüket veszítettek váltak, elavultak a régi (germán) hagyományokban élő, az asszonyi termékenységre, a család szaporodására irányuló varázslatok kereszténnyé vált értelmezései. A lányok és kisgyermek megvesszőzése (korbácsolása) szokása az újévi szerencsekívánásnak különös fajtája. A zöld ág ugyanis az élet szimbóluma, amellyel egyfelől a betegség szellemét akarták távozásra kényszeríteni, másrészt pedig nem más, mint analógiás varázslat, amelynek célja a nőknél a termékenység, a gyermekeknél pedig a növekedés elősegítése: amint a fának is évről-évre új hajtásai vannak, éppen úgy gyarapodjanak a megvesszőzöttek is. (Vö.: Bálint Sándor: *Az esztendő néprajza*. Budapest, 1943: 23.)

Gyertyaszentelő Boldogasszony napján (általában minden család) gyertyát⁹⁰ vitt magával a templomba, megszenteltette. Az ünnepnap (II.2.) időjárásából a tél végére következtek. Csanálosan ma is él az a hiedelem, hogyha az idő ezen a napon enyhe, a tél még sokáig fog tartani.

Szent Balázs napján (II.3.) nemcsak a szokásos torokáldás volt szokásban, hanem ezen a napon almát is szenteltek.⁹¹

Szent Ágota napján (II.5.) a templomban búzát szenteltek (Ezt a jószággal etették meg.) és kenyeret. A szokás indítékát sem a falubeliek, sem az egyháziak nem tudják megmagyarázni.⁹²

A farsangi jókedv, a multságok eredetileg a tavasz közeledtén érzett öröm kifejezői. A multságok betetőzői a farsang utolsó napjainak báljai, amelyekkel párhuzamosan azonban a *farsang három utolsó napján* az egész falu szentségimádást végzett/végez ma is (engesztelés a farsang földies örömeiért), ez szervezeten történik, a házak sorrendjében, egy-egy órára 3-5 családot osztanak be.

A nagybőjt kezdetekor, *hamvazószerdán* a falubeliek (általában mind) elmentek a templomba hamvazkodni, megemlékezni ember voltuk múlandóságáról.

Virágvasárnap szokása a hagyományos barkaszentelés, emellett a falubeliek ún. *bálmát*⁹³ ('pálma') készítettek: ez 3 db, fent - lent összefont vessző, amelyhez kicsi, kilyukasztott vessződarabokat, ezekre színes papírcsíkokat aggattak. A templomból hazamenet ezeket a

⁹⁰ Sajátos, vékony szálú tekerces alakban font gyertya volt. A faluban régen nem is igen ismerték a szál gyertyát.

⁹¹ Az almaszentelés indítékát a faluban nem ismerik. A régi népi hiedelemvilágban az alma egyrészt erotikus jelkép (a szerelmi megismerés előkészítése), de jelképezte a tudás fájának nemesebb gyümölcsét is, magát a kis Jézust. [A népi mondókákban sokszor aranyalmának nevezte.] E felfogás szerint: amit az alma elrontott, alma is teszi jóvá.

⁹² A gabonaszemek megszentelése és a jószággal való megetetése [és a vetőmagba keverése] másutt is szokás. Azért teszik, hogy szaporaságukat őszt önözzék, serkentsék.

⁹³ A *bálma* kezdőhangja minden bizonnyal a *pálma* zöngetlen kezdő hangjának zöngésülése.

sájtliboglya (= halomba rakott felvágott aprófa) tetejére helyezték. A bálmat feltámadásig hagyták a sájtliboglyán.

*Nagyszombat*on reggel a templom udvarán (a hagyományos tűzszentelés mellett) *karószentelést* végeztek. A karókat hazavitték és a padláson a padlászgerenda mellett helyezték el. (Valószínűleg azon hiedelem alapján, hogy ez megóvjá a házat a tűztől.)

Húsvétkor ételt (kevés sonka, kalács, bor) vittek megszentelni a templomba, nem sokat, annyit, hogy a reggeli alkalmával a család minden tagja ehessen belőle.

Húsvét vasárnap reggelén (régén; főként az asszonyok) kimentek a temetőbe, jelképesen megemlékezni arról, hogy Jézus a sírból feltámadt.

A locsolódás/öntözés húsvéthétfői (eredeti célzata szerint az asszonyi termékenység elővarázsolására irányuló) szokása régén is megvolt, ma is él. A húsvét hangulatához – különösen a gyermekek világában – szorosán hozzátartozik a pirostojás.⁹⁴

Szent Márk napján (IV.25.) van a búzaszentelés, melynek az a célja, hogy a vetéseket a betegségektől, elemi csapásoktól megóvjá. A gazdák kimennek a falu határába, a mezőre, ahol a plébános megszenteli a növekvő búzát, a jövő termést. A szertartás végén mindenki tépett egy maréknyit a megszentelt búzavetésből, hazavitte és a jószággal megetette.

Áldozócsütörtök természetesen kötelező ünnep, minden hétköznapi munka szünetel.

A sváb falvak hagyományosan nagy ünnepe, a *kirbáj* (a német *Kirchweih* 'búcsú'), a templombúcsú ünnepe. Csanáloson ez május 3-án, a Szent Kereszt Feltalálásának ünnepén van. Ezen a napon, ha hétköznapra esett is, természetesen minden munka szünetelt. Az ünnep templomi része az ünnepélyes szentmise, amelyre a plébános rendszerint

---

⁹⁴ A tojás a keletkező életnek, a természet tavaszi megújulásának ősrégi jelképe. A keresztény szimbolikában a sötét sírből, halottaiból feltámadt Krisztust példázza. A szakrális képzetek elhomályosodásával az eredeti indítékokból napjainkban pusztán az ajándékozás mozzanata maradt meg.

vendégszónokot hívott/hív. A sváb hagyományban ez a nap a családok és tágabb értelemben a rokonok összetartozását is hivatott volt erősíteni. Ilyenkor a család más helységekbe elkerült tagjai mindig hazajöttek Csanálosra, de eljött látogatóba a szélesebb körű rokonság, vagy legalább a rokon családok egy-egy tagja, és sorra meglátogatta a faluban élő rokonait. Az összetartozás ápolásának, a szétrajzott rokonság egymást tájékoztatásának jelentős alkalma volt ez.

Május következő napja, *Szent Flórián* emléknapja (május 4.) is a falu egykori lakosainak (pestisből való gyógyulás alkalmával) fogadott ünnepei közé tartozott. (Alkalom az előző nap fáradságainak kipihenésére.)

Május 16-án, *Nepomuki Szent János* napja előtt a kápolnában kilencedet, májusi ájtatosságot tartottak, magán az emléknapon a faluból (általában elég) sokan, természetesen a falu plébánosával együtt templomi ájtatosságon (litánián) vettek részt.

Pünkösdi ünnepe Csanáloson három napos volt, az ünnep harmadnapja is a falu fogadott ünnepei közé tartozott.

Az ún. *keresztjáró napokon* a szentmisén a hétköznapi átlagnál jóval számosabban vettek részt a szentmisén, s természetesen körmenettel ünnepelték meg az ezek után következő *Úrnapját*.

Körmenettel ünnepelték *Jézus Szíve* ünnepét is. Szokássá vált immár, hogy e napon a faluból igen sokan Szatmárnémetibe mentek/mennek a Jézus Szívének szentelt Kálvária templom búcsújára és részt vettek/vesznek az egész megyéből érkező búcsúsokkal a szatmárnémeti körmeneten.

Kötelezően megtartották és tartják *Péter és Pál apostolok* ünnepét (VI. 29.), a hálaadás és a további segítségkérés szándékával ünnepelték/ünneplik meg *Sarlós Boldogasszony* napját (július 2.), s már az aratás utáni időszak nagy ünnepét *Nagyboldogasszony* (augusztus 15-e) napját. A Szűz Mária tisztelethez kapcsolódó sváb eredetű szokás a virágszentelés, a *vájbusli* ~ *vájbishl*⁹⁵ készítése. Ez olyan virágkészítmény,

---

⁹⁵ Vö.: német *Wiechbüschel* 'virágcsokor'.

amelynek alapja egy nagy káposztalevél, amelyre elhelyezik a mezei virágokból, gyógynövényekből – valamennyit csepűvel átkötik –, kökényágból, piros bogycsokból készített csokrot.

Az egyházi év végéig még három ünnep következik: *Kisboldogasszony* ünnepe, Kisasszony napjának is mondják (IX.8.), *Nagy Szent Teréz* (X.15.) emléknapja, amely a múlt században a földrengést túléltek ősei fogadott ünnepe lett, majd *Mindenszentek* ünnepe (XI.1.) és a *halottak napja* (november 2.), amely a kereszténység mélyértelmű tanítása: a szentek egyessége szerint a közösség élő és elhalt tagjainak együttes ünnepe, következésképp a falu hagyományában az elhunyt családtagokról való megemlékezés napja. A falubeliek e napon kimennek a temetőbe, meglátogatják halott hozzátartozóik sírját, gyertyát (A gyertya tudvalevőleg Krisztusnak, az örök világosság urának jelképe.) gyújtanak a sírokon.

A falu szórakozásai: a bálók

A közösség szórakozási alkalmai a bálók voltak. A farsangi időszak végén mindig három bál volt. Az iskolások és serdülőkorúak számára a hamvazószerda előtti héten megszervezték a *rongyoscsülörtököt*, az iskolások multságát. A hét végén ezt követte a *fiatalok bálja*. Ezen azonban nemcsak a fiatalok vettek részt, sok volt a néző is. Elsősorban az asszonyok mentek nézelődni, akik arra voltak kíváncsiak, hogy a fiatalok között milyen vonzalmak, párkapcsolatok alakulnak. A farsang befejező bálja volt a *nők bálja*.

Napjainkban a régi bálokat fokozatosan kiszorítja a diszkó.

Az aratás befejezését örömnép követte, a munkát szórakozással kellett megünnepelni. A felnőttek örömnépe, szórakozása volt júliusban az ún. *sarlóakasztás*. Ilyenkor mindig bált szerveztek. A negyvenes években három bálteremben (a Körös: Tempfli, a Szolomájer és a Lecsez termében) is ünnepeltek.

Sarlóakasztáskor minden család (sok) fánkot süített és a gyermekekkel küldött azoknak, akik a családnak az aratásban segítettek, valamint a pásztornak.

Az őszi munkák befejezését jelentette a szüret. Ennek megünneplése volt a *szüreti bál*. A faluban nem cigányzenészek muzsikáltak. Csanálosnak mindig voltak saját (sváb) zenészei. Ma is van négy tagú saját zenekara. A falu férfiainak vasárnapi és ünnepnap szórakozási helye volt a két kuglipálya.

Fiatalok és felnőttek vasárnapi kirándulási, kikapcsolódási helye, esetenként majális színhelye volt az ún. *Fekete szőlő*. Csanálos ifjúsága (mintegy 300 fiatal) 1896-ban a millenium alkalmával két egymást követő vasárnap (május 10 és 17-én) megrendezett majálison ünnepelt.

A csanálosi fiúk (s később a férfiak egy részének is) kedvelt (nyári/őszi) szórakozása volt a futball. A falu szélén, az ún. *Khälberwaid* nevű határ részen futballoztak, később itt alakították ki a községi futbalcsapat sportpályáját; a futbalcsapat számára öltözőt, zuhanyozót építettek.

Az 1970-es–1980-as években a község futbalcsapata (a megyei bajnokságokon részt vevő) C osztályos csapat volt, működését, versenyeit a mezőgazdasági termelészövetkezet támogatta/fedezte. A termelészövetkezet 1989-ben feloszlott, az anyagi támogatás megszűnt, így a futbalcsapat is feloszlott.

Az étkezési kultúra

A csanálosiak étkezési kultúrája összefüggött/összefügg a falu termelési formáival. A *levesek*, a *baromfi* vagy *marha*, *borjú*, *disznóhús* (és az ezekhez kapcsolódó, igen kedvelt *paradicsommártás*) mellett főképpen hétköznapiokon) kiemelten sok, búzalisztból készülő tésztaféléket készítettek: *smóringot*, *strudlit*, *nudlit*, *unkrécot* (császármorzsa). Gyakori étel volt a *spankernudli* (krumplis nudli) *dikimillel* (aludttejjel), a *straubata*, magyarul később *tyúkbélnék* mondták (híg tésztából készült, amelyet tölcsérből csurgattak a forró zsírba, majd miután kisült cukorral meghintették), a *hólabda* (a csőrögetésztát, gömbszerűen összezárható lyukacsos formába csörgatták, ezt beleengedték a forró zsírba/olajba, elkészülte után porcukorba mártották).

(Mindezeket ma is készítik, elevenen él a legtöbb régi név, ismertek, élnek a magyar köznyelvi elnevezések is.)

VI. VALLÁSI - ÉS KÖZÖSSÉGI ÉLET, MŰVELŐDÉS

Csanálos intézményei

Az egyházközség (plébánia), alapítása, alakulása

A kora középkorban Károly a szatmári főesperességhez, ez pedig az egri egyházmegyéhez tartozott.⁹⁶

A középkori Vada katolikus egyházközség volt, az 1332-es pápai tizedjegyzékben *Voda* néven szerepel, papja ekkor: *Jakab*. A reformáció folyamatában a katolikus plébánia megszűnt, a falu lakosai is protestánsok lettek.⁹⁷ Az 1712-ben betelepülő svábokkal egy katolikus pap is érkezett (az okiratok nevét nem említik; de valószínűleg *Holczer János*, a falu első plébánosa), akinek Kaplonyra volt jurisdikciója. Károlyi Sándor gróf azt írja róla feleségének, hogy „El lehet fordítani akárhova”, azaz akármelyik falu papja/plébánosa lehet.⁹⁸ Lehet, hogy a grófnő (Nagy)károlyban tartotta és onnan járt ki Csanálosra is az ott letelepedett hívekhez.

A svábok megtelepedése után Károlynak és Csanálosnak eleinte közös, Károlyban lakó plébánosa volt, *Mulsz János*⁹⁹, 1722-től volt a faluban lakó papja (*Holczer János* plébános).

A plébánia újjáalakulásának évét a Szent Kereszt megtalálása (felmagasztalása) címre felszentelt templom megépítésétől, 1725-től

---

⁹⁶ Vö.: Kristó 1988: 491, Borovszky 1907: 423.

⁹⁷ Az érmelléki protestáns egyházkerület 1736-ban készült jegyzőkönyvében megállapítja, hogy a faluban református egyházközség működött a protestánsok betelepüléséig. (Vö.: Dr. Barcsa János: *A Tiszántúli ev. ref. egyházkerület történelme* I-III. Debrecen, 1906.)

⁹⁸ Vö.: Éble Gábor: *Károlyi Ferenc gróf és kora*. I. 85-88.

⁹⁹ Vö.: Vonház 1931: 231.

számítják.¹⁰⁰ Barkóczy Ferenc egri püspök rövidesen (rövidebb-hosszabb ideig) több fiókközséget (filiát) csatolt a csanálosi plébániához: Vállajt (1750-től önálló plébánia), Méretet (1834-től önálló), Fábiánházát, Ecsedet, Vasvárit. 1777-ben (Eszterházy Károly püspök látogatásakor) már egyik sem tartozott a plébániához, később viszont hozzá tartozik a megtelepülő/kialakuló Csanáloserdő.

Hám János püspök 1855-ben bérmált a faluban.

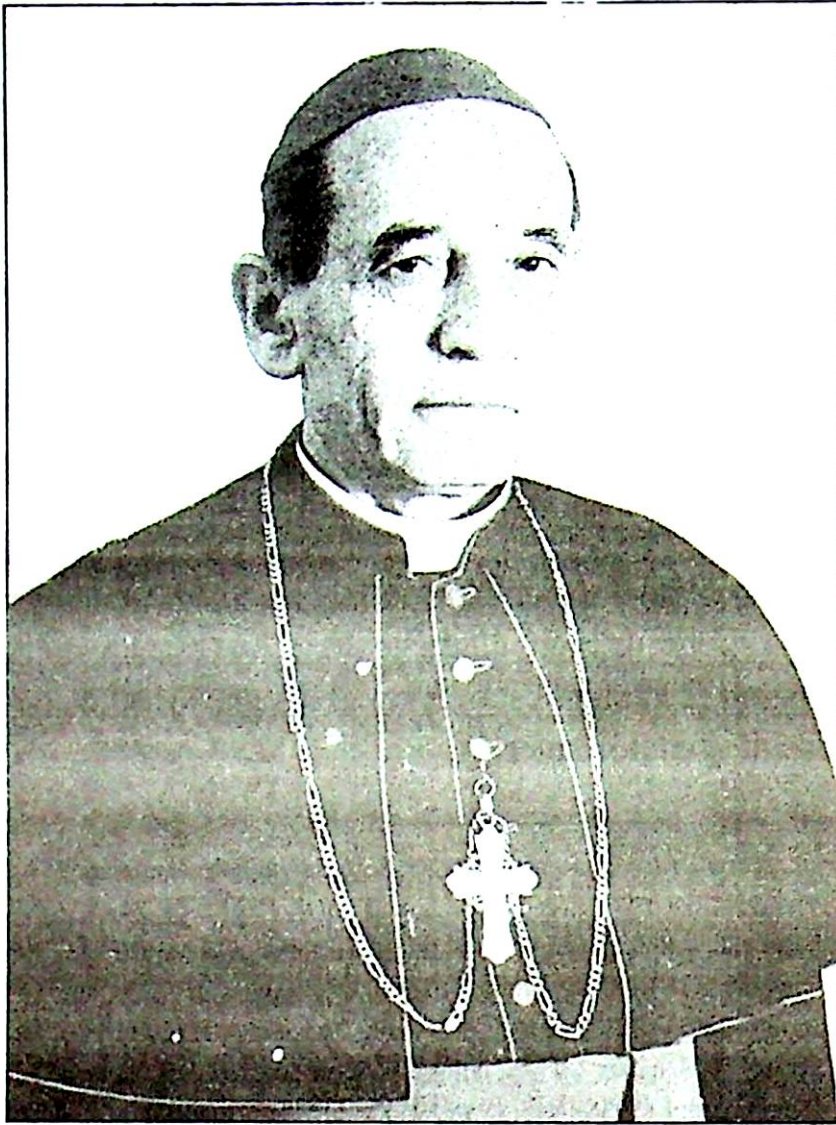
1893-ban a jezsuiták 10 napos missziót tartottak a községben.

A csanálosi plébániát (amely 1904-ben a nagykárolyi esperesi kerülethez tartozott, ma a Nagykároly I. esperesi kerülethez tartozik) újjáalapítása óta 13 plébános és 3 helyettes, illetőleg kisegítő lelkész látta el.¹⁰¹ A csanálosi plébániának a megalakulása utáni évszázadban nem volt szervezett kápláni állása, (rövidebb-hosszabb ideig működő) segédlelkészeit (a káplánokat), olykor az alkalmi kisegítők nevét a XIX. század első negyedétől ismerjük.¹⁰²

¹⁰⁰ Vö.: *Protocollum Distr. Szathmariensis*: 35; Schematizmus Cenntenarius: 148.

¹⁰¹ Holczer János (1722-1777. dec. 11.), Voborzill Antal (1778. febr. 24-1803. febr. 4.), Krammer Mihály (1803-1830. november; Székesegyházi kanonokká nevezték ki.), Némethy József (1830. november-1836. Gimnáziumi tanár lett.), Joks Ágoston (1836. dec. 14.-1852. szept. 22.), Tischler Albin (1852. szept. 22.-1884. aug. 16.), Kovács Lajos (1884-1906. márc. 22.), Rónai István (1908. május 2.-1925. július 4.), Reiter Endre (1925. július 4.-1938. november 10.), Tillinger Ferenc (1938-1947; 1948-1953 között bebörtönözték.) Csont Ignác (helyettes lelkész: 1948), P. Puskás Hugolin O.F.M. (helyettes lelkész: 1948.), Kincs Imre (kisegítő lelkész 1949-1969. márc. 25.), Brunner István (1969-1998), Vojtku László (1998-)

¹⁰² A plébánia anyakönyvei alapján: Lenárd József (1825), Spiegel József (1826. január-1827. november), Kőszegi Imre (1829. november-1930. július), Suvada Ignác (1833. január-augusztus), Zenovits János (1836. szeptember-1837. január), P. Duskay I. OFM (1838. január), P. Patrubay I. OFM (1838. február), P. Czizel Vidor OFM (1850. április), Szotágh Imre (1852. november), P. Csibész Solanus, OFM, (1852), P. Czollik Narczissus, OFM (1857. február), Pellet László (1865. július), Szlovit Félix (1865), Szlovit Félix (1865. szeptember-1866), Vanke József (1867-1868), Matlasovszky Miklós (1869), Bekovsich József (1869. X.9.-1871. III.15.), Blahovics Pál (1871. III. 16.-1871. július 6), Haugg Leó (1871. július 6.- 1872. január 20.), Vanyek Ferenc (1872. január 31- 1873.), Olajos Sándor (1872. október-december), Jordán Károly (1873. február 15-1873. június), Fásztusz Elek (1873. július-szeptember), Ternyey Béla (1873. december-1874. szeptember), Szalay Sándor (1874. október-1875. november), Olajossy Sándor (1875. november-1976.), Klusvinszky Sándor (1877. január-július), Kovács Lajos (1877. augusztus-1879 augusztus), Jékel Antal (1879 augusztus-) Láng

Tempfli József

Antal (1880 október-), Hámon János (1881. augusztus- 1882. január), Orosz (Ruprecht) Alajos (1882. január-december), Pásztor János (1883. január), Tepfli Endre (1883. február diakónusként, márciusban felszenteltként), Schmidt Lajos (1883. április-), Vadász Ágoston (1884), Mellau György (1884. november-1886.), Czier Ferenc (diakónus, 1885), P. Wagner Ottó OFM (1886. szeptember), Kirilla Viktor (irgalmas rendi áldozópap, 1887. június), Kluzovszky Sándor (Vállajról, 1891. január-), Czier Ferenc (1891. július-), Leitner József (kegyesrendi, 1891 július-), Hulek György (1891. augusztus-), Günther Ottó (1891 augusztus-1893.), Horvát György (1906. ideiglenes lelkész), Svegler Ferenc (1912. június-augusztus), Heinrich Vendel (1919. szeptember-1921.), Kohányi István (1922. novemberig), Demény (Kirner) István (19..), Viezler László (1938), Csaba (Czumbel) Lajos (1941. április-1942. december), Dr. Kuncz József (1939-)

A csanálosi plébánia újjáalapítása utáni okiratai és anyakönyve a tűzvészekben (utoljára 1831-ben) elpusztultak, a meglevő anyakönyvét 1832-től vezetik.¹⁰³

A falu lakossága vallásosságának, papjai buzgóságának is tulajdoníthatóan Csanálosról számos fiatal választotta hivatásul a papi pályát, sok leány lett szerzetesnő. A 32 papi pályát választó fiatalember közül 16-an a szatmári, 8-an a nagyváradi egyházmegye kötelékébe léptek, egyet (titokban) a váci egyházmegyében szenteltek pappá, egy fiatalember kegyesrendi szerzetes lett, 6-an teológus korukban meghaltak (vö.: 7. sz. melléklet); a szerzetesi életpályát választó 49 leány közül 46 a Szatmári Irgalmas Nővérek kongregációjába lépett be, 2-en a Nagyváradi Vincés Nővérek szerzetébe egy pedig missziós nővér lett. (Adataikat az adattárban a 8. sz. mellékletben közöljük.)

A falu vallási buzgóságát érzékelteti a századfordulón végzett adatrögzítés: a plébánián működött az engesztelő szentáldozás szövetsége 90 taggal, az Örökös Rózsafüzér¹⁰⁴ 280 taggal, az Élő Rózsafüzér¹⁰⁵ 405 taggal, 174 tagja volt a Jézus Szíve társulatnak, 60 tagja a Szent Ferenc rendi harmadrendnek.¹⁰⁶

1943. július 4-én a templom szentélyében a község főjegyzője, Láng Jenő, és az egyházközség vezetői felajánlották Csanálos községet Jézus Szívének. Ugyanekkor több család külön is felajánlotta a családot.

1946. május 16-án, Szentháromság vasárnapján a csanálosi hívek közül 300-an mentek Nagykárolyba, ahol a „*Lyukashalmon*” levő Szentháromság kápolnában dr. Scheffler János megyéspüspök ünnepélyes szentmisét mutatott be, amelyen a környék népeinek és az egész

¹⁰³ Megmaradtak viszont másolatban az 1825-től vezetett anyakönyvek, (hiányzik az 1853, 1854 és 1856-os év). A kommunista államhatalom a régi egyházi anyakönyveket Csanálosról is elkobozta, ezeket mindmáig az Állami Levéltár őrzi.

¹⁰⁴ A rózsafüzér egy megadott titka imádkozását vállalták egész életükre.

¹⁰⁵ A rózsafüzér imádkozandó titkát havonta cserélték.

¹⁰⁶ Vö.: *A szatmári püspöki egyházmegye Emlékönyve fennállásának századik esztendejében.* 1804-1904. 149. l,

világ nemzeteinek testvérként egymásra találásáért és szeretetben való megbékéléseért könyörgött.¹⁰⁷

A 90-es évektől a plébános ismét szabadon foglalkozhatott a falu fiatalságával, így Csanáloson nemcsak az iskolásoknak tartott hittan órát, hanem bevezette az óvodai hittant, nyári szünetekben pedig külön hittanórát tartott a középiskolásoknak és a falubeli egyetemi hallgatóknak.

1997-ben húsvét előtt lelkigyakorlatot tartottak külön a férfiak, külön a nők részére. 1997. május 3-án, a templombúcsú ünnepén Reizer Pál megyéspüspök megáldotta a bensejében megújított templomot, ugyanekkor tartotta aranymiséjét Brunner István, a falu plébánosa.

A Szentatya magyarországi látogatása alkalmával a csanálosi plébánia hívei közül közel százán (két autóbusszal) Máriapócsra zarándokoltak és részt vettek a Szentatya által bemutatott szentmisén.

Az iskola

Csanáloson az iskolai oktatás 1718-ban indult meg, első volt a Nagykároly környéki falvak között. A tanév Szent Márton napjától a nagybőjt végéig tartott. A tanítás nyelve német, a tananyag: a német nyelv elemei, olvasás, írás, számtan és hittan. A tanítás minden nap (kivéve csütörtökön) de. 8 - 11-ig és du. 2 -ig tartott.

Az első tanító *Johannes Grueb* csak németül tudó mesterlegény volt, 1746-ban még mindig ő a tanító. (Fizetése lakás és heti 2 krajcár gyermekenként. Ugyanakkor harangozó, sekrestyés és kántor is volt.)¹⁰⁸

A következő, ismert nevű tanító, *Pichelmajer András* tizenhat évig (1768–1784-ig) tanított, az 1746-i esperesi ellenőrzés jegyzőkönyve megjegyzi, hogy a tanítót „ludimagister” segíti, de nevét nem említi. Ő is harangozó, sekrestyés és kántor is volt egyben; Pichelmajer Andrásról 1777-ben azt is feljegyezték, hogy több nyelvet ismert: németül és magyarul jól, latinul és szlovákul gyengén beszélt.

---

¹⁰⁷ Vö.: *Historia Domus*, 1946.

¹⁰⁸ Ezért külön fizetést kapott: 12 köből terményt, egy rétet, őszi vetésre 4-4 köblös földet és évi 4 forint stólát.

Az 1777-es ellenőrzési jegyzőkönyvből megtudjuk, hogy az iskola helysége egy elég nagy terem, s ezzel egybe van építve a tanító (1 szoba, konyhából álló) lakása. A tanító pénzbeli és természetben járó fizetést kapott.¹⁰⁹

A tanító panaszából megtudjuk, hogy a szülők csak ősszel, a betakarítás után és télen küldik a gyermekeket az iskolába, tavasszal már nem, így nyárra mindent elfelejtenek.

Az 1812-ben végzett ellenőrzés jegyzőkönyvéből tudjuk, hogy ekkor *Merk Mátyás* a tanító, s egyben kántor, harangozó, sekrestyés.¹¹⁰ Németül és magyarul (jól) beszélt, latinul gyengén. Valószínűleg a harmincas évekig tanított. Őt *Seibl Ágoston* követte, aki szintén két évtizedet meghaladó ideig (1831-1855) tanított. Magyarul és németül beszélt. A jegyzőkönyv egyetlen, a hittantanításban használatos könyvre utal: *Canisius Nagy katekizmusát* használták. Ő volt a jegyző is, de erről le kellett mondania, mert akadályozta a tanításban. A fizetését kiegészítette a toronyóra kezeléséért kapott 3 köből termény.

Az 1830-as években *Seibl Ágoston* tanító a községben fuvószzenekart létesített.¹¹¹

A XIX. század második felében az elemi iskolai oktatás mellett Csanáloson ún. vasárnapi iskola is működött. A vasárnapi iskolába az elemi iskolát már elvégzett nagyobb fiúk jártak/járhattak, létszámukról egy alkalommal, 1859-ben tájékoztat az esperesi ellenőrzéskor készített jegyzőkönyv, ebben az évben 37 fiú látogatta. A plébános ösztönzésére a vasárnapi iskolában a fiatalokat mezőgazdasági-kertészeti ismereteik bővítésére, a megszerzett tudás hasznosítására is ösztönözték, így például *Egeli József* tanulóit fát oltani tanította.

¹⁰⁹ (A tanító fizetése: 34 rfr kp, 13 köből termés, 2 szekér tűzifa, 3-3 köblös föld, rét (5 szekér széna), káposztás, kenderes, dinnyés föld, 600 öl tengeri föld. A földeket ő maga kellett hogy megművelje. Stóla: 3 kr a keresztelés, 15 kr a felnőtt, 12 a gyermek temetés, 9 házasságkötés után. 17 libériás gyásmise. Iskolába járó gyermekenként 2 kr.)

¹¹⁰ Ő már 110 rfr-t kapott és dupla tűzifát.

¹¹¹ A fuvószzenekar a vasárnapi ünnepi szentmiséken is fellépett, még a XX. század harmincas éveiben is.

A csanálosi elemi iskolában 1876-ig csak németül tanítottak, ekkor bevezették tantárgyként a magyar nyelvet. 1900-ban viszont már a német szerepel mint tantárgy, az 1904-et követő években pedig már kizárólag magyarul tanítanak.

Az 1868. évi népoktatási törvény előírásainak megfelelően a századforduló után, 1903-tól a csanálosi elemi iskolát is hatosztályos elemi iskolává alakították. Az iskolában a kötelező négy elemi osztály mellett két ún. gazdasági ismétlő osztály is működött. Az ismétlő osztályokat nem erre kiképzett szaktanító tanította. Az elemi iskola felső tagozatának (az V-VI. osztálynak) a létesítését Csanáloson megkönnyítette a létező előzmény, a nagyobb gyermekek oktatását/továbbképzését segítő, igaz többnyire a vallásos nevelést szolgáló vasárnapi iskola.

A községben működő római katolikus iskola terheit az 1868. évi 38. tc. 25. paragrafusa alapján a politikai község viselte. A falu katolikus felekezeti iskoláját 1925. január 21-én Crespai állami altanfelügyelő (a kultúrkeselyűnek nevezett Anghelescu miniszter rendelkezései alapján) szolgabírói segítséggel átvette, ökoljogon.¹¹²

A húszas években (először 1923-ban, majd erőteljesebben 1928-ban)¹¹³ megindult németesítő törekvések során a román állami hatóságok elrendelték, hogy Szatmár megye területén a svábok lakta falvakban az iskolák előadási nyelve a német legyen. Kevés eredményt értek el, ugyanis 1929. január 1-jén a legtöbb iskola, így a csanálosi is, önmagától újra visszavezette a magyar tanítási nyelvet.

1934-ben újból beavatkoztak az iskolák életébe. Csanáloson ekkor a magyar tannyelvű római katolikus felekezeti iskola két tanerővel működött, a német-román tannyelvű állami iskola ugyancsak két tanerővel. Az állami hatóságok úgy vélték, hogy az állami iskola egymagában is elláthatná a község összes gyermekeinek a tanítását. A felekezeti iskola működésébe való beavatkozásra, illetőleg annak megszünte-

¹¹² Vö.: Katolikus Élet, 1925. január 28. V. évf. 5: 1.

¹¹³ A sváb agitáció egyik zászlóvivője a Mezőpetriből Csanálosra került Tihanyi (Jusszel) György volt.

tésére az adott alkalmat, hogy az iskolába járó tanulók szülei nem akarták gyermekeiket németül taníttatni. A tanfelügyelő a tanév elején egyezséget kötött az iskolaszékkal, melynek értelmében a tanfelügyelőség megnyugszik a magyar tanítási nyelvben, ha a szülők eltérnek heti 3 német órát. Október elején viszont miniszteri rendelet¹¹⁴ a magyarral párhuzamos német osztály létesítését kívánta. A szülők megtagadták, hivatkozva a tanfelügyelővel kötött egyezségre. Az iskolaszék kijelentette: aki németnek vallja magát, mehet az állami iskolába. Nem hajlandók más engedményre, mint amit az egyezségben elvállaltak.

A felekezeti iskolát ekkor a magánoktatásra vonatkozó törvény 35. szakasza 2. pontja alapján bezárták. A Magánoktatási Törvény 35. § szerint: „Az olyan növendékektől látogatott magániskolákban, akiknek anyanyelve más, mint az állam nyelve, az előadási nyelvet az iskola-fenntartók határozzák meg. Ezen iskolákba nem vehetők fel csak olyan tanulók, akiknek anyanyelve azonos az iskola előadási nyelvével.”

Az iskola bezárásakor – noha a szülők és az igazgatóság is aláírt nyilatkozatot adtak a tanulók magyar anyanyelvéről – a tanfelügyelőség olyan, lényegében hamis jegyzőkönyvet készített, amelyben névelemzés alapján megállapította a tanulók sváb származását, de nem említette a törvény által kért anyanyelvet.

Alexandru Bota főtanfelügyelő a szülőkkel azt tudatta, hogy a román állam demokratikus szellemben bánik a kisebbségekkel, és azt állította, hogy „a németesítés eszméje nem román kigondolás, hanem egy kívülről jövő világháramlat következménye, aminek nem tudunk ellenállni.”

---

¹¹⁴ 150.110/934- Ministerul Instrucțiunilor, al Culetelor și Artelor. Direcția Învățământului particular și confesional. – Vă facem cunoscut că Ministerul dispune ca la școala primară limba de predare să fie exclusiv cea germană. În comunele Mostinul Mare, Cămin, Urziceni, Foieni și Ciumești, să se mențină pe lângă școlii confesionale secțiile germane, iar unde nu au existat până acum, să se înființeze. Orice învățător nou ales va trebui să aibă diplomă germană.-Consilier, Șt. A. Călugăru ; șef serv. Em. Chiriarec. (26.IX.1934.)

A csanálosi egyházközség az intézkedést közigazgatási perrel megtámadta ¹¹⁵ kérve az intézkedés megsemmisítését. A Táblabíróság a keresetet formai okra hivatkozva elutasította. A csanálosiak nem háborodtak fel, mert nem is várták, hogy a törvénykezés igazságot szolgáltat, de jogaik ismeretében a Tábla ítéletét megfellebbezték a Legfelsőbb Semmitőszéken.

A bírósági perrel párhuzamosan (dr. Patzkó Elemér ügyvéd, jogtanácsos megfogalmazásában) emlékiratot nyújtottak be Fiedler István megyéspüspöknek, amelyben bejelentették az iskola sérelmes helyzetét és kérték, járjon közbe Anghelescu miniszternél.

Az emlékiratból: *„Szomorúan kell megállapítanunk, hogy a Gauamt által mindenáron sváboknak deklarált és a mindenkori kormánynál ilyen értelemben denunciált községek békés és jámbor népét nem annyira a mai nehéz gazdasági viszonyok, mint inkább a pár évvel ezelőtt beindított sváb propaganda bolsevizálta.*

Mert azóta tudjuk, hogy falvainkban vannak német svábok és magyar svábok; Azóta harcol testvér a testvér ellen; Azóta van elhintve békés falvainkban a gyűlölködés átkozott magja; Azóta kell tudnunk köztiszteltben álló papjainkról, hogy ők gazemberek, akik ezekben a falvakban mernek magyarosítani és önmagukat is magyaroknak vallani.”

„Mi a német nyelvet és a német kultúrát nagyra becsüljük, de véglegesen elmagyarosodott faji kultúránk göröngyös úton haladó szekerét nem engedjük visszafordítani, általunk nem ismert útra terelni.” (15)

1940 ősztől Csanáloson ismét magyar tannyelven működött az iskola. 1945 után az iskola hétosztályos általános iskolává alakult. Az 1960-as években a (már) nyolcosztályos iskolában román tannyelvű elemi osztályt kellett létesíteni, az 1990-es években az elemiben német tannyelvű elemi tagozat is létesült. (Létszáma 1998-ban 17 tanuló.)

A XIX. században a falu gyermeknépessége (a jelentős gyermekhalandóság ellenére is) igen jelentős, következésképp az elemi iskola

---

¹¹⁵ (Az ügyiratesomó száma a Nagyváradai Táblabíróságon: 210555/1934.),

tanulói létszáma is magas, többnyire kétszázon felüli, számos évben kétszázötvennél is többen tanulnak az elemi négy osztályában. (Vö.: 10. sz. táblázat.) Az iskolaköteles korúak számával összehasonlítva azt is meg kell állapítanunk, hogy az adott korosztálynak általában mindössze 3-5%-a nem jár iskolába. Az iskolások létszáma jelentősen, mintegy harmadával megcsappant az első világháborút követően. A negyvenes években a létszám ismét felfelé ívelő, aztán ismét fokozatosan csökkenő.

A tanulók létszáma a hétosztályos általános iskola bevezetése után a hét osztály összlétszámával is elmarad a korábbi időszakok négyosztályos (később hatosztályos) iskolájának létszámától. És a továbbiakban ugyanez a helyzet a nyolcosztályos általános iskola esetében is. (Vö.: 9. sz. táblázat)

A fentiekből következően ugyanez a jelenség észlelhető az óvodában is. Az egykor kétszázon felüli létszámú óvodában az 1960-as években általában százhusz körüli volt a létszám, a kilencvenes években általában 60 - 70 közötti.

Az óvónők, tanítók általában hosszú ideig működtek az óvodában/iskolában,¹¹⁶ így például az 1909-ben nyugdíjba menő Pikó Borbála óvónő 22 évig működött Csanáloson. Az iskolában tanítók általában törekvő, pedagógiai érzékkel rendelkezők voltak, akadt azonban komolyan kifogásolható nevelő is.¹¹⁷

---

¹¹⁶ Az 1859. évi ellenőrzés megállapítja, hogy az akkor 40 éves Josephus Egeli már 16 éve tanít a faluban.. Az 1909-ben nyugdíjba ment Pikó Borbála óvónő 22 évig működött Csanáloson. (Czier Terézia váltotta fel.)

¹¹⁷ A tanítók. (A nevek írásában a forrásokat követjük, az írásmód a scriptorra jellemző.) 1718: Grűeb János, 1746: Grűeb János, 1768-1784: Pichelmajer András, 1812: Merk Mátyás, 1834: Seibl Ágoston, 1858: Egeli József, 1882: Egeli József és Dorner Márk, 1887: Bodnár György, 1890: Mondik Endre. 1893: Dorner Márk, 1898: Szepacher Ferenc, 1903: Princzinger György, 1904: Dorner Márk, Szepacher Ferenc, Princzinger György, 1907: Dorner Márk, Szepacher Ferenc, Csanálosi György (nevét magyarosította), 1909: Rokk Gizella, 1913: Szepacher Ferenc, Volsitz Pál, Csalányi József, Rokk Gizella, 1915: Dorner Matild, Szepacher Ferenc, 1916: Rokk Gizella, Krasznai József, Szepacher Ferenc*, Volsitz Pál* (* katonák), helyettes: Dorner Matild, 1917: Krasznai Lőrinc, 1918: Tihanyi Gheorghe, Filepné Rokk Gizella, 1934: Iussel Gheorghe, 1938: Krasznai József, Fischer Erzsébet, 1940: Csermely Géza, Tillinger...

A csökkenő tanulói létszám nyomán megszűntek a párhuzamos osztályok, csökkent a községben tanítók száma is.¹¹⁸

A kötelező hétosztályos, majd a nyolcosztályos általános iskola kialakulása nyomán az iskolában az elemi oktatásban működő 4-5 tanító mellett 6-8 tanár tanít az V-VIII. osztályban.¹¹⁹

Az óvoda a hatvanas évektől kezdődően átalakult napközis óvodává, így segítve a szülők részvételét a termelőszövetkezet mezőgazdasági munkáiban.

A csanárosiak közül a XIX. században kevesen tanultak tovább, az 1810-es években a szatmári katolikus gimnázium felső tagozatát, a humanista osztályokat Lini (Léni) Jacobus végezte el,¹²⁰ majd ugyanő két évig tovább tanult a püspöki líceumban.¹²¹ A század második felében középiskolai és felsőfokú teológiai tanulmányokat nyolcan végeznek, világi jellegű főiskolán két csanárosi tanult. A századforduló után jelentősen gyarapszik a középiskolát (gimnáziumot, tanítóképzőt) végzettek száma, (ilyen a szerzetesrendbe lépő lányok többsége is), az 1910-es években két csanárosi tanult (a főiskolai rangú) Szatmár-németi Római Katolikus Polgári Iskolai Tanítónőképző Intézetben,¹²² felső fokú iskolát végeznek a papi pályát választottak (18-an), ugyan-

---

Fischer Erzsébet (1938) tanítónő verte a gyermekeket, vesszővel, tenyeresek sokaságát osztogatta, fejüket a táblához verte.

¹¹⁸ 1944 után az elemi iskolában tanított: Bontáné Tempfli Ilona, Csabáné Tempfli Irén, Heinrich György, Ludescher János, Ludescherné Reszler Klára, Schwarczkopf István, Tamás Gabriella, Tempfli István.

¹¹⁹ Az általános iskola felső tagozatán eleinte tanítók tanították a tantárgyak többségét, az iskola tanszervelete fokozatosan töltődött fel főiskolát és/vagy egyetemet végzett szaktanárokkal.

A nyolc osztályos általános iskola tanszervelete az 1998/99-es tanévben:

Ludescher János igazgató, képesített tanárok: Pataki Rodica (román), Kozma Jolán (magyar), Scheck Irén (matematika), Ludescher Nóra (fizika-kémia-zene), Láng László (testnevelés), Czier Csilla, (matematika-fizika és a kultúrház igazgatója), Székely Attila (történelem), Voitcu László (hittan). Tanítók: Mátyás Zita, Mellau Andrea, Viell Aninen, (Pósz) Csörsz Jutka (román tagozat). Óvónők: (Saiermann Éva), Csuka Ida, Schvegler Olga, Tátrai Zita (német tagozat)

¹²⁰ Az 1814/15-ös és az 1815/16-os tanévben tanult a gimnáziumban. Vö.: Bura 1994: 216, 217.

¹²¹ Vö.: Bura 1994: 269.

¹²² Vö.: Bura 1999: 222.

akkor azonban a két világháború között Csanálosnak már tanári, jogtudományi egyetemet végzett szülöttei is vannak.¹²³ A XX. század második felében immár nagyon sok a középiskolát és főiskolát, egyetemet végzett csanálosiak száma.

Művelődési élet; könyvtár, művelődési ház (kultúrotthon)

Csanáloson a XIX. században olvasóköri működött, a falunak volt könyvtára, ennek könyveit két könyvszekrényben tartották.

A közművelődés iránti érdeklődés bizonyossága az 1883-ban bemutatott színdarab.¹²⁴

Az 1930-as években (is) a faluban tanítók többször tartottak népművelési előadásokat. A kibontakozó Kaláka mozgalom¹²⁵ keretében Szlafkay Melánia szociális missziós nővér tartott több előadást.

A tanítók olykor színi előadást is szerveztek, ilyen volt 1943-ban (Srepler Róza tanítónő rendezésében) a *Mihály adót fizet*.

1947. január 5-én a falu középiskolás diákjaiból alkult műkedvelő csoport előadta a *Hamupipőke (Falusi vígjáték)* című előadást.

A negyvenes évek végétől Csanáloson művelődési ház és községi könyvtár működik. A művelődési ház nagyterme ad helyet az iskolások előadásainak, a fiatalok és a felnőttek báljainak, a falu közgyűléseinek, a politikai tárgyú összejöveteleknek.

A magyarországi ún. Nyírbátori Zenei Napok alkalmával 1996 óta július végén három napig megnyitják a határátkelőt, hogy a csanálosiak részt vehessenek a nyírbátori zenei rendezvényeken. A zenei napok alkalmával 1996-ban a csanálosi templomban is hangversenyt rendeztek.

---

¹²³ Botlinger János, Nonn György, Szatmári Antalné Tempfli Erzsébet, Tempfli Ferenc.

¹²⁴ Vö.: *Historia Domus: a Csanálos Egyházközség és Plébánia történetének leírása*; az 1883. év.

¹²⁵ A Kaláka mozgalom zászlóját ma a plébániatemplomban őrzik.

A művelődési élethez tartozónak, azt kiegészítőnek tekintjük a falu szülötteinek, illetőleg a faluban élőknek irodalmi stb. alkotó tevékenységét.

Kertész (Czier) Pál (plébános) megírta a Páli Szent Vincéről nevezett Szatmárnémeti Irgalmas Nővérek kolostora és temploma építése megtervezésével és kivitelezésével megbízott Gonczeczky János szatmári egyházmegyei pap, az 1848-1849-es magyar szabadságharc vértanú papjának életét.¹²⁶

Nonn György (egyéb publicisztikája mellett) Csanálosra vonatkozó szociológiai írást is írt.¹²⁷

Sportélet

1884-ben a csanálosi származású Nonn Gyula lett a nagykárolyi vadásztársaság elnöke.¹²⁸

1896-ban a milleniumi ünnepségek során megszervezett verseny volt a kocsifuttatás. A Szatmárnémeti - Budapest távolságon rendezett versenyen Csanálost Czier János képviselte, II. díjat nyert.

A csanálosi fiatalok kedvelt nyári szórakozása volt a futball. A falu szélén az ún. Khälberwaid nevű határrészen futballoztak, később itt alakították ki a községi futballcsapat sportpályáját; a futballcsapat számára öltözőt, zuhanyozót építettek.

A falu C osztályos futballcsapatát a mezőgazdasági társulás pénzelte, 1989 után a szponzorizálás megszűntével a csapat is feloszlott.

---

¹²⁶ Kertész (Czier) Pál: *Gonczeczky János 1848-as vértanú papunk élete*. Budapest, 1941.

¹²⁷ Nonn György: *Telepes község a határ mentében*. In: Hítel, 1938. évf. 2.: 144-150.

¹²⁸ Vö.: Borovszky 1907: 191.

VII. KÖZIGAZGATÁS, POLITIKAI, SZOCIÁLIS, EGÉSZSÉGÜGYI HELYZET

A falu közigazgatása, a politika kihatásai

A betelepítés után a falu vezetője tulajdonképpen a választott községi bíró volt, intézkedéseit a kisbíró dobolta ki a faluban, segítségére volt egy szabados.

Csanáros közigazgatásának 1752-beli tisztségviselőit név szerint ismerjük: Joseph Gland (Gnand), bíró, Josephus Khirner, kisbíró, Laurentius Reszler (Rossel), szabados, a plébános és Joannes Grieb, egyházi, 1766-ban Simon Reszler a főbíró.¹²⁹ Az 1848-1849-es forradalom illetőleg szabadságharc korabeli bíró, Csalányi (Zier) Károly nevét azért, mert 1848-ban a csanárosi svábok közül sokan csatlakoztak a forradalom védelmére alakult nemzetőrséghez, részt vettek a szabadságharcban. Sebesültekről és halottakról is tudunk. A feljegyzések szerint Haller Józsefet ágyúgolyó sebesítette meg, két megsebesült csanárosi nemzetőr a nagybányai kórházban halt meg.¹³⁰

1864-ben a falu főbírója ifj. Czier János, segítője ifj. Ludesser Ignác, jegyző Mezey Ferenc.¹³¹

1918-ban, amikor a szociáldemokrata politikai mozgalmak ellensúlyozására Szatmár megyében is keresztény politikai pártot szerveznek,

---

¹²⁹ Vö.: Vonház 1931: 469. Idézi a Károlyi Oklevéltárból a svábokra vonatkozó adatokat.

¹³⁰ Bölinger (feltehetően Bohlinger) Mihály 44 éves 1848. november 21-én, Reszler Jakab 1848. november 22-én. [Vö.: Dancu Pál: *Szatmár megyei katonai kórházakban 1848-1849-ben elhunyt római katolikus nemzetőrök, huszárok, honvédek*. In: *Egészségügy-történeti dolgozatok*. Szatmári Füzetek 6., Szatmárnémeti, 1997. 39-41.]

¹³¹ Ők írták alá a Pesty Frigyes által szervezett országos helynévgyűjtés számára beküldött, Csanáros községre vonatkozó kérdőív adatait. Vö.: Pesty Frigyes 1864. 1865. évi helynévgyűjtésménye. Kézirat az Országos Széchényi Könyvtárban. (490-491. l.).

Rónai István plébános február 17-én Csanáloson is megalakítja a Keresztényszocialista Néppártot.¹³²

Az Agronomul (=Gazdák) Általános Biztosító RT Szatmárnémetiben levő vezérképviselősége 1925-ben helyi képviseletet nyitott Csanáloson, helyi képviselője Ludescher János kereskedő felesége lett.

1943. június 4-én, Jézus Szíve ünnepén a templom szentélyében a község főjegyzője, Láng Jenő, (körülötte a tanácstagok, és az egyházközség vezetői) felajánlotta Csanálos községet Jézus Szívének, ezt követően pedig a plébános az egész egyházközséget¹³³. Nyolc családfő a saját családját külön is felajánlotta ¹³⁴.

1944. november: a román katonák agyonlövik a felesége védelmére kelő Reszler Istvánt.

1944. november-december: a magyar hadseregből hazatért (megszökött vagy lemaradt) 24 csanálosi férfit összeszedték (más falvakból összeszedettekkel együtt¹³⁵ a Károlyi utcán két csűrbe zárták, ahol

---

¹³² A párt 1918. február 17-én történt megalakításáról (részletek ismertetése nélkül) a Szatmári Hírlap 1918. február 21-i (XXVIII.évf. 9.sz.) tudósít.

¹³³ Délben 12 órakor minden családfő-négy kivételével-otthona fő ajtójára kívül kifüggesztette Jézus Szíve képét. [Vö.: Tillinger Ferenc plébános jelentése. Plébániai irattár: 105/1947. sz.]

¹³⁴ Tillinger Ferenc plébános (testvére Tillinger Erzsébet tanítónő, Tillinger Ferenc nyugdíjas kántortanító, Toma Julianna, cselédlány), házszámuk: 209, Linzenbold Mihály (felesége Troba Mária, lányuk Amália, anyósa Czimmemann Róza)-házszámuk: 188, Mosoni János (felesége Láng Anna, gyermekeik: János, Emma; húga: Mellau Giza), házszámuk: 11, Gnándt János (felesége Steinbinder Emma és négy gyermekük), házszámuk: 389, Fecser Ferenc (felesége Láng Anna és három gyermekük)-házszámuk: 186, Merk Mihály (felesége Czumbil Ilona, három gyermekük, már mindegyik családost, az otthon lakó fiú felesége: Roóz Margit), házszámuk: 225, Csaba Ferenc (felesége Czler Rozina, gyermekeik Ferenc, Emma, István, anyósa: Tempfli Veronka), házszámuk: 357, és Tompa Viktor, kisbíró (felesége Szilágyi Erzsébet), házszámuk 118. [Vö.: Plébániai Irattár, 105/1947.]

¹³⁵ Szaniszlón a román csendőrök katonai helyzetük tisztázására Csanálosra küldték mindazokat, akik 1940-től katonai szolgálatot teljesítettek. Az utánuk küldött, a köz és vezetősége által is aláírt kísérőiratban viszont azt állították, hogy ezek valamennyien az erdőben, katonaruhában, fegyverrel a kezükben elfogott magyar partizánok. Vö.: A szaniszlói plébánia Historia Domusa. Nagymajtényből ugyanekkor kb 28 embert küldtek Csanálosra. (Vö.: Boros Ernő: *Akik nem írják róla könyveket, tudják....* In: Szatmári Friss Újság, 1999. július 26.)

román katonák őrizték őket) és a földvári (Feldioara) táborba deportálták. Ott a legembertelenebb bánásmódban részesültek, éheztek, tifusz pusztított köztük,¹³⁶ többen a csanálosiak közül is ott haltak meg.¹³⁷

1945. január 3.: Gyűlésre hívják a csanálosiakat, rövid háborús munkaszolgálatot kell teljesíteniük. A Szovjetunióba deportálandók névjegyzékét a kommunista Jakubka Ferenc állította össze.¹³⁸ Az orosz katonák a faluban három napig őrizték az összegyűjtötteket, majd menetoszlopba sorakoztatva gyalog Nagykárolyba vitték őket. A munkaszolgálatra Nagykároly környékéről összegyűjtött svábokat a megyeháza épületében helyezték el, majd január 8-án tehervonaton, marhavagonokban Râmnicul Săratba szállították, ott átszállították őket széles nyomtávú orosz vonatokra, hasonló tehervagonokba, s utaztak még bő két hetet, amíg január utolsó hetében (25-én) megérkeztek Konsztantinovka és Nyikitovka bányavárosokba, a Don medence számukra kijelölt településeire. (A deportáltak névsora az adattárban, a 10. sz. mellékletben.)

A deportáltak közül néhányan megkísérelték a szökést, útközben, a vonatról is, többen pedig a szovjet lágerből. A merészek és elszántak közül útközben sikerült megszöknie Schveglér István asztalosmesternek, a szovjet lágerből (a Prutot átúszva) Tempfli Imrének. A sikertelenül kísérletezőket szigorúbb munkatáborokba, veszélyesebb munkahelyekre vitték.¹³⁹

---

¹³⁶ Vö.: Népi Egység című brassói lap 1945. február 11-i száma.

¹³⁷ A hidvégi református egyházközség irattárában őrzött anyakönyv 54-64. oldalainak tanúsága szerint: Bartha Márton, Bolemann József (1945. I.27.), Varga Mihály (1945. február 28.) Vö.: Boros Ernő: *(A)hol (már) sírjaink (sem) domborulnak*. Szatmári Friss Újság, IX. évf. (1999) 60: 13.

¹³⁸ Van, aki tudni véli, hogy arra a kérdésre, hogy ki német, ő azt mondta az oroszoknak, hogy itt mindenki az. Valószínűbb azonban, hogy mégis volt valamilyen kritériuma a csoport összeállításának. Tény, hogy a saját lányát, aki német nevüként szerepelt férje után, az összegyűjtöttek közül kivette.

¹³⁹ Így jártak Ludescher Ferenc, Ludescher Márton, Nonn István, Schveglér István, Straub György, Vogelsperger István.

A deportáltak közül 91-en meghaltak, 88 csanálasi férfi és 3 nő nyugszik a messzi orosz tájakon.¹⁴⁰ A túlélők 1947-1948-ban kerültek haza.

A németnek minősített német nevű lakosok tervezett deportálása hírére 1945. január 3-án Dr. Scheffler János szatmári római katolikus megyéspüspök lelkiismerete szavát követve közbenjárt, a megye főispánjához címezve tiltakozó beadványt készített. A beadvány a valóságos tényállást tárta fel és a legnagyobb igazságtalanságnak nyilvánította, hogy a német nevűek németekként szerepeljenek és a némettség miatt bűnhődjenek, holott eddig éppen az volt a bűnük, hogy nem akartak németek lenni. A beadványt orosz nyelven (egy küldöttség élén) személyesen átadta az orosz (szovjet) katonai parancsnoknak. Beadványában felvázolta a köztudomású tényállást: 1.) Ez a nép az első világháborúig soha semmi kapcsolatot nem keresett és tartott fenn Németországgal, magyarnak érezte magát. 2.) Az 1925 táján megkezdődött német nacionalista agitáció során is, amelyet akkor a román kormány hathatósan támogatott, a legtöbb község, igen nagy áldozatok árán, legnagyobb részben kitartott magyar érzelme és magyar iskolája mellett. Legtöbbje már régóta nem beszél németül. Nem egy község, mivel magyar iskolát nem tarthatott, inkább vállalta a román tannyelvet, semhogy német iskolába járassa a gyermekeit. 3.) 1940 óta egészen erőszakos német propaganda folyt a községekben, amelyet, sajnos, a magyar kormány nem tudott megakadályozni. E propaganda hatása alatt a lakosság német érzelművé vált tagjai beiratkoztak a „Volksbund”-ba. A Volksbund tagok legnagyobb része a német hadsereggel együtt elhagyta lakhelyét. Ezeket a Volksbund tagokat joggal lehet németeknek minősíteni. De a községek többi lakói igen erőszakos agitáció és a végén a német hadsereg erőszakoskodása ellenére is kitartott magyar érzelmei mellett és a helyén maradt. Ezeket joggal és igazságosan németnek minősíteni nem lehet.”¹⁴¹

¹⁴⁰ Névsoruk az emlékükre állított márványemlékművön olvasható.

¹⁴¹ Vö.: Püspöki Levéltár, 3/1945. I.3-i okirat.

A falu lakosságának foglalkozására a hetvenes-nyolcvanas években a jelentős számú munkaerő elvándorlás volt jellemző, sokan nagykárolyi iparvállalatban, illetőleg más munkahelyeken helyezkedtek el. A kilencvenes években a munkaerő elvándorlás (valamelyest) csökkent.

A falu népességére jellemző, hogy a teljes családok száma 1982 és 1992 között hatvannal lett kevesebb (296 - 236), a fél családoké is a felére csökkent (124-63), ami az elhalálozások nagy számát érzékelteti. A falu felnőtt lakosai közül ma négyszáznál több (termelőszövetkezeti) nyugdíjas. A hivatalos statisztika szerint a munkanélküliek száma 48. A kiskorú gyermekek számára a gyermeknevelési segély utal (140-en kapják).¹⁴²

A kilencvenes években egy olasz megvásárolta a termelőszövetkezet tehénistállóját és állatfarmot létesített. (Majd meglógott.)

Az 1998. évi helyhatósági választáson a községi közigazgatás vezetőjét ismét maga választotta, polgármestere Mellau József, alpolgármestere Rokk Ferenc lett.¹⁴³

2. Szociális helyzet, polgárosodás

A faluban a korszerűsített és/vagy újonnan épített házakat mind polgárosultabban rendezik be. A régi bútorok többnyire (fokozatosan) eltűnnek, modern bútorral cserélték /cserélik fel őket. Fürdőszobát építenek. A háztartáshoz hozzátartozik a hűtőszekrény, mosógép, porszívó. Ma már kevés házban van fekete-fehér televízió, a legtöbben kicserélték színes képernyőjű készülékre.

A kilencvenes években vízvezeték épült (a község víztornya látja el), a faluban a legtöbben több évtizede palackos gázzal főznek, 1998-ban pedig bevezették a községbe a földgázvezetékét, 1999-ben megkezdődött a házakba való bekötése.

---

¹⁴² Nyilvánvaló, hogy a munkavállalók, nyugdíjasok, munkanélküliek, gyermeknevelési segélyt kapók száma időközben változik.

¹⁴³ A közigazgatás többi tisztségviselője: jegyző: Tempfli Jutka, könyvelő: Reszler Vince, gazdasági nyilvántartó: Mellau Margit agrármérnök, adóügyi felügyelő: Székely (Málnai) Erzsébet, kisbíró: Horn János.

1969-től a faluban saját községi telefonközpontot szereltek fel 91 előfizetővel, 1999-ben már 265 házban van telefon. (A kilencvenes években a telefon-távközlés elvált a postától, így a két intézmény egymástól függetlenül működik.)

A községben mind több a személygépkocsi, számuk ma 156.

3. Az egészségügy

A falut több alkalommal súlyosan érintette járványos megbetegedés (pestis), számottevő volt a csecsemőhalandóság is. A gyermekeket utoljára az 1916-os kanyarójárvány érintette, 35-en haltak meg.¹⁴⁴ A régi Csanáloson állandó orvos nem lakott, a körzeti orvos Nagykárolyból járt a faluba. A szerzetesrendek feloszlatása után a faluba hazatelepülő Nonn nővért az egészségügyi körzet ápolónővéreként alkalmazta. A községnek az ötvenes évektől állandó, a faluban lakó orvosa van. A hetvenes években felépítették a község egészségügyi rendelőjét. Az épületében orvosi rendelő és (heti kétszeri rendeléssel) fogorvosi rendelő is működik.¹⁴⁵

A rendszeres egészségügyi ellátás (orvosi ellenőrzés, vérnyomás-mérés, stb.) eredményeképp a faluban számos betegség (magas vérnyomás, érrendszeri megbetegedések, reuma, vese- és epebetegségek) kezelése hatékonyabb, ennek következtében, valamint az egykori magas csecsemőhalandóság csökkenése folytán a falu mai átlagéletkora 75 év. A faluban nyilvántartott legöregebb ember az 1994-ben 104 éves korában meghalt Krasznai Jánosné Winkler Erzsébet volt.

---

¹⁴⁴ Vö.: Historia Domus :1916.

¹⁴⁵ Az általános orvos (Dr. Éltető Erzsébet) az egészségügy székházában lakik, három asszisztens segíti (Czier /Fecser/ Erzsébet, Bolemann Margit, Vinkler Erika), a fogorvos (Dr. Sós László) időszakosan tartózkodik a faluban.

MELLÉKLETEK - ADATTÁR

1. A belső migráció: Csanálosra beköltöztek
2. Csanálosról elköltöztek
3. A sváb település folyamata
4. A lakosság lélekszáma, vallása, nemzetisége
5. Plébániai anyakönyvi adatok
6. A csanálosi háznevek
7. Csanáloson született papok
8. Csanáloson született szerzetesnők
9. A csanálosi plébánosok és káplánok
10. Az iskola tanulóinak adatai
11. A deportáltak névsora
12. A Csanálosra vonatkozó könyvészet
13. A falu mai belterülete
14. A falu határnevei

A belső migráció

1.SZ. TÁBLÁZAT: CSANÁLOSRA KÖLTÖZTEK:

<i>Év</i>	<i>Melyik faluból</i>	<i>Hányan</i>	<i>(g: gazda, zs: zsellér)</i>	<i>Ismert nevek</i>
1712-1714	Kaplony	10		(szökevények)
1716	Nagykároly	4		Bauhofer Josef
1723	Csomaköz	1		
	Nagyvárad	1		
1729	Erdőd	1		(szökevény)
1734	Nagymajtény	2		
1737	Erdőd	1		Schoser Simeon
	Kaplony	1		
	Mezőfény	1		
1741	Erdőd	5	5	Hantz Michl, Joan Tellér, Martin Svább, Barthol Putner (Pittner), Georg Hochdorfer
1742	Krasznabétek	3		Anton Altfatter, Joseff Vinkler, Ioan Heim(b)
1742-44	Erdőd	1		
	Mezőfény	1		

2.SZ. TÁBLÁZAT: CSANÁLOSRÓL ELKÖLTÖZTEK

<i>Melyik faluba?</i>	<i>Év</i>	<i>Gazda</i>	<i>Zsellér</i>	<i>Összesen</i>	<i>Ismert nevek</i>
Csomaköz	1795-1802	3		3	
Erdőd	1727	1		1	
	1728	3		3	
	1730	1		1	
	1737	1		1	Schoser Simeon
	1738	1		1	
	1740-1747	1		1	
	1769	2		2	
	1772	1		1	
Gálvaes	1765	1		1	
	1757	1		1	
	1738	1		1	
	1740-1747	1		1	
	1769	2		2	
	1772	1		1	
Kálmánd	1751	16		16	
	1757-1760	1		1	
	1766	6		6	
	1774	1		1	
Kaplony	1742	6		6	Michl Schrade, Hans Jerg Hochenbacher
	1747	1		1	
Királydaróc	1757-1760	1		1	
Krasznabétek	1745	1		1	
Krasznasándor falu	1770	2		2	
Mérk	1772-1773	4		4	
	1774	1		1	
Mezőfény	1742-1744	1		1	
	1765	2		2	
Mezőpetri	1723	1		1	Andreas Zimmermann
	1741-2	7	2	9	Mathias Lang, Josef Nann, Jerg Maier, Hans Jerg Meslinger, Jerg Halingner,

<i>Melyik faluba?</i>	<i>Év</i>	<i>Gazda</i>	<i>Zsellér</i>	<i>Összesen</i>	<i>Ismert nevek</i>
					Redli Joseff, Iorg Aller, Filip Schultesz; Iosef Aller
	1743	2		2	Joannes Hoffmann, Gabriel Lutz
	1744	4		4	Andreas Zimmermann
	1747	4		4	Pet Rossel, Joseff Pucser (Putser) Anton Leiblinger, Ioan Steib
	1757-1760	3		3	
	1763	2		2	
Nagykároly	1743	4		4	
	1744	4		4	
	1745	2		2	
	1746	6		6	
1747	1747	1		1	
	1748	3		3	
	1749	5		5	
	1762	3		3	
	1774	3	1	4	
Nagymadarász	1749	1		1	
Nagymajtény	1742	1		1	Ioan Thailinger
	1747	1		1	
	1764	1		1	
Szakasz	1770	3		3	
Szaniszló	1786-1791	2		2	
Színfalu	1780	2		2	
	1787-1791	1		1	
Tasnád	1757-1760	2		2	
	1761-1770	3		3	
	1772-1774	1		1	
Vállaj	1751	18		18	
	1761-1765	5		5	
	1771-1774	4		4	
	1775	3		3	

3. SZ. TÁBLÁZAT:**CSANÁLOS SVÁB BETELEPÜLÉSE – A SVÁB TELEPESEK SZÁMADATAI**

Az ér kezés éve	Gazda				Zsellér			Fiaik		Mester
	Össze sen	régi	új	átköl- tözött	régi	új	átköl- tözött	Gazda	Zsellér	
1712	49	-	49	-	-	-	-	34	0	13
1714	35	-	-	-	-	-	-	19	0	9
1716	62	-	-	-	-	-	-	58	0	0
1719	-	-	9	-	-	-	-	6	1	0
1721	-	-	10	-	-	-	-	7	5	0
1723	-	76	3	-	-	-	-	1	1	0
1724	-	-	4	2	-	-	-	8	-	3
1726	-	-	10	-	-	-	-	-	-	4
1731	92	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1734	89	82	5	2	-	-	-	-	-	-
1737	90	84	4	2	-	-	-	-	-	-
1742	90*	-	-	-	11	-	5	135*	11	-
1749	89	-	-	2	2	4	10	-	-	-
1750	84	76	2	6	8	5	3	-	-	-
1765	86	75	3	8	4	3	7	-	-	-
1766	87	-	-	-	8	1	-	-	-	-
1774	87	80	4	3	8	1	5	-	-	-

* A gazdákkal együtt lakik 12 nős fiúk

4. SZ. TÁBLÁZAT: A LAKOSSÁG LÉLEKSZÁMA, NEMZETISÉGE, VALLÁSA

Év	Lélekszám	Magyar	Német	Román	Cigány	Római katolikus	Görög katolikus	Lutheránus	Református	Zsidó
1712	42 cs.									
1714	19 cs.									
1721	86 cs.									
1731	325									
1734	89 cs.									
1737	90 cs.									
1742										
1749	89 cs. + 16 zsel- lér cs.									
1765	86 cs. + 9 zsel- lér cs.									
1766										
1808						852				
1811	132 cs.									
1814						841				
1820						879				
1826						673				
1827						861				
1828						879		1	15	
1829						858	49	1	23	4
1830						891	61		40	15
1831						930	66		29	3
1833						938	18		14	
1835						928	46		24	6
1840						930	11		18	6
1851						938	30		1	15
1853						938	30		1	15
1855						955	30		1	15
1864						984	27	1	22	5

Év	Lélekszám	Magyar	Német	Román	Cigány	Római katolikus	Görög katolikus	Lutheránus	Református	Zsidó
1870						1050	29	2	25	8
1874						1062	38	4	31	
1877						1081	45	3	37	
1880						1081	49	1	29	2
1882						1031	22	2		8
1885						1060	50	6	15	
1889						1130	50	2	15	
1890						1362*				
1893						1158	34		58	
1900		1272	165	2		1413				
1901						1456	16		24	
1907						1550	54		23	
1909						1564	54		23	
1910	1748	1727	19	2		1594	125*		29	
1913						1594	125		29	
1916						1594				
1920	1790	29	1594	128***						
1930		206	1594	314***		1538	310	25	14	
1931						1653	178		25	
1941	1988	1782	42	164		1824	164			
1944	1987					1691	70		23	
1992	1366	510	709**	69	76	1255	28	65	16	
1995	1215									
1996	1255									
2000	1150			127***						

* Az adatokat a püspökség névtárai (sematizmusai) alapján közöljük.

** 316 német, 393 sváb, *** Csanáloserdősiék

5. SZ. TÁBLÁZAT: PLÉBÁNIAI ANYAKÖNYVI ADATOK

<i>Év</i>	<i>Keresztelés</i>	<i>Házasság</i>	<i>Elhalálozás</i>	<i>Vegyes házasság</i>	<i>Áttérés</i>
1825	5	7	5		
1826	32	11	32		
1827	41	13	24		
1828	38	10	38		
1829	56	14	56		
1830	54	12	27		
1831	42	9	43		
1832	19	21	16		
1833	37	10	40		
1834	46	4	43		
1835	37	10	28		
1836	43	7	23		
1837	41	10	30		
1838	42	8	18		
1839	42	9	25		
1840	30	12	60		
1841	47	10	26		
1842	33	15	40		
1843	45	14	26		
1844	35	14	17		
1845	53	9	38		
1846	30	8	22		
1847	29	13	44		
1848	47	16	39		
1849	33	18	53		
1850	48	12	32		
1851	42	10	25		
1852	42	12	49		
1853					
1854					
1855	31	16	33	2	2
1856					
1857	48	7	19		
1858	46	6	24		

<i>Év</i>	<i>Keresztelés</i>	<i>Házasság</i>	<i>Elhalálozás</i>	<i>Vegyes házasság</i>	<i>Áttérés</i>
1859	57	6	24		
1860	49	15	30		
1861	54	8	70		
1862	40	8	29		
1863	57	7	52		
1864	51	22	43		
1865	69	17	37		
1866	65	12	27		
1867	45	17	34		
1868	60	6	46		
1869	56	8	40		
1870	56	13	32		
1871	50	18	29		
1872	57	15	71		
1873	38	22	92		
1874	50	26	49		
1875	68	14	51		
1876	50	26	49		
1877	52	9	27		
1878	46	9	35		
1879	57	9	33		
1880	52	12	66		
1881	52	9	50		
1882	49	11	33		
1883	58	20	35		
1884	56	13	28		
1885	53	13	50		
1886	59	11	32		
1887	48	14	23		
1888	69	17	32		
1889	65	13	38		
1890	73	17	60		
1891	52	9	50		
1892	73	20	51		
1893	67	20	31		
1894	75	15	81		
1895	82	15	48		

<i>Év</i>	<i>Keresztelés</i>	<i>Házasság</i>	<i>Elhalálozás</i>	<i>Vegyes házasság</i>	<i>Áttérés</i>
1896	71	5	49		
1897	89	19	61		
1898	72	13	36		
1899	85	9	44		
1900	95	14	55		
1901	85	13	44		
1902	95	14	55		
1903	77	14	55		
1904	73	15	48		
1905	80	12	33		
1906	76	16	55		
1907	73	10	59		
1908	86	14	46		
1909	86	14	45		
1910	99	15	53		
1911	85	14	50		
1912	97	14	62		
1913	75	8	36		
1914	99	12	41		
1915	59	1	40		
1916	43	6	77		
1917	38	3	35		
1918	32	8	51		
1919	62	30	34		
1920	50	15	39		
1921	65	17	42		
1922	59	10	32		
1923	61	9	35		
1924	51	12	25		
1925	56	11	28		
1926	50	28	41		
1927	49	13	30		
1928	34	19	29		
1929	56	25	22		
1930	41	13	27		
1931	60	16	31		
1932	53	15	43		

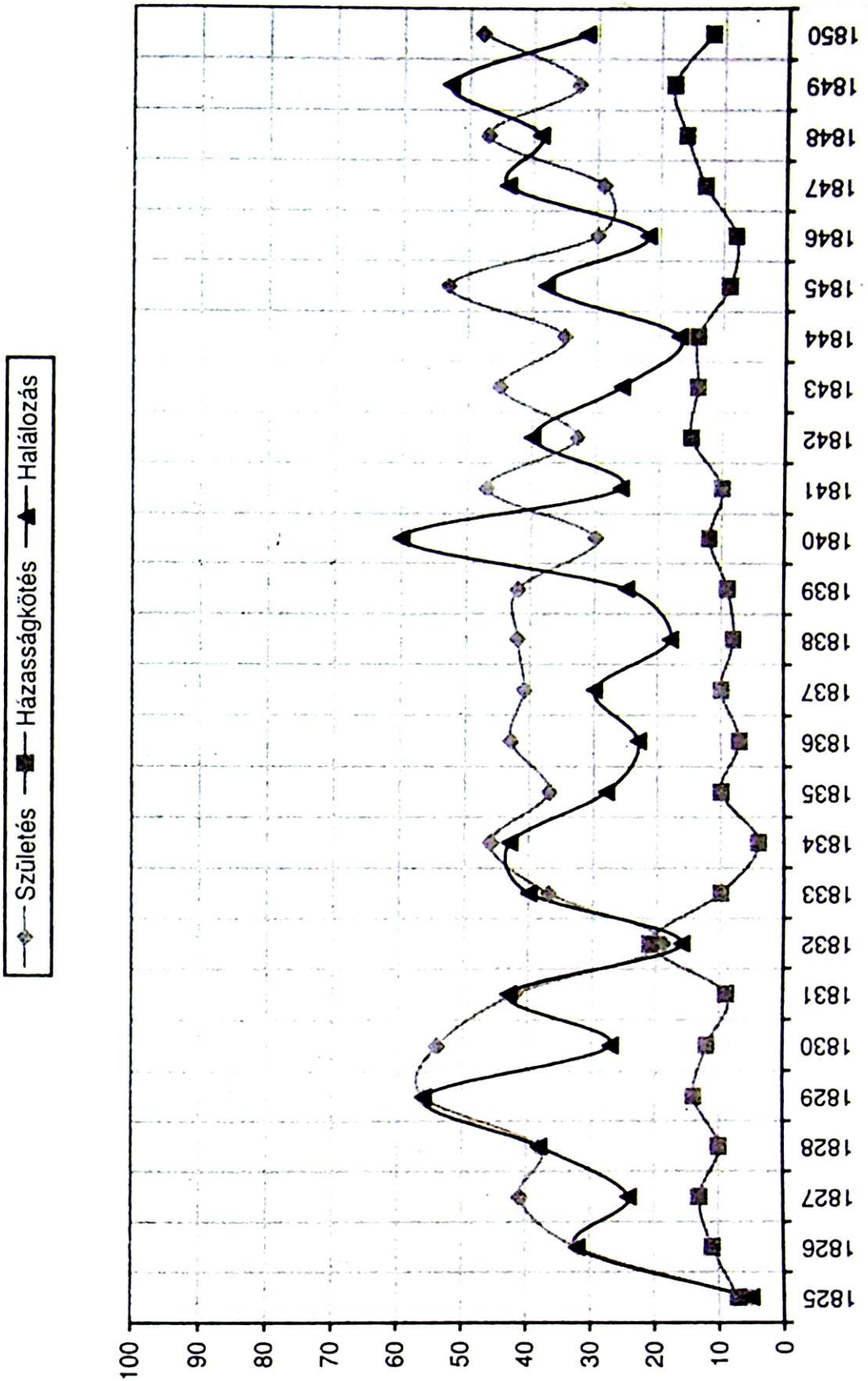

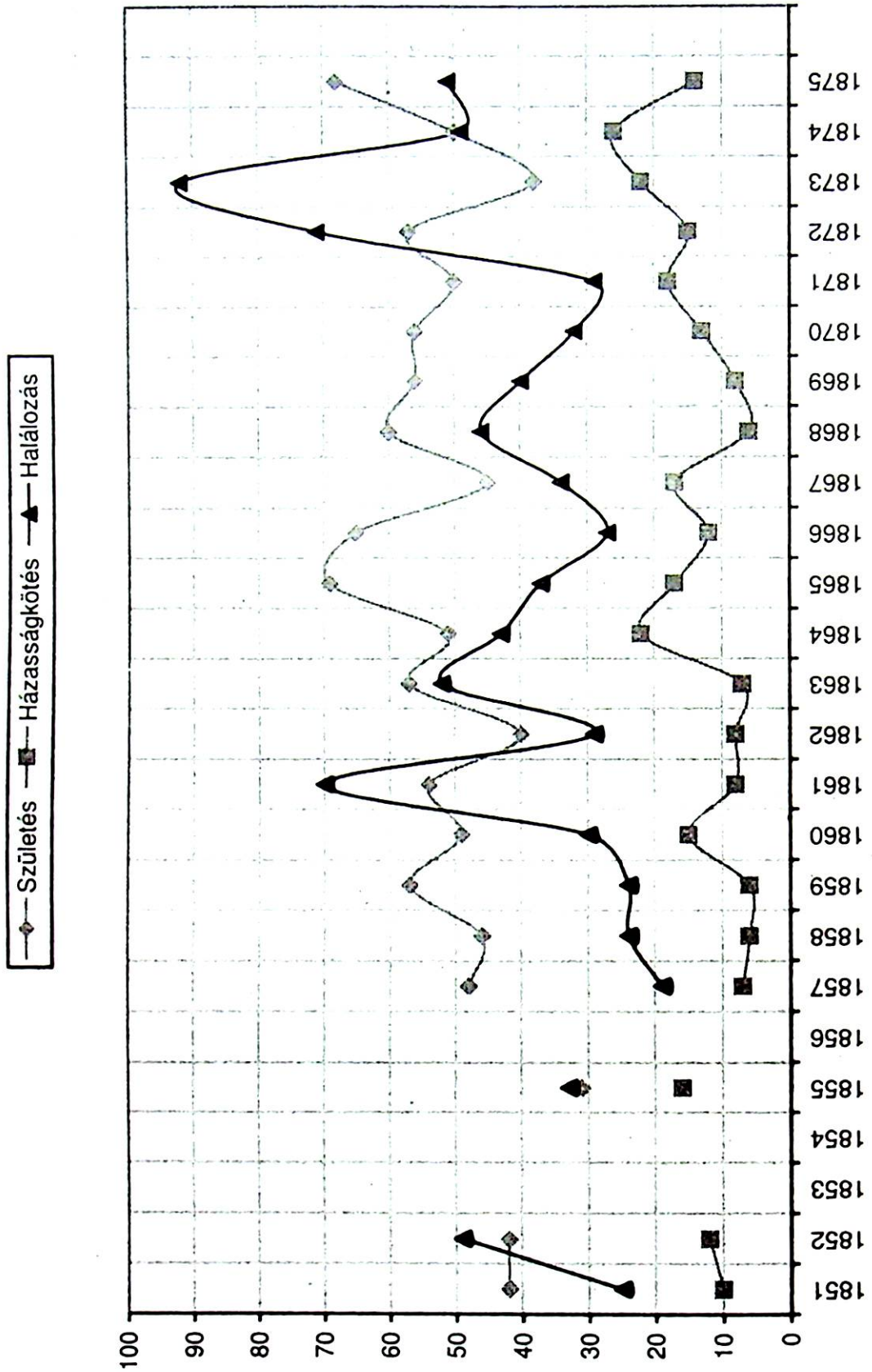
<i>Év</i>	<i>Keresztelés</i>	<i>Házasság</i>	<i>Elhalálozás</i>	<i>Vegyes házasság</i>	<i>Áttérés</i>
1933	50	16	27		
1934	56	20	31		
1935	44	10	27		
1936	52	17	28		
1937	46	15	23		
1938	55	12	34		
1939	43	6	23		
1940	35	8	26		
1941	44	19	35		
1942	44	12	26		
1943	39	11	25		
1944	35	7	34		
1945	29	2	23		
1946	15	11	11		
1947	14	10	27		
1948	24	19	16		
1949	31	19	15		
1950	35	29	19		
1951	30	11	6		
1952	27	9	9		
1953	24	9	16		
1954	27	16	12		
1955	19	19	20		
1956	36	21	13		
1957	27	15	29		
1958	45	16	21		
1959	25	9	19		
1960	28	21	15		
1961	27	9	17		
1962	21	22	16		
1963	21	15	12		
1964	22	12	20		
1965	13	11	24		
1966	16	7	16		
1967	28	11	21		
1968	36	6	16		
1969	24	13	16		

Év	Keresztelés	Házasság	Elhalálozás	Vegyes házasság	Áttérés
1970	29	8	16		
1971	21	11	13		
1972	20	7	14		
1973	16	12	22		
1974	18	13	23		
1975	24	16	19		
1976	19	9	23		
1977	29	13	21		
1978	20	11	20		
1979	17	20	16		
1980	21	13	23		
1981	21	16	22		
1982	15	18	21		
1983	22	12	19		
1984	16	21*	21	<2	
1985	22	9	25		
1986	22	13	30		
1987	22	10	27		
1988	19	16	23		
1989	23	10	29		
1990	19	8	16		
1991	18	11	28		
1992	20	6	32		
1993	10	10	33		
1994	20	8	21		
1995	11	6*	23	<2	
1996					
1997	12	7	21		
1998	8	5	23		
1999	10	7	16		

Év	Hívók száma	Egész család	Fél család
1982	1401	296	124
1987	1359	273	103
1992	1214	236	63

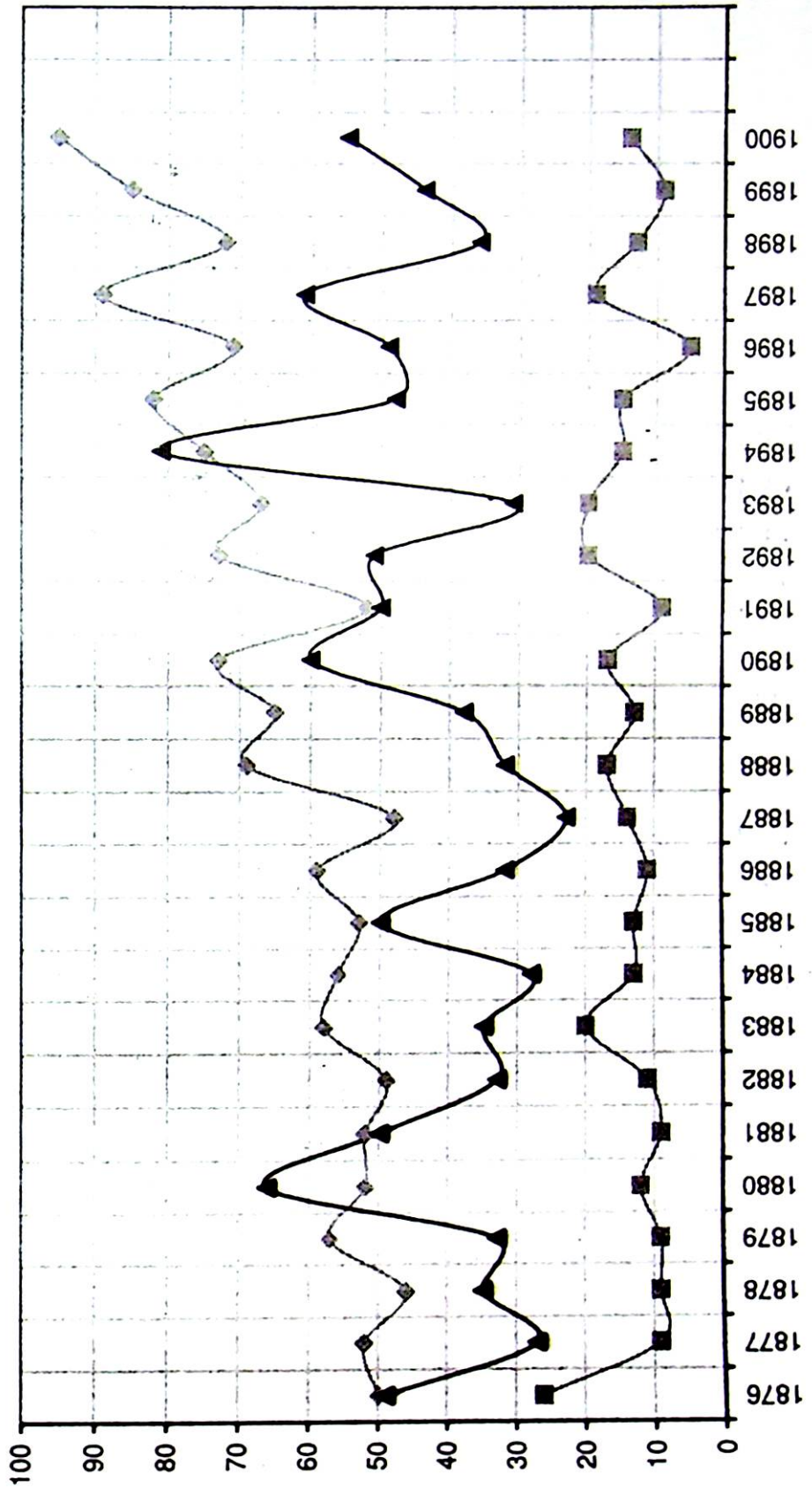

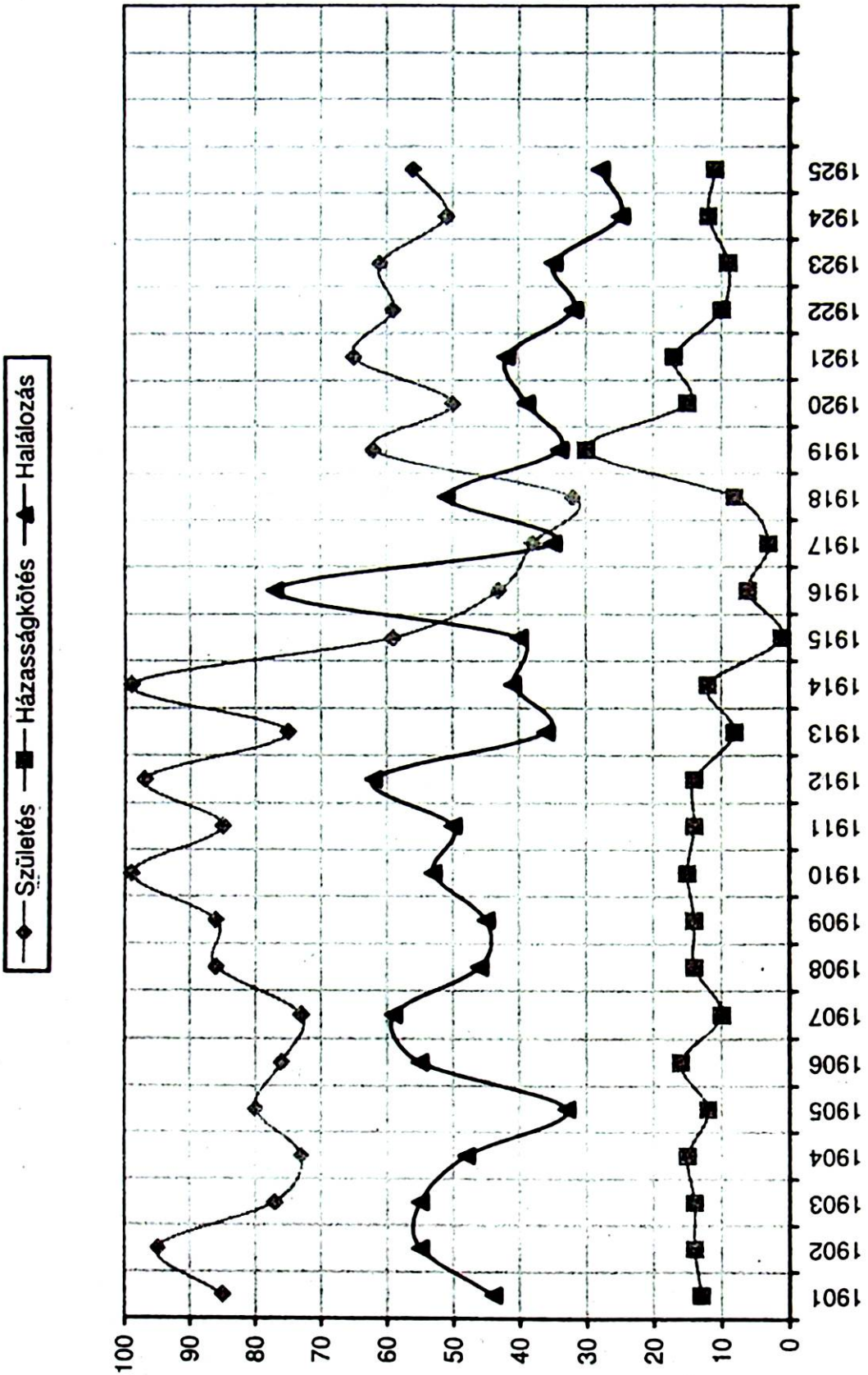

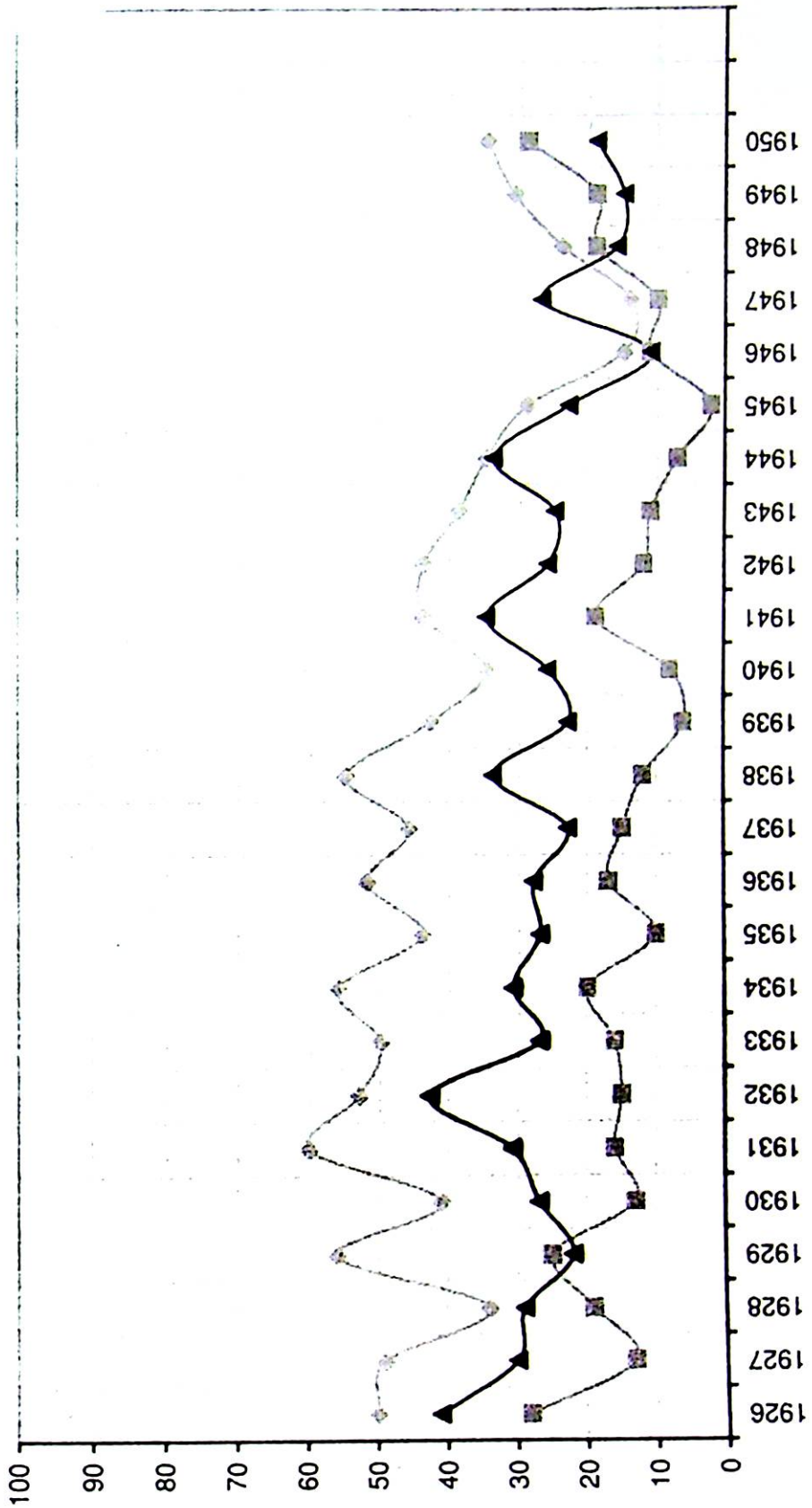
—◆— Születés —■— Házasságkötés —▲— Halálozás

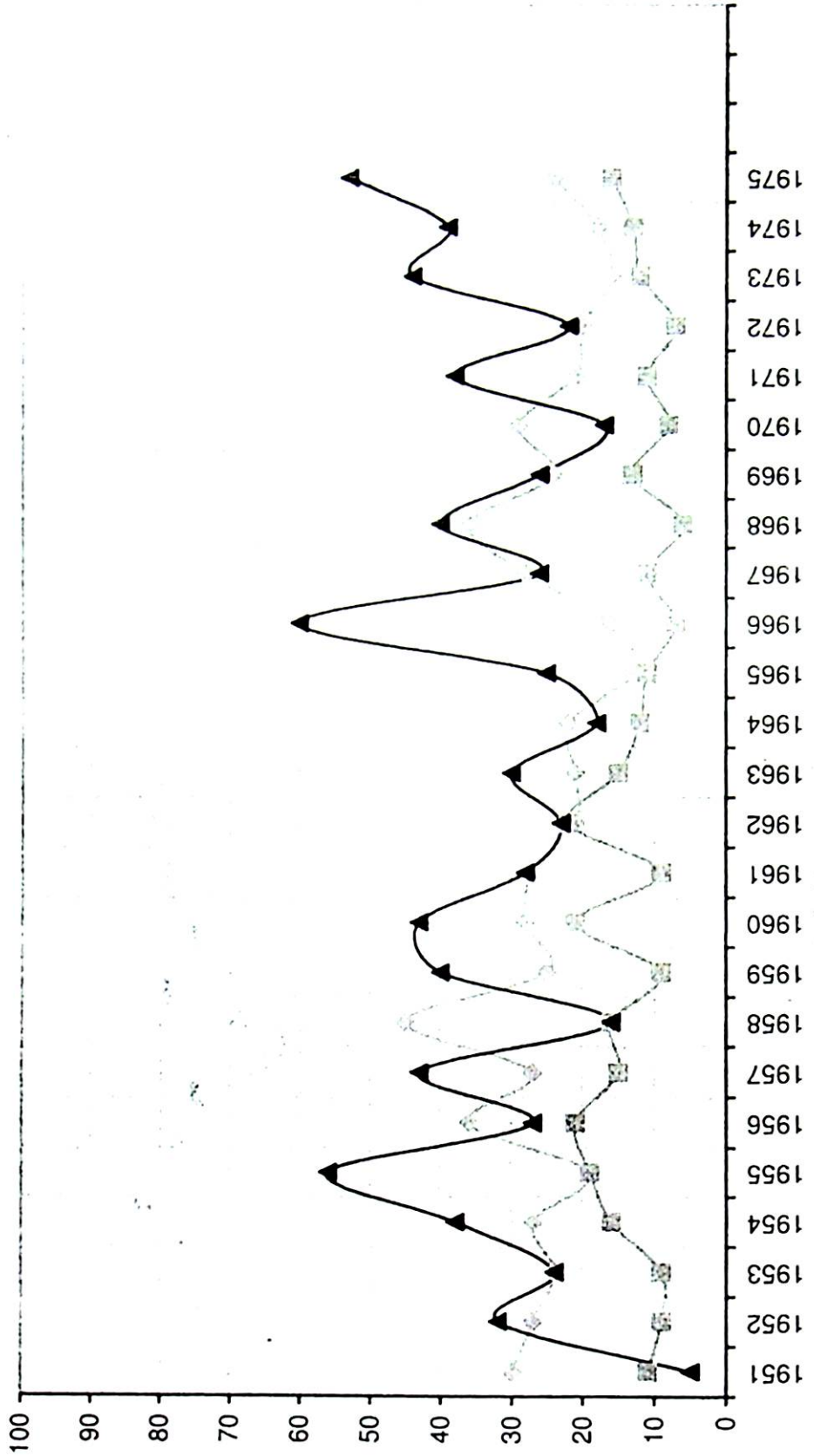

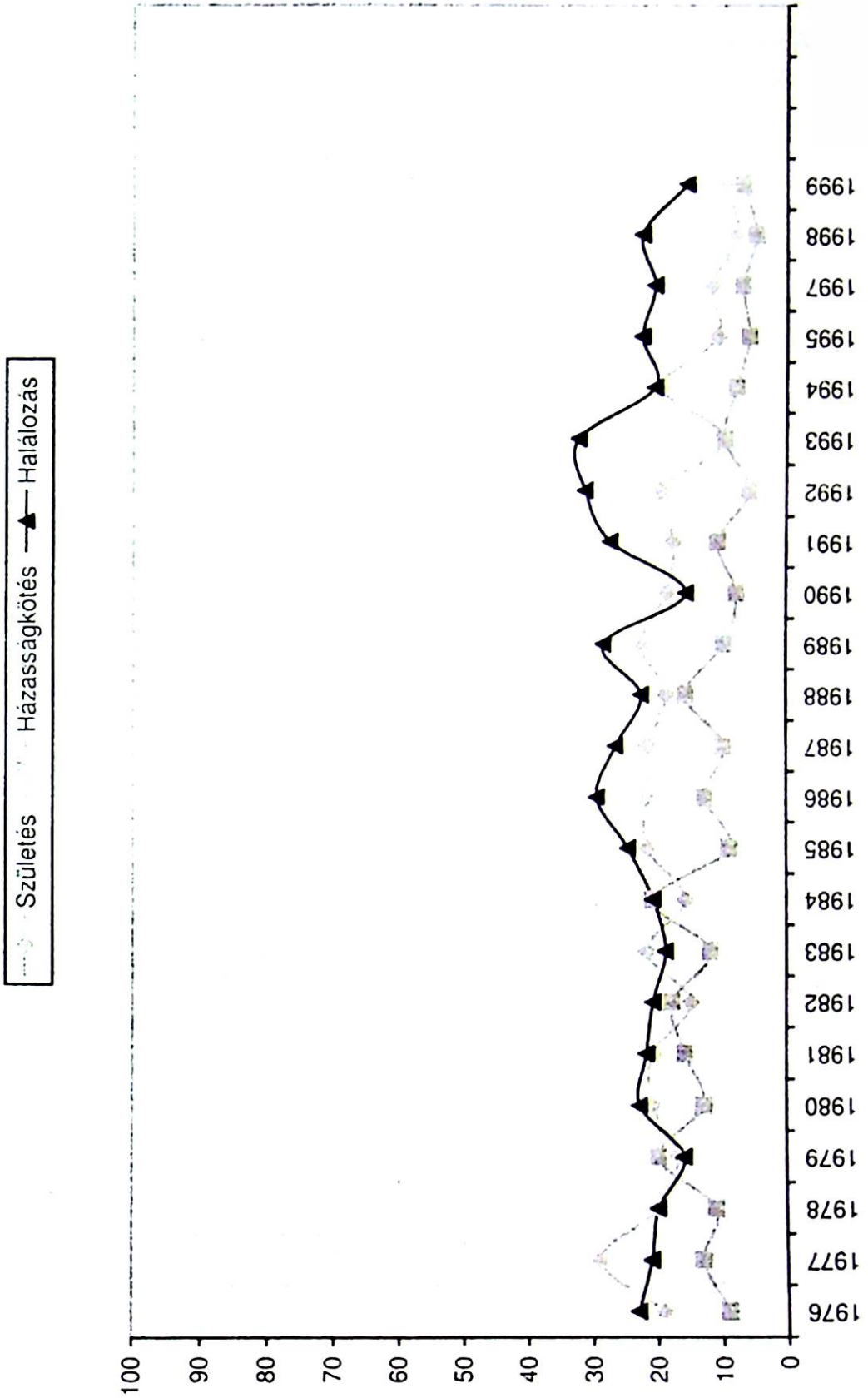
Születés — Házasságkötés — Halálozás

◆ Születés   ■ Házasságkötés   ▲ Halálozás

6. SZ. TÁBLÁZAT : A CSANÁLOSI HÁZNEVEK

A házneveket betűrendben közöljük, mai ejtismódjuk szerint. (Némelyikben kettőshangzó is hallatszik, jelölését mellőzzük, ugyanis a monográfia hangjelölése nem nyelvészeti szakmunka igényével készült. Esetenként viszont szükségesnek tartjuk a svábból örökölt illabiális a és a hosszú ejtésű e hang jelölését.)

A házneveket követően (ha ismert) közöljük a név etimológiáját (így a család- vagy keresztnévet, amelyből származik). A háznév alapjául szolgáló nevek egy része a falu egykori népessége névanyagában is előforduló sváb név, máskor a népi németben (másutt) előforduló név. (Azonosításukat Dr. Vonház István: *A szatmármegyei sváb telepítés* c. könyve és a német névlexikon - *Deutsches Namenlexikon* - segítségével végeztük.)

Az etimológiai részt követően (zárójelben) közöljük a mai csanálosi család/ok/ nevét, akik az adott háznévű házban laknak.

A rövidítések:

bn: becenév

csn: családnév

hn helységnév

kn: keresztnév

m: magyar

n: német

N: népi

rég.: régi

rn: ragadványnév

Bamliz /régebben esetenként: *Baumliz* is/ › n. *Baumli* csn., (esetleg:

Bemli; *Bämli* csn. is)

Bregez › n. *Pregg* (*Prek*) csn. [Tempfli]

Brunez › talán n. *Brunner* csn. (~ *Brun* hn.) [Winkler]

Cáherendrészez › n. *Cáher* csn. + sváb N. *Endrész* (› m. *Endre* kn.)

[Ludescher]

- Cáherz* › n. *Zacher* csn. [Tempfli]
Cángerz › n. *Zanger* csn. [Lang]
Cizemáherz › n. *Ziesel* 'ürge' + n. e *Mache* 'készítés'
Csizmasez › m. *Csizmás* csn. (a feleség neve volt: Csizmás Mária) [Rossel]
Csubiz [Schupler]
Fäjlerz › n. *Feit/h/* csn. ; (n. *Weiter* csn. ?) [Ludescher]
Francez › n. *Franz* 'Ferenc' kn. [Miklós]
Galihanzez › /valószínűleg/ n. *Gallin* csn + n. *Hans* (› Johannes) kn.
 [Ludescher]
Gáliz › (talán) n. *Gallin* csn. [Reszler]
Gesperz › sváb *Gesper* 'Gáspár' kn. [Tempfli]
Góriz › feltehetően (az északnémet nyelvjárásterületen használt) n.
Goris 'Georg' kn.; (ua. a német tájszótár szerint) m. N. *góre*
 'kukoricagóre' ; [Winkler] [Reszler]
Górizimiz ~ *Gurizimiz* › n. *Góriz* hn. + /talán/ n. *Simiz* 'Simcon' kn.,
 [Bolemann]
Grislerz › n. *Grießer* (~ *Gries*) csn. (?) [Mellau]
Grosez › német tájszótár szerint *Groschen* › m. garas [Tempfli] [Resz]
Hárc › n. *Harz* ~ *Hartz* csn. [Scheck]
Hansiergalaniz › n. *Hans* 'János' kn. + *Ierg* ('György') kn. + *Tani*
 ('Tóni') [Lang]
Henzliz (~ *Henzliz*) › n. *Hans* 'János' kn., de: n. *Henzler* (› Henzli)
 csn. [Scheck ; Heinrich]
Jakez › n. N. *Jack* (› *Jacob* 'Jakab') kn. [Ludescher]
Jakobez › n. *Jacob* kn. [Rokk]
Jaklez › n. *Jakli* csn. és/vagy n. *Jakler* csn [Czier]
Jurkez › n. N. *Juhrke* 'György' kn. [Vadai]
Kapalanerz › n. e *Kapelle* 'kápolna' [Szolomájer] [Gnándt]?
Köpiliz › (talán) n. *Köppel* csn. ~ *Keppel* csn. [Czier/ Csaba]
Langhariz › n. *Lang* csn. + n. *Haries* ~ n. *Hauri* csn.; /népetimológia/:
 n. *langhaarig* 'hosszúhajú' rn. [Szeibel]

- Langlájszez* › n. *Lang* csn. + sváb. *Tájsz* (› *Matthäus* ‹ n. *N. Mattheis* 'Mátyás') [Tempfli]
- Lecsez* › n. *Lelsch* [1766] csn. (˜ *Lerch*? [1724-1731] csn.) [Mellau, Lang]
- Lencez* › n. *Lenz* 'Lőrinc' kn. [Merk]
- Lelez* › [Czier Jukunda] [Gnándt]
- Lucamikliz* › n. *Lutz* csn. + sváb *Michel* 'Miklós' kn. [Czier]
- Lucez* › n. *Lutz* csn. [Tempfli]
- Liniz* › n. *Lieni* csn. [Schvarc]
- Maresez* › cseh *Mares* csn. [Reszler]
- Mártiz* › sváb *Marti* 'Márton' kn.; de: *Mart* csn. [Gnándt]
- Mellauhez* › n. *Mellau*; *Melau* csn.
- Melahaneszez* › n. *Melau* ˜ *Mellau* csn. + n. *Hans* 'János' kn.
- Munez* › lehetne n. *Mum* csn? [Villi]
- Müllerz* › n. *Müller* csn./foglalkozásnév [Czier]
- Náciz* › sváb. *Natz* › *Ignaz* 'Ignác' kn. [Linzenbold]
- Nokorz* › n. *Nocker* csn. [Heim]
- Padocsez* › (a népetimológia szerint) m. padocska (?) [Bohlinger]
- Pajerz* › n. *Bayer* csn. [Reszler]
- Pájertiz* ˜ *Pájliz* › n. *Bayerle* (› *Bayer* + *-li* kicsinyítő képző) [Tempfli/Czier]
- Pásiz* › n. *Baschi* 'Sebastian ˜ Bastian' (Sebestyén) [Kirner]
- Pástaniz* › n. *Baschi* 'Sebastian ˜ Bastian' (Sebestyén) + n. *Tani* 'Tóni' [Czier]
- Pauliz* › n. *Paul* 'Pál' kn. [Tempfli]
- Peniz* › valószínűleg csn./? Behm/ [Müller]
- Pesiz* › n. *Beschi* 'Sebastian ˜ Bastian' (Sebestyén) rövidítése; [Bolemann]
- Péterz* › n. *Peter* csn. (› n. *Peter* 'Péter' kn.) [Tempfli]
- Pökliz* ˜ *Pëkliz* › n. *Pok* ˜ *Poch* csn. [Czier]
- Prentavájnerz* › n. *Branntwein* 'pálinkát főzni; pálinkafőző' [Czier]
- Rájhliz* › n. *Reichle* csn. (esetleg:) *Reich* ˜ *Raich* csn. [Hartmann]
- Raszcz* › n. *Ross* csn. [Ludescher]
- Rokapahánzliz* (˜ *Rokapáhanziz*) › n. *Rot* csn. ˜ /vagy/ *rot* 'piros' mn + n. *Kappe* 'sapka' + n. *Hansi* 'János' [Egeli] és [Mellau]

- Rotkapez* › n. *rot* 'piros' mn. + n. *Kappe* 'sapka' fn. [Ludescher] és [Dani]
- Rolez* › n. *Rot* csn. [Scheck]
- Rösszlerz* › n. *Rösler* csn. [Mellau/Mosoni]
- Rubertez* › n. N. *Ruppert* 'Róbert' [Kirner] ~ [Schupler]
- Sekamartiz* › n. *Sek* ~ *Scheck* csn. + sváb *Marti* 'Marton' kn. [Szolomájer]
- Sekez* › n. *Scheck* csn. [Tempfli]
- Smidmihelz* › *Schmied* csn. + n. N. *Michel* 'Mihály' kn. [Erni]
- Sostrez* › (talán) n. *Schuster* ?? [Tempfli]
- Sofamártiz* › (talán) n. *Schoff* csn. + n. *Marti* 'Márton' kn. [Tempfli]
- Somaherjakliz* › n. *Schumacher* csn. + *Jakli* csn. [Czier] és [Ludescher]
- Sosterfardliz* › n. *Schuszter* csn. + n. *fahrend* 'vándor/ló/, köbor' mn. [Vill]
- Sísez* › n. *Schiess* csn. [Szolomájer]
- Srájnerz* › n. *Schreiner* 'asztalos' csn. [Reszler]
- Stadlerz* › n. *Stadler* csn. [Vinkler]
- Stájbliz* › n. *Steib*, *Staib*, *Stejb* ; csn. [Steib]
- Stefiz* › n. *Stefi* 'Pista' kn. [Tempfli] ? [Gnándt]
- Strikerz* › n. *Striecker* csn. [Ludescher]
- Strósnájderz* › n. *Stroh* 'szalma' + n. *Schneider* 'vágógép' [Szolomájer, Mátyás]
- Stucez* › n. *Stutz* csn. [Müller]
- Suldeszez* ~ *Sulleszez* › 1742 *Sultesz*, 1766 *Schullesz* csn.
- Strikerz* › talán n. *Streicher* csn. [Ludescher]
- Sulleszez* › n. *Sultesz*, *Schulless* csn. [Sultesz]
- Stucez* › n. *Stutz* csn. [Mellau]
- Svárcahánzliz* › n. *Schwartz* csn./*schwartz* 'fekete' mn./ + n. *Hanzli* › *Johannes* kn. [Mellau]
- Svárcsumáherz* › *Schwartz* csn./*schwartz* 'fekete' mn + *Schumacher* 'cipész' [Czier]
- Szabramez* › (sz) n. *Abram* 'Ábrahám' kn. [Rokk/Rényi]
- Szálbretez* ~ *Szábrátez* › n. *Albrecht* 'Albert' kn. [Égeli]

- Szadumez* › n. N. *Adum* 'Ádám' kn. [Ludescher]
- Szálerz* › n. *Szaller* ~ *Saller* (1724) csn. ; ua. lehetséges: : /sz/ n. *Aller* (1720) csn. [Gnándt]
- Szálfaterz* › n. *Sall* csn.+ n. *Valer* 'apa' (vagy : /sz/ *Alveter*)
- Szallaniz* › n. *Sall* csn. + n. *Tani* 'Tóni' ; (esetleg) n. /sz/ *Alt* 'öreg' + n. *Tani* 'Tóni' [Scheck]
- Szaplez* › talán n. *Sepel* csn. [Egeli] és [Heim]
- Szálerijóziz* › n. *Saller* csn. + n. *Józi* 'Józsi' bn. [Gnándt]
- Szengliz* › n. /sz/ *Engel* csn. [Bolemann]
- Szörgumerz* › n. (sz) *Jerg* kn.+ (esetleg) *Gumbert* [1763] csn. ~ n. *Gumm* szn. [Czier]
- Szérliz* › n. (sz) *Erli* csn. ? [Tempfli]
- Szimilerz* › n. *Simi* › 'Simeon' ('Simon') kn. + *-li* kicsinyítő képző. (esetleg *Sim/m/ler* csn.) [Tempfli]
- Szimiliz* › n. *Simi* › 'Simeon' ('Simon') kn. + *-li* kicsinyítő képző. (esetleg *Sim/m/ler* csn.) [Ludescher]
- Szimiz* › n. *Simi* › 'Simeon' ('Simon') kn. [Reszler]
- Szolomajerz* › n. *Solomajer* csn. [Rock]
- Szőpez* › (talán) n. *Sepel* csn. [Tempfli]
- Szőpliz* › n. *Sepp(l)* 'Szepi, Jóska' kn. [Szauermann]
- Szőpizörliz* › n. *Sepp(l)* 'Szepi, Jóska' + s *Öhr* 'fül, fogó, fogantyú'
- Tújszez* › n. *Theis* (› Matthiesen 'Mártyás') kn. [Bolemann]
- Tempfliz* › n. *Tempfli* csn. [Tempfli]
- Tislerz* › n. r *Tischler* 'asztalos', n. *Teschler* csn (1727)
- Trejerz* › n. *Treer* ~ *Treuer* csn. [Mellau]
- Vángamartiz* › n. *Wang* csn. ~ *Wanger* csn. + n. *Marti* 'Márton' kn. [Merk]
- Veberz* › n. *Veber* csn. [Tempfli]
- Vencliz* › n. *Wen/l/z* csn. ~ *Wenzel* kn. ~ *Wenzli* csn. [Málnai/Mellau]
- Vinklerz* › n. *Winkler* csn. [Tempfli]
- Vizerháneszez* › n. *Wieser* csn. + n. *Hans* (› Johannes) 'János'
- Vizerz* › n. *Wieser* csn. [Ludenka]
- Vokerz* › n. *Woger* csn. (1712.) [Heim]

Észrevételek: A neveket feljegyző nyilvánvalóan a hallott kiejtés alapján írta, ezért sokszor a lejegyzett zöngés hang (pl. g) a német írásmódbeli zöngétlen (*k*) helyettesíti (Vingler † Winkler helyett), máskor zöngétlen hang áll a zöngés helyett (Prendli † Brendli), avagy ajakréssel képzett hang az ajakkerekítéses helyett (e † ö: Lechli † Löchli).

7. SZ.: A CSANÁLOSON SZÜLETETT PAPOK:

A Szatmári Római Katolikus egyházmegye papjai:

FÁSZTUSZ ELEK (1848 .II. 18 -1914. IX. 22.)

A teológiát Szatmárnémetiben végezte. Latin-görög szakos tanár a szatmárnémeti katolikus gimnáziumban.

PAJOR (TEMPFLI) ENDRE (1859. XI.25. - 1935. VII. 10.)

Plébános Csomaközön, nagykárolyi kerületi esperes, tiszaujlaki plebanos.

CZIER FERENC (1862. II.4. - Csanáloson van eltemetve?)

Nagymajtényi plébános, (1922) szentszéki tanácsos.

ERNI JÁNOS (1872.I.27. -) Színfalusi plébános.

ROKK ISTVÁN (1880. július 24. -) Csapon lelkész

KERTÉSZ (CZIER) PÁL (1882. I. 9. - 1945.V.2.)

Iskoláit Csanáloson és Szatmárnémetiben végzi. 1942-től felsőbányai plébános. Megírta az 1848-as vértanú Gonczeczky János életét.

LINI JÁNOS (1894. V. 14. -)

Hittantanár (Császárfürdő, Bp.), a budapesti Farkasréti kápolna lelkesze.

BOT (BOTLINGER) PÁL (1896. dec. 5. - 19)

Erdődön plébános, nagybányai prépost-plébános, nyugdíjasként Nagysomkúton plébános.

MÁRTON JÓZSEF (1897. III. 20. -)

Mezőfényen plébános; 1945 - 1946-ban bebörtönözték.

STEIB FERENC (1905. I. 25 -)

Börvelyi, majd nagyszokondi plébános.

TEMPFLI MÁRTON (1906. XI. 8.)

Színfalusi káplán, Felsővisón plébános.

DR. TEMPFLI ISTVÁN (1905. aug. 6.)

Aposztata, Németországba távozott.

TEMPFLI ISTVÁN (1908. július 18. - Rahó, 1988.)

Csanáloson katekéta 1931-ben, (Kárpátalján, Ukrajnában) Nevetlenfaluban plébános. A negyvenes évek végétől 1956-ig szovjet internálótáborban. Kiszabadulása után Rahón plébános.

RÉNYI FERENC (1918. október 1. - 1990. május 22.)

Szatmárnémetiben a Székesegyház kanonok - plébánosa.

1953. július 6-án egy évre bebörtönözték.

ERDÉLYI (LUDESCHER) ALAJOS (1891. dec. 18.)

Vitkán plébános.

SZALAI (SZOLOMÁJER) JÁNOS (19.)

1951-ben titokban szentelte fel a váci püspök. Csornán van eltemetve.

SZEMES FERENC, piarista szerzetes.

DEMÉNY (KIRNER) JÓZSEF (1907. - Kisternye, 1938.február 10.)

A Nagyváradi Római Katolikus Egyházmegye pappjai:

ID. MELLAU ISTVÁN (1875. november 18 - 1947. szeptember 1.)

Pápai kamarás, a nagyváradi Szent László plébánia plébánosa.

MELLAU MÁRTON (1884. november 1. - 1961. IV.3.)

A debreceni Svetits Gimnázium igazgatója, a nagyváradi Szent László plébánia plébánosa.

MENTES (MELLAU) ISTVÁN (1913. december 21. - 1977. december 1.)

Köröstarjáni esperes-plébános.

MENTES (MELLAU) FERENC (1918. március 14. -)

Apátkanonok, Újpalota, Szilágysomlyó, Váradolaszi plébános.

TEMPFLI JÓZSEF (1931. IV.9.)

A nagyváradi egyházmegye püspöke 1990-től.

MENTES JÓZSEF (1936. február 3. -)

Tóthteleki kanonokplébános.

EGELI JÓZSEF (1956. május 8. -)

Mezőterleki plébános.

Meghalt kispapok:

CZIER ISTVÁN (Pairliz)

EGELI JÁNOS (Szalbratez)

SUPLER JÓZSEF (temetése: 1902. V. 8-án)

KERTÉSZ GYÖRGY (A háborúban halt meg)

SZAUERMANN JÁNOS (Svarahandliz)

TEMPFLI KÁROLY

8. SZ.: A CSANÁLOSON SZÜLETETT SZERZETESNŐVÉREK

(Szerzetesi név/ keresztnév, születési idő/ elhalálozása időpontja.)

A *-gal jelöltek adatait nem sikerült megállapítani a szerzetesrend megmaradt okirataiból.

Szalmári Irgalmas Nővérek

BOLEMAN TERÉZIA M. ROBERTA, 1827. október 15.

CZIER ANNA M. MALVIN, 1884. nov. 21. - 1957. nov. 7.

CZIER ANNA M. BERCHMANNA, 1919. okt. 24.

CZIER ERZSÉBET M. PAULINA, 1914. nov. 13. - 1979. dec. 22.

CZIER ERZSÉBET M. ANACLETA, 1922. június 30.

CZIER HEDVIG M. JUKUNDA, 1877. júl. 16. - 1957. nov. 17.

CZIER ILONA M. JUDIT, 1913. febr. 2. - 1991. szept. 7.

CZIER RÓZA M. PAULINA, 1880. márc. 4. - 1900. aug. 30.

CZIER VERONKA M. CASPISTRAN, 1880. jan. 12. - 1930. júl. 10.

CZIER VERONIKA M. FIDELIS, 1907. aug. 18. - 1972. okt. 11.

CZIER M. SALVIA*

DORNER IRMA M. PAULA, 1892. jan. 3. - 1955. aug. 23.

EGELI M. EMERICA *

ERNI IRÉN M. PONGRATIA, 1911. ápr. 10. - 1944. szept. 16.

HORN VERONIKA M. GENCIANA, 1922. jan. 10. - 1986. aug. 13.

KIRNER ETELKA M. SIENA, 1901. nov. 22. -

KIRNER MÁRIA M. CZIRIÁKA, 1899. júl. 19. -

LINZENBOLD EMMA M. ANTONELLA, 1896. okt. 18. - ?

LINZENBOLD ERZSÉBET M. ANGELIKA, 1914. nov. 14. -?
LINZENBOLD VILMA M. MAGDALENA, 1900. jan. 18. - 1978. szept. 29.
LUDESCHER ANNA M. MYRA, 1921. jan. 15.
LUDESCHER MAGDA M. GIZELLA, 1894. márc. 21. -?
LUDESCHER MÁRIA M. FELICANA, 1919. febr. 2.
MELLAU JULIANNA M. MEINRADA, 1909. júl. 19. - 1991. jún. 5.
MELLAU M. CHRISTIANA, * - 1943. május 16.
NONN ILONA M. CRESTENTIA, 1920. aug. 6. - 1985. május 20.
NONN JULIANNA M. BERTOLINA, 1909. május 27. -
RESZLER ILONA M. LIBERATA, 1875. aug. 16. - 1959. márc. 10.
RESZLER JULIANNA M. HERMENEGILD, 1893. április 8. - 1966. május 4.
RESZLER KATALIN M. AMALBERGA, 1889. nov. 23. - 1973. febr. 20.
RESZLER TERÉZ M. GODOLEVA, 1877. szept. 11. - 1946. febr. 12.
SCHWEGLER ERZSÉBET M. GEORGIA, 1909. nov. 3. - 1988. aug. 11.
TEMPFLI EMMA M. TERÉZINA, 1913. okt. 29. - 1999.
TEMPFLI ILONA M. VIVIENTIA, 1923. aug. 7. -
TEMPFLI KAROLIN M. VINCENTINA, 1888. szept. 22. - 1973. - aug. 7.
TEMPFLI MARGIT M. JUVENTIA, 1897. jún. 13. - 1967. dec. 29.
TORONYI (TEMPFLI) TERÉZIA M. TARSITIA, 1894. okt. 4. - 1986. ápr. 25.
VADAI (CZIER) ANNA M. DOLORÓZA, 1899. júl. 13. - 1954. okt. 13.
VADAI (CZIER) EMMA M. HEROLA, 1897. ápr. 16. - 1978. szept. 21.
VADAI (CZIER) ERZSÉBET M. BENEDIKTA, 1901. nov. 2. - 1976. júl. 12.
VADAI (CZIER) MÁRIA M. GEMMA, 1895. aug. 8. - 1982. febr. 1.
VADAI (CZIER) REGINA M. SERGIA, 1888. szept. 6. - 1962. május 25.
VANGER JULIANNA M. SALVIANA, 1920. febr. 20. - 1944. szept. 16.
VINKLER M. SOLINA *

Nagyvárad Vincés Nővér

Ludescher M. Stefánia, 1868. február 14. - 1928.

Missziósnővér

TORONYI (TEMPFLI) ELEONÓRA

9. SZ. A PLÉBÁNOSOK NÉVSORA: (SCHEMATIZMUS 1904:149.)

MULSZ JÁNOS (- 1722)

HOLCZER JÁNOS : 1722 - 177. dec. 11.

A Moson megyei Vajda községben született 1696-ban. 1721-ben szentelték, jól beszélt németül, ezért helyezte ide az egri püspök. 55 évig volt csanálosi plébános. (1778. március 5-én gr. Eszterházy Károly püspök körlevelében adja tudtul elhunytát.)

VOBORZILL ANTAL: 1778.II. 24 - 1803. II. 4.

Bohemia Molsche helységében született 1737-ben.

KRAMMER MIHÁLY: 1803 - 1830. (III. 11-én székesegyházi kanonokká nevezik ki.) sz.: Eger, 1761. szept. 31. - 1835 nov. 17.

NÉMETHY JÓZSEF: 1830. novembertől - 1836-ig (gimnáziumi tanár, spirituális lett) Bártfa, Sáros megye, 1798. III.14. - 1880. VII. 12.

JOKS ÁGOSTON: 1836. dec. 14. - 1852. szept. 22.

Ungvár, 1787. aug. 11. - 1862. okt. 6.

TISCHLER ALBIN: 1852. szept. 22. - 1884. aug. 16.

Beszterce, 1810. III.1. - Csanálos, 1884. aug. 16.)

VADÁSZ ÁGOSTON: ideiglenes plébános 1884. augusztustól

KOVÁCS LAJOS: 1885. - 1906.III.22.

sz. 1851. nov. 19. - meghalt 1906.III.22.

HORVÁTH GYÖRGY, ideiglenes lelkész: 1906. április.

RÓNAI ISTVÁN: 1906. V.2. - 1925. július 4. (Rein)

Szatmárnémeti, 1866. július 17. - Felsőbánya, 1933. szeptember 7.

REITER ANDRÁS (ENDRE): 1925. július (4) - 1938. november 10.

Szinérváralja, 1874. II. 21. - Csanálos, 1938. november 10.

TILLINGER FERENC: 1938 - 1947; 1948 - 1953 között bebörtönözték.

Mezőfény, 1896. V. 7. - Uo. 1972. jan.4.

CSONT IGNÁC: helyettes lelkész: 1948.

P. PUSKÁS HUGOLIN, O.F.M., helyettes lelkész: 1948-

KINCS IMRE: 1949-től kiségitő Csanáloson - 1969.III.25.

Kaplony, 115. XI. 29. - Csanálos, 1969. III.25.

BRUNNER ISTVÁN: 1969 - 1998.
Szécsénhalászi, 1923. július 5. -
VOJTKU LÁSZLÓ: 1998. -
Sárközújlak, 1959. IX. 2

KÁPLÁNOK ÉS KISEGÍTŐK:

A XIX - XX. században a plébános munkáját időnként káplánok és (valószínűleg a kaplonyi Szent Ferenc-rendi kolostorból szerzetes kiségitők) segítették (az 1825 - 1868 közötti adatokat a plébánia eredeti anyakönyveiben található bejegyzések alapján közöljük, ezek a káplánok (kiségitők) egyházi ténykedéseinek első/utolsó ismert bejegyzései, nem jelentik működési idejük biztos korszakolását):

LÉNÁRD JÓZSEF, 1825. IX. 25
SPIEGEL JÓZSEF, 1826. I. 26 - 1827. X.28.
KŐSZEGI IMRE, 1829. XI. 12 - 1830. VII.5.
SUVADA IGNÁC, 1833. I. 17 - 1833. VIII. 22.
ZENOVITS JÁNOS, 1836. IX. 12 - 1837. I. 4.
P. DUSKAY, 1838. I. 16.
P. PARTUBAY, 1838. II.5.
P. CZIZEL VIDOR, 1850. április
SZOTÁGH IMRE, 1852. XI.16.
P. CSIBÉSZ SOLANUS, 1852.
P. CZOLLIK NARCISSUS, 1857. február
PELLET LÁSZLÓ, 1865. július 17.
SZLOVIT FÉLIX, 1865.
PEMP ANTAL, 1865. szeptember - 1866.
VANKE JÓZSEF, 1867 - 1868.
MATLASOVSKY MIKLÓS, 1869 - október 9-ig
BEHOVSICHI JÓZSEF, 1869. X. 9 - 1971. március
BLAHOVICS PÁL, 1871. március 16 - július

HAUGG LEÓ, 1871. július 6 - 1872. január 20.
VANYEK FERENC, 1872. január 31 - októberig
OLAJOS SÁNDOR, 1872. október 16 - 1873. januárig
SZENTGYÖRGYI JORDÁN KÁROLY, 1873. január 26 - november 3.
FÁSZTUSZ ELEK, 1873. július
TERNYEY BÉLA, 1874. január 1 - októberig
SZALAY SÁNDOR: 1874. október 19 - 1875. novemberig
OLAJOSSY SÁNDOR, 1875. január 10 - 1876. végéig
KLUSVINSZKY SÁNDOR, 1876. január - július
KOVÁCS LAJOS, 1876. augusztus 1 - 1879. augusztus
JÉKEL ANTAL, 1879. szeptember 1 - 1880. október
LÁNG ANTAL, 1880. november 3 - 1881. július
HÁMON JÁNOS, 1881. augusztus 13 - 1882. január 9.
RUPRECHT ALAJOS: 1882. január 21 - december
PÁSZTOR JÁNOS, 1883. január
TEMPFLI ENDRE, diákonus, 1883. február 6.; március-április káplán
SCHMIDT LAJOS, 1883. május 1 - november
VADÁSZ ÁGOSTON: 1883. november - (1884-ben ideiglenes plébános).
MELLAU GYÖRGY, 1884. november - 1886. augusztus
P. WAGNER OTTÓ, O.F.M., 1886. szeptember
KIRILLA VIKTOR, irgalmas rendi, 1887. június
KLUZOVSKY SÁNDOR, 1890. január, vállalji segédlelkész,
CZIER FERENC 1890. júliusban, rónaszéki segédlelkész,
LEITNER JÓZSEF 1890. július 26-tól kegyesrendi szerzetes,
HULEK GYÖRGY 1890. augusztusban, áldozópap,
STEINBERGER FERENC 1890. Augusztusban, tanítóképezdei tanár,
GÜNTHER OTTÓ, 1891. augusztus 30 - 1993 végéig.
HEINRICH VENDEL, 1919. szeptember - 1921 végéig.
KOHÁNYI ISTVÁN, 1922 - december 1-ig.
STEIB FERENC, 1931. január - április
Szolomájer István, 1931. (május) június 15.
FÜGG MÁRTON, 1931. június 16 - 25

SCHREPLER JÁNOS, 1931. június 27 - 1935. június 18.

TEMPFLI ISTVÁN, szubdiákonus, 1931

DR. KUNCZ JÓZSEF. 1936. május - október

VIZLER LÁSZLÓ: 1936. október - 1938 végéig.

DEMÉNY (KIRNER) ISTVÁN, 1938. IV.10-én Kisternyén halt meg. Batiz, 1912. - ; 1938-ban a román hatóságok hadbírótság elé állították, megsúgta pénzbüntetéssel.

CSABA (CZUMBEL) LAJOS: 1941. április -1942. december vége

Szaniszló, 1916. június 16 - Szentsimon, Borsod megye, 1991. április 21. 1942. március 15-i beszédében tiltakozik a helybeli fiatalság német hadseregbe való besorozása ellen. A kolozsvári csendőrparancsnokság meghurcolja, augusztusban elhelyezik. 1947-ben tér vissza Romániába az egyházmegye Magyarországon maradt részéből, Tiszaszalkáról, Laposbányán működik, 1948. január elején bebörtönzik. Kiszabadulása után újból letartóztatják és átadják a magyarországi hatóságoknak, ahol a népbírótság 1946-ban elmondott beszédéért (izgatás címen) elítéli.

10. SZ. TÁBLÁZAT:**A CSANÁLOSI ISKOLA TANULÓIRA VONATKOZÓ ADATOK**

Az egyházmegye évkönyvei (Sematizmus) alapján

Év	Iskolakötelesek			Az iskolát látogatja			Isméllő iskola	
	Fiú	Lány	Összes	Fiú	Lány	Összes	Ism. oszt	Vasárn.
1814								
1851						134		
1855						122		
1858					134			
1864			123			98		80
1870	96	103	199	89	97	186		
1874	72	101	173	65	92	157		
1877	69	104	173	66	100	166		
1882	114	110	224	99	106	205		
1885	105	116	221	102	114	216		
1889	91	131	212	82	119	201		
1893	78	113	191	68	113	181		
1900				104	113	217		
1901				104	113	217		
1904				104	113	217		
1907				120	142	262		
1913				141	137	278		
1916						264	49	
1925								
1926						191	95	
1931					134			

10/B TÁBLÁZAT: RÓMAI KATOLIKUS NÉPISKOLA

(Az osztálynaplók alapján)

Tanév	Füü	Lány	Össz.	
1885	29	33	62	
1886	33	41	74	
1887	73	94	167	
1888	81	85	166	
1889	86	81	167	
1890 *	44	37	77 *	
1891	91	80	171	
1892	90	88	178	
1893	98	91	189	
1894	91	97	188	
1895	85	99	184	
1896	80	142	222	
1897	33	82	115	
1898	97	108	205	
1899	31	48	79	
1900 *	33	37	70	
1901	45	35	80	
1902	63	57	120	
1903	37	34	71	
1904	42	43	85	
1905	36	44	80	
1906	45	51	96	
1907	96	112	208	
1908	31	37	68	
1909	48	58	106	
1910	34	34	68	
1911	34	38	72	
1912	37	43	80	
1913	29	56	85	278!
1914	45	47	92	
1915	84	68	152	
1916	69	35	104	264!
1917	55	63	118	
1918	77	50	127	
1919	20	29	49	
1920	102	93	195	
1921				
1922	63	51	114	
1923	24	32	56	
1924	41	23	64	
1925	44+39	50+19	94+58	rom+ném
1926	71	48	119	191!
1927	76	57	133	217!
1928	38	18	56	
1929				
1930	83	101	184	
1931	42	48	90	
1932	27	30	57	
1933	98	111	209	
1934	53	68	121	264!
1935	63	106	169	
1936	97	101	198	
1937				

*A csillaggal jelzett érvben csak az egyik osztály naplója van meg. Valószínűleg több egymásután következő tanév század eltolódásainak ugyanez lehet az oka.

<i>Katolikus felekezeti iskola</i>				<i>Állami elemi iskola</i>				
Év	Fiú	Lány	Össz.	Fiú	Lány	Össz.	Együtt	Analf.
1938	55	45	100	40	56	96	196	
1939			?	49	61	110	?	
1940	70	66	136	46	44	90	226	
1941	62	43	105			?	?	
1942	47	35	82			?	?	
1943			?	80	77	157	?	
1944	39	35	74	59	58	117	191	
1945	51	40	91	63	60	123	214	
1946	56	51	107	36	41	77	184	
1947	49	38	87	72	64	136	223	
1948	Államosítva.			122	101	223		30
1949				112	116	228		29
1950				11	106	217		35
1951				107	100	207		19
1952				85	81	166		26
1953				41	24	65		
1954								7
1955								
1960						175		
						.		
1964						245		

Év	<i>Nyolc osztályos általános iskola</i>	<i>Óvoda</i>
1971	229	62
1972	200	80
1973	192	89
1974	103	77
1975	192	75
1976		
1977	178	75
1978	179	57
1979	160	64
1980	164	56
1981	158	
1982	145	
1983	146	
1984		
1985	142	60
1986	144	62
1987	155	63
1988	144	64
1989	141	65
1990	131	60
1991	119	67
1992	114	68
1993		
1994	112	66
1995		
1996	124	65
1997	117	68
1998	120 (<5 román) 60 + 17 német tagozatos	

11. SZ.: A DEPORTÁLTAK

A Földvárra deportáltak: (25)

BARTHA MÁRTON, BOLEMANN JÁNOS, CZIER FERENC, CZINZEL ISTVÁN, CZUMBEL VENDEL, ERNI MIHÁLY, ERNI JÓZSEF, ERNI LŐRINC, FLEISCHER JÁNOS, JAKAB GYÖRGY, LEITNER JÓZSEF, MÁJER ISTVÁN, MÁJER JÓZSEF, RESZLER ANTAL, SCHWARCZKOPF ERNŐ, SCHWEGLER MIHÁLY, TEMPFLI FERENC, TEMPFLI JÓZSEF, TEMPFLI SÁNDOR, TIVADAR GYÖRGY, VARGA MIHÁLY, VÉBER ANTAL, VINKLER JÓZSEF.

A Szovjetunióba deportáltak (1945. január) (247)

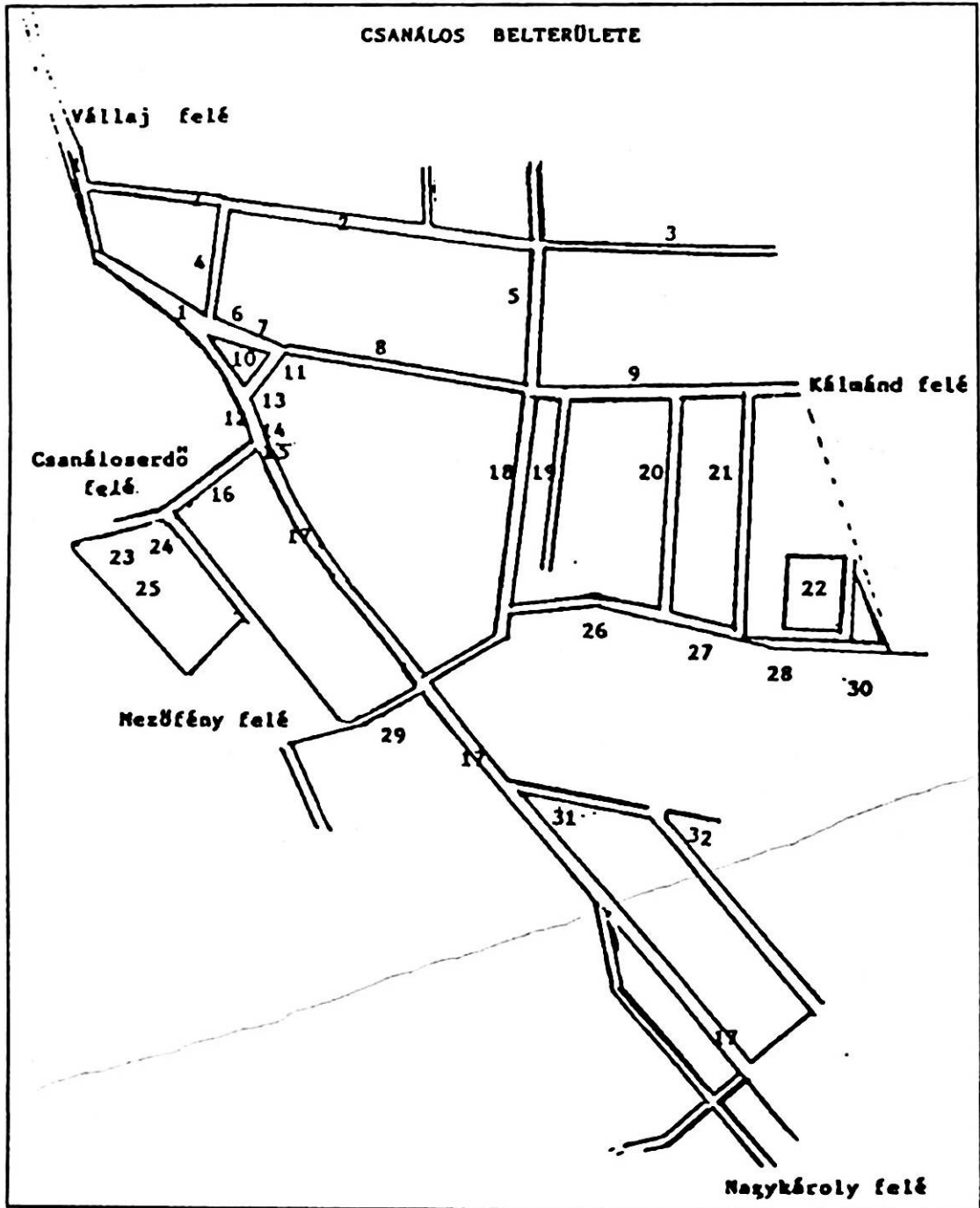
ADLER FERENC (1914), ALTFATER ANTAL (1912), BARTHA MÁRTON (1904), BÉKÉSI MÁRIA (1923), BINDER FERENC (1906), BINDER JÁNOS (1911), BINDER JOHANNA (1916), BOLEMANN GYÖRGY (1910), BOLEMANN GYÖRGY (1907), BOLEMANN JÓZSEF (1900), BOLEMANN VENDEL (1899), BUCHMÜLLER ERZSÉBET (1923), BUCHMÜLLER ISTVÁN (1911), CSABA FERENC (1904), CSERVÖLGYI JÁNOS (1923), CSIRÁK ISTVÁN (1900), DAN EMERICH (1910), DORNER ISTVÁN (1903), DORNER KÁROLY (1926), DORNER MAGDA (1924), ÉBERST JÓZSEF (1901), ÉBERST MARGIT (1926), ÉDER GYULA (1907), ÉDER MÁRTON (1920), EGELI ADÉL (1920), EGELI ERNŐ (1908), EGELI IRÉN (1922), EGELI ISTVÁN (1904), EGELI JÁNOS (1927), EGELI JÓZSEF (1899), EGELI MIHÁLY (1925), ERNI KÁROLY (1914), ERNI MARGIT (1924), FASTANC VERONIKA (1926), FECSER FERENC (1914), FECSER JÓZSEF (1898), FLEISCHER ISTVÁN (1914), FLEISCHER PÁL (1900), FLEISCHER VERONIKA (1922), FERENCZI MIHÁLY (1917), GIRTTLER ISTVÁN (+ 1947), GIRTTLER JÓZSEF (1927), GIRTTLER MARGIT (1923), GNÁNDT JÁNOS (1908), GNÁNDT JOLÁN (1924), GNÁNDT JÓZSEF (1922), GNÁNDT JULIANNA (1924), GNÁNDT MÁRIA (1912), HARTMANN GIZELLA (1927), HARTMANN JÁNOS (1926), HEIM FERENC (1905), HEIM FERENC (1907), HEIM IMRE (1928), HEIM MIHÁLY (1899), HERMANN ANTAL (1900), HERNÁDI JÁNOS (1917), HOLP JUDIT (1922), HOLP TERÉZ (1925), KIRNER ANNA (1926), KIRNER JÓZSEF (1911), KIRNER MÁRIA (1926), KRASZNAI JÓZSEF (1919), KRASZNAI VALÉRIA (1924), KREUKER BÉLA (1908), LANG EMMA (1921), LANG GIZELLA (1926), LANG ISTVÁN (1927),

LANG JÁNOS (1911), LANG JOZSEF (1913), LANG SÁNDOR (1902), LANG NÁNDOR (1906), LANGENBACHER ISTVÁN (1908), LEITNER ANDRÁS (1905), LEITNER KÁROLY (1945), LINI JÓZSEF (1928), LINZENBOLD ALAJOS (1919), LINZENBOLD JÓZSEF (1916), LINZENBOLD MIHÁLY (1904), LUDESCHER ALAJOS (1916), LUDESCHER BERTALAN (1919), LUDESCHER FERENC (1923), LUDESCHER GYÖRGY (1913), LUDESCHER JENŐ (1908), LUDESCHER ILONA (1924), LUDESCHER ISTVÁN (1919), LUDESCHER ISTVÁN (+1945), LUDESCHER JÁNOS (1905), LUDESCHER JÁNOS (1908), LUDESCHER JÁNOS (1916), LUDESCHER JOLÁN (1926), LUDESCHER JÓZSEF (1900), LUDESCHER MARGIT (1924), LUDESCHER MÁRIA (1922), LUDESCHER MÁRIA (1924), LUDESCHER MÁRTON (1922), LUDESCHER MÁRTON (1928), LUDESCHER TERÉZ (1921), LUDESCHER PÁL (1920), LUDESCHER VERONIKA (1920), LUCZ KÁROLY (1900), LUCZ SÁNDOR (1902), MELLAU EMMA (1924), MELLAU GYULA (1907), MELLAU JÁNOS (1910), MELLAU JÁNOS (1918), MELLAU JÁNOS (1923), MELLAU JOLÁN (1918), MELLAU JÓZSEF (1905), MELLAU KÁROLY (1900), MELLAU MÁRIA (1906), MELLAU MIHÁLY (1901), MELLAU PÁL (1906), MENTES (MELLAU) JÁNOS (1902), MERK MÁRIA (1926), MERK VERONIKA (1924), MOSONI JÁNOS (1927), MÜLLER CECILIA (1924), MÜLLER TERÉZ (1920), NAGY VENDEL (1921), NONN ISTVÁN (1906) PLANK ANTAL (1900), PLANK JÓZSEF (1904), PLANK SÁNDOR (1905), PLANK TIOVADAR (1905), RESZLER ANTAL (1907), RESZLER FERENC (1908), RESZLER FERENC (1911), RESZLER FRIDA (1928), RESZLER ISTVÁN (1910), RESZLER JÓZSEF (1910), RESZLER KÁROLY (1928), RESZLER KLÁRA (1926), RESZLER MÁRIA (1916), RESZLER MÁRIA (1921), RESZLER PÁL (1898), (RESZLER) RÉTAI JÓZSEF (1913), RITLI ISTVÁN (1908), ROKK GYÖRGY (1921), ROKK JÓZSEF (1917), ROKK GYULA (1914), ROKK ISTVÁN (1922), ROOZ JÁNOS (1902), ROOZ JÓZSEF (1910), ROOZ LAJOS (1908), ROSSZEL MIHÁLY (+1947), SZAUERMANN JULIANNA (1914), SZAUERMANN MIHÁLY (1909), SZAUERMANN TIVADAR (1905), SCHEIBLI ERZSÉBET (1916), SCHEIBLI ISTVÁN (1911), SCHEIBLI KÁROLY (1911), SCHEIBLI PÁL (1902), SCHEUERMANN MÁRIA (1924), SULTÉSZ ISTVÁN (1902), SULTÉSZ JÁNOS (1912), SULTÉSZ JÓZSEF (1905), SCHUPLER FERENC (1907), STRAUB FERENC (1914), STRAUB GYÖRGY (1906), SCHUPLER JÓZSEF (1919),

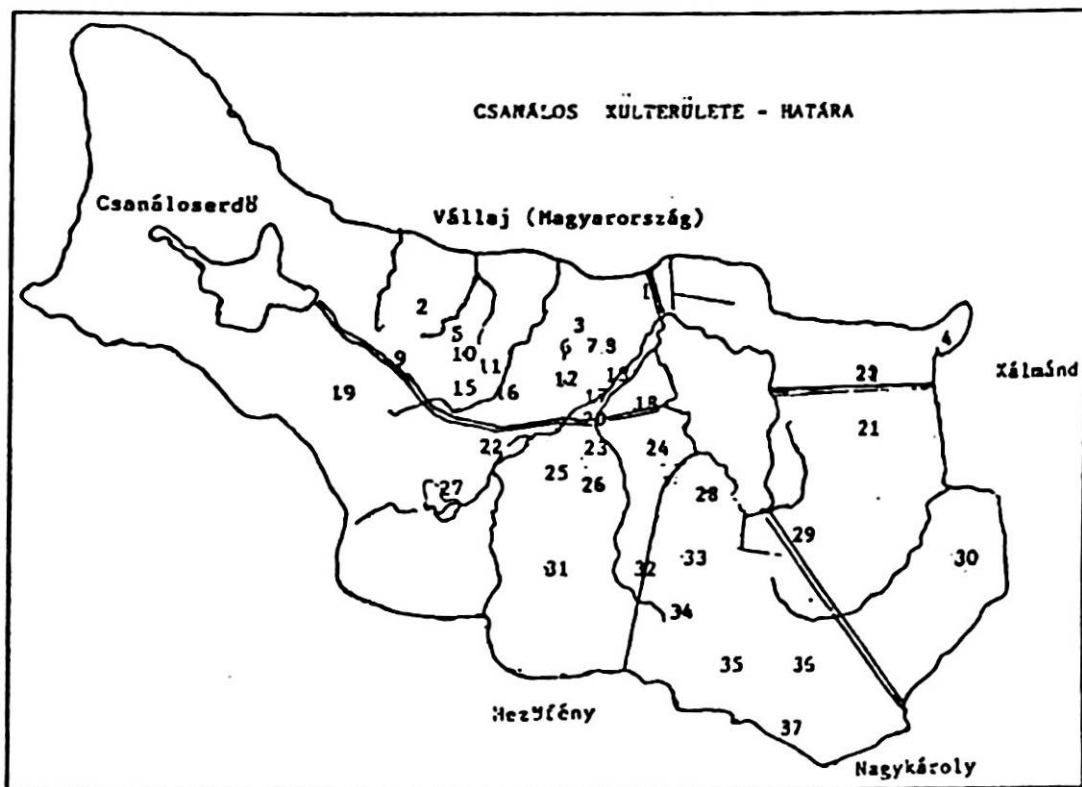
SCHUPLER JÓZSEF (1900), SCHUPLER MÁRTON (1918), SCHUPLER MIHÁLY (1905), SCHVEGLER JÓZSEF (1913), SCHVEGLER ISTVÁN (1908), SCHVEGLER ISTVÁN (1923), SCHVEGLER ISTVÁN (1924), STELLI MÁRTON (1919), STRAUB NANDOR (1913), STRAUB JÓZSEF (1917), SZAJNIK ANTAL (1911), SZOLOMAJER GIZELLA (1918), SZOLOMAJER MÁRIA (1922), SZOLOMAJER MÁRTON (1900), SZOLOMAJER MÁRTON (1927), SZOLOMAJER ISTVÁN (1914), TÁTRAI IMRE (1927), TEMPFLI ALAJOS (1905), TEMPFLI ANDRÁS (1914), TEMPFLI ANTAL (1900), TEMPFLI ANTAL (1914), TEMPFLI ERZSÉBET (1919), TEMPFLI FERENC (1913), TEMPFLI FERENC (+1945), TEMPFLI IMRE (1910), TEMPFLI ISTVÁN (1903), TEMPFLI ISTVÁN (1906), TEMPFLI ISTVÁN (1909), TEMPFLI ISTVÁN (1916), TEMPFLI ISTVÁN (1919), TEMPFLI JÁNOS (1909), TEMPFLI JÁNOS (1910), TEMPFLI JÁNOS (1923), TEMPFLI JOLÁN (1927), TEMPFLI JÓZSEF (1905), TEMPFLI JÓZSEF (1912), TEMPFLI JÓZSEF (1929), TEMPFLI KÁROLY (1906), TEMPFLI KÁROLY (1922), TEMPFLI MÁRIA (1923), TEMPFLI MÁRIA (1919), TEMPFLI MÁRTON (1926), TEMPFLI MIHÁLY (1916), TEMPFLI NÁNDOR (1922), TEMPFLI PÁL (1911), TEMPFLI PÁL (1918), TEMPFLI SÁNDOR (1903), VADAI FERENC (1922), VADAY JÁNOS (1927), VANGER ERZSÉBET (1926), VANGER MARGIT (1922), VARGA MIHÁLY (1904), VILLI ANTAL (1910), VILLI FERENC (1907), VILLI ISTVÁN (1906), VILLI JÁNOS (1908), VILLI MIHÁLY (1904), VINKLER FERENC (1906), VINKLER JÁNOS (1908), VINKLER JÁNOS (1909), VINKLER JÓZSEF (1916), VOGELSPERGER ERZSÉBET (1916), VOGELSPERGER JÁNOS (1906), VOLF MARTON (1904), ZAMBAL ANTAL (1900), ZAMBAL FERENC (1914), ZIER GABRIELLA (1921), ZIER ILDIKÓ (1945), ZIER ISTVÁN (1916), ZIER JÁNOS (1905), ZIER JÁNOS (1906), ZIER JOLÁN (1918), ZIER KÁROLY (1913), ZIER LORINC (1908), ZIER MÁRIA (1923), ZIER MÁRTON (1908), ZIER MIHÁLY (1911), ZIER PÁL (1905), ZIER VERONIKA (1927), ZINZEL BELA (1911), ZINZEL ISTVÁN (1907), ZINZEL JÁNOS (1909), ZINZEL KÁROLY (1902), ZINZEL KÁROLY (1927), ZINZEL TERÉZ (1922), ZUMBIL FERENC (1898), ZUMBIL LAJOS (1921).

12. TÉRKÉPMELLÉKLET: A FALU BELTERÜLETE ÉS HATÁRA

13. TÉRKÉPMELLÉKLET: CSANÁLOS KÜLTERÜLETE

14. A BELTERÜLET FÖLDRAJZI NEVEI

(A név utáni szám a falu rajzán/térképén való helyére utal. Pesty Frigyes XIX. századi (1864- 1865) gyűjtésének kéziratát az Országos Széchényi Könyvtár őrzi. A tőle átvett adatokat a mai köznyelvi ejtés-változatát követően - jel után [a forrásra utalással: 1864: P (= Pesty): ..old.] betűhíven, az eredeti írásmódban közlöm, esetenként ugyanígy a névre vonatkozó magyarázatát, megjegyzését.)

Ártézi kút (15)

Bagolyliget (utca) (3)

Balaton (Mo · Tó)

Balatonpart (utca) (27)

Bika utca (16) vö. Temető utca

Brikli árok (28)

Cigánytelep

Fényi út (29)

Fényi utca - 1864: Fényi uttza (P: 490).

Fő utca - 1864: fő uttza.

Futballpálya (22)

Futballpálya utca (28)

Gózsos (utca) (18)

Hatház (utca) (5)

Iskola (11)

Kálmándi utca (9) - 1864: *Kálmándi uttza* (P: 490)

Károlyi utca (17) A falu keleti szélétől a templomig vezető utca. -

1864: *NKárolyi uttza* (P: 490) -Vö.: Reit sor.

Kelbervajd: vízzel telt gödör és szemételep [· sváb eredetű szó,

'borjúlegelő']. Itt volt a gulya (egyéves borjúk) legelőhelye (26)

Kis utca (2)

Kis utca (4)

Körber utca - 1864: *Körber uttza* (P: 490)

Községháza (7)

Kultúrrolthon (6)

Malom (30)

Malom utca (31) - 1864: *Malom uttza* (P: 490)

Napközi (14)

Nefelejts (utca) (20)

(Nagy)Károlyi - Vállaji országút - 1864: a kösséget keresztül hasítván a fő uttza, *(Nagy)Károlyi, Vállaji uttza* nevet visel. (P:490)

Pásztor utca - 1864: *Pásztor uttza* (P: 490)

Pieta kápolna (24)

Plébánia (13)

Reit sor - «ném. reiten 'lovagol'. - [A hagyomány szerint a lovasgazdák itt próbálták ki, futtatták meg először a fiatal csikókat.] A Károlyi utca régi neve.

Szalonna gödör utca: - 1864: *Szalonna gödör útza* [Szalonna lopásról neveztetik.] (P: 490)

Szövelkezel (12)

Temető (23)

Temetőkápolna (25)

Temető utca (16) vö. Bika utca

Templom (10)

Újsor (utca) (9)

Vállaji utca (1) [A templomtól a falu nyugati széléig vezető utca.] - 1864: *Vállaji uttza* (P: 490)

Zöldfa utca (19)

15. A FALU HATÁRÁNAK FÖLDRAJZI NEVEI:

Árgyelán tag [36]

Bauernvöld ← sváb Bauernwald 'paraszterdő' ; A grófétól való megkülönböztetésül ez volt a gazdák eredetének a neve. Vö.: Pánivöld. [19]

Bergli domb [?]

Bergli föld [?]

Bika rét – 1864: *Bika rét*, rét, irtott hely, szántóföld [a Károlyi dülőben].

Blók – 1864: *Blók*, szántó föld [a Fényi dülőben]. (P:491)

Borosáj (Régi térképeken: Borosáj földek) [30]

Börvelyi út

Bruk [5]

Csanálosi fekete erdő – 1809: *Csanálosi feketeerdő* (Szirmay)

Csanálosi nagyerdő – 1809: *Csanálosi nagyerdő* (Szirmay)

Csanálosi puszta – 1809: *Csanálosi puszta* (Szirmay)

Cserépszín: téglacégető volt, vö. : Tápi gödör [28]

Csikaló ← *Csikalok*: A Folyóárok egyik része; régen lófürdetőhely volt, ez az elnevezés alapja: sváb *csika* ← a magyar csikó átvétele + sváb *loh* 'gödör' [13]

Csiszló ~ *Csisznó* [4] – 1864: Csiszlo. Zsombékos rét [a Kálmándi dülőben]. (P:490)

Csürhe járás – 1864: *Tsürhe járás*, gyp, szántóföld [a Fényi dülőben] (P:490)

Dinnye föld – 1864: *Dinnye föld* [a ligeten, a Vállaji dülőben]. (P:490)

Disznólegelő [22]

Estli – 1864: *Estli*, szántóföld [a Károlyi dülőben].

Éjjeli legelő – 1864: *éjjeli legelő*. Bekerített, felárkolt homoki éjjeli ló legeltető.

Első nyilas : A Fényi erdő Csanálos felé levő része. [19 a]

Fáne bose – *fáne bose*, rét [a Fekete erdő alatt].

Fekete erdő : A falu szomszédságában volt, fekete föld talajú erdő. Vö.: Feketi. [ ] – 1864: *fekete erdő*. (P:490)

Fekete kapu: A Fekete szőlőt körülvevő sövénykerítés kapuja. [ ]

Fekete szőlő: A falu közelében egykor fekete talajba ültetett szőlőterület volt. [ ]

Fekeli – Tájszó: 'fekete'. Vö.: Fekete erdő. [ ]

*Felső kaszáló. Rét.

Fényi dülő [33] – 1864: *Fényi dülő*. (P:490)

**Fényi I. forduló*. Szántó.

Fényi erdő – Vö. Paniváld [2 ?]

Fes – 1864: *fes*, kaszáló [a Fényi dülőben]. (P:490)

Fetri híd ~ *Petrib híd* (Régi alakja még: Fotr híd) < sváb *vieh-trieb* 'jószághajtó'. A csordalegelőre vezető híd. Téves etimológia alapján *Petri híd*-nak is mondták. [22]

Folyóárok: A falu határában levő vízlevezető árok. Vö.: *Vezérárok*. [ ]

Góriz kút: A szőlőben, a szőlőrész tulajdonosának nevével megnevezett kút.

Hanfsland ~ *Hamfsland*: A sváb nyelvi eredetű dülőnév (< sváb Hanfs 'kender' + Land 'föld') 'kenderföld' jelentésű.

Hársfa – 1864: *Hársfa*, legelő [a Vállaji dülőben], régen hársfát termett. (P:490)

Hauzviz – A falu közelében levő rét neve; < sváb *Haus* 'ház' + *Wiese* 'rét' összetétele. Vö.: *HáZRét*. [ ]

HáZRét – Vö.: *Hauzviz*. [ ]

Határszéli kaszáló – A román - magyar határ melletti kaszáló neve. [ ]

Határszéli kút [ ]

Hátulsó nyilas – A Fényi erdő Mezőfény felé levő része. [19 b]

Hex. hegy – 1864: *Hex. hegy. hex molja*, használhatatlan Zsombékos tavas hely [a Fényi dülőben]. (P:490)

Homok – 1864: *homok* Szöllő, homok dombon van. (P:490)

Homokbánya – Innét termelték ki a falu homokszükségletét, vö. Homokdomb, Lókert [27]

Homokdomb – Vö.: Homokbánya, Lókert [27]

Homoki első dülő – Szőlő. *

Homoki szőlő – Szőlő. *

Homokszőlő – A homokföldre ültetett csanárosi szőlők neve. [ ]

Hosszú gyepl – 1864: *hosszu gyepl*, rét [a Fekete erdő alatt]. (P:490)

Inzli – sváb Inzel 'sziget' + -li (sváb) kicsinyítő képző. (Kisebb földterület a Kálmándi dűlőben.)

Kálmándi dűlő – A Csanárostól Kálmánd felé elterülő dűlő tagosításkor keletkezett elnevezése. [21] – 1864: *Kálmándi dűlő*.

Károlyi dűlő – A Csanárostól Nagykároly felé elterülő dűlő tagosításkor keletkezett elnevezése. [ ] – 1864: *NKárolyi dűlő*. (P:490)

Kaszáló

Kenderáztató – Vízrel telt gödör, melyben régen a kendert áztatták. [5]

Kenderföld *

Kereszt dűlő – 1864: Szántóföldből áll [a Kálmándi dűlőben]. (P:490)

Kellős kút – Két vedre van, egyszerre mindkettővel lehet vizet húzni [15]

Kis kaszáló – 1864: *Kis kaszáló*, az árok mellett [a Fényi dűlőben]. (P:490)

Kis Mozsár – 1864: kis Mozsár. Kaszáló, zsombékos [a Kálmándi dűlőben]. (P:490)

Kis rét – 1864: Kis rét [a Fekete erdő alatt a Károlyi dűlőben]. (P:490)

Kis sziget * – Rét; szántó. – 1864: *Kis Sziget*. Kaszáló és kapusztás föld [a Vállaji dűlőben]. (P:490)

Kőrös előtti kaszáló – A falu és a *Kőrös erdő* közti kaszáló. [6]

Kőrös erdő – Térképen *Kőrös erdő* alakban fordul elő. A Kőrös népnyelvi Kőrös 'kőrösfű' az erdő fafajtajára utal. [7] – 1864: *Kőrös erdő*. Egy kis erdő [a Vállaji dűlőben]. Kőrös fát terem. (P:490)

Kőrös erdő előtti dűlő – Szántó. *

Kőrös erdő háti dűlő – Szántó. *

Kőrös hátuli kaszáló – A *Kőrös erdő* és az országhatár közti kaszáló. [8]

Kőrös kaszáló ~ *Kőrösi kaszáló* - A Kőrös erdőt körülvevő kaszálók neve.

Körtve fa úli gyep - 1864: *Körtve fa uti gyep* [a Fekete erdő alatt a Károlyi dülőben]. (P:490)

Közbülső nyilas - A Fényi erdő nyílhúzás eljárásával történt részekre osztásakor keletkezett, a középső harmadot jelölő név. [19 c]

Lanka - 1884 *

Legelő - []

Ligeti föld - 1864: *ligeti föld*. Homok, szántóföld [a Vállaji dülőben]. (P:490)

Lindaváld - Ma legelő. A név a sváb nyelvjárási *Linda* (*Linde* helyett) 'hárs' + a n. *Wald* 'erdő' összetétele.

Lókert - Lovak legelője. []

Lókerti legelő - A tehének legelője. [ ]

Melláñez kút - A szőlőben, a szőlőrész tulajdonosának nevével megnevezett kút. [ ]

Mercs hegy - 1864: *Mercs hegy*. Kaszáló és szántó föld [a Kálmándi dülőben].

Mogyorós - Régen feltehetően mogyorócserjében gazdag terület volt. [33]

Muj plac - 1864: *Muj platz*, kaszáló [a Fényi dülőben]. (P:490)

Muresli - (Morast 'mocsár') ?

Nepomuki kápolna [18]

Nagykárolyi országút - A falutól Nagykároly irányába vezető út. - 1864: *NKárolyi ország ut*

Nagy rét - 1864: *Nag/y/ rét*. [a Károlyi dülőben].

Nkárolyi - *Vállaji országút* l. Károlyi országút és Vállaji országút.

NKárolyi dülő l. Károlyi dülő

Nyárfa bokor - 1864: *Nyárfa bokor*, kaszáló [a Kálmándi dülőben]. (P:490)

Ószőlő - A csanálosi szőlő régebbi ültetésű része. [16] - 1864: *Oh szőlő* [a *feketén*, fekete földbe árok és gyepű közt]. (P:490)

Rájcsor - Állítólag a sváb *Reitschule* 'lovaglóiiskola' származéka. [28]
Sas vől[gy ?] - 1864: *Sas vől[gy?]*, erdő [a Vállaji dülőben], sas fészekről. (P:490)

Sertés bok - *Sertés bok*. Kaszálló rét [a Kálmándi dülőben].

Srága -

Stokfeld - Erdőirtás utáni cserjés terület volt. A sváb Stockfeld (← n. Stock 'bot; fatönk, tuskó'+ n. Feld 'mező, terület')

Stufer - Erdősített terület neve; ← sváb schtupfen 'bök(dös), palántol?'

Svart suh malher - 1864: *Svart suh malher*. Szántó [a Kálmándi dülőben]. (P:490)

Szarka völgy - 1864: *Szarka Völgy*. Legelő, hajdan sok szarka fészkelte benne. (P:490)

Szigeti erdő - 1864: *Szigeti erdő*. A ligeten egy erdő kiosztva a gazdlák közt. (P:490)

Tavas patak - 1864: *tavas patak*. Egy forrásból, M. Petri felől eredő folyó, ezen egy vízi Malom, bő hó és esőzésbe forog. (P:490)

Tez erdő - 1864: *Tez erdő*. Tez nevű emberé volt hajdan [a Vállaji dülőben]. (P:490)

Újszőlő - A csanálosi szőlő később telepített része. [2] - 1864: *Uj szöllő* [a feketén, a Fényi dülőben]. (P:491).

Vada - Elpusztult falu nevét őrző kiterjedt határrész a Fényi dülőben. [5] ~ *Vada ** - 1810: *Vada puszta* (Szirmay) - 1864: *Vada*, szántó föld és rét, régen Vadaiak birták. (P:491)

Vállaji országút - A falutól nyugatra vezető út. - 1864: *Vállaji ország ut*. (P:490)

Veres tenger - 1864: *Veres tenger*, veres füvet termő *fes* kaszálló [a Fényi dülőben]. (P:491)

Vezérárok - Vö.: Folyóárok. [16]

Zánstuk ~ *Zánstük*: A Homokszőlő egy részének a neve, ← sváb Sand 'homok' + Stück 'darab'. [16 ?]

Zánstuki erdő: A csanálosi erdőnek a Zánstukmal szomszédos része.

Vállaji út [1]

A TAGOSÍTÁS:

Árgyelán tag, Békési -, Brunecz-, Cáherendrészez -, Cángerez -, Cservölgyi -, Dinnyés -, Dorner -, Góriz -, Hansiergataniz -, Jakez-, Kapalanerz -, Köpiliz ~ Kepiliz-, Letez-, Líni -, Lucez -, Melláuez -, Náciz -, Pásiz -, Pökliz ~ Pekliz -, Prentavájnerz -, Rájhliz -, Rokapanziz -, Sekamártiz -, Stájbliz -, Stucez -, Suldeszez -, Svárcsumáherz -, Szábrámez -, Szálerz -, Szálfáterz -, Szengliz -, Szöpizörliz -, Zátrai -, Venzliz -, Veberz -, Viezerhánez tag.

* Telckönyvi adat (1947)

16. A CSANÁLOSSAL (IS) FOGLALKOZÓ KÖNYVÉSZET:

1. Kár Okl.= A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. Sajtó alá rendezte Géresi Károly. I - V. Budapest, 1882 - 1897.

2. Eml. 1904: *** A szatmári püspöki egyházmegye Emlékönyve fennállásának századik esztendejében. (Schematismus centenarius). 1804 - 1904. (A Pázmány sajtó nyomása).

3. Barcsa 1906: Dr. Barcsa János: A Tiszántúli ev. ref. egyházkerület történelme. I - III. Debrecen, 1906.

4. Boros 1997/1: Boros Ernő: Csanálosiak Földváron. Szatmári Friss Újság, 1997. december 5., 6.l.

5. Boros 1997/2: Boros Ernő: (A)hol (már) sírjaink (sem) domborulnak. Szatmári Friss Újság, IX. évf. 60., 1998. III.13.,13. l.

6. Boros 1998: Boros Ernő: Csanálosiak is láttak ufót. Szatmári Friss Újság, 199....

7. Borovszky Samu (szerk.): Szatmár megye. Budapest, Országos Monográfia Társaság kiadása. é.n. (1907)

8. Bura 1999: Bura László: Iskolavárosunk Szatmárnémeti. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999.

9. Bura 1960: Bura László: Nagykároly és vidéke földrajzi nevei. Kézirat, 1960.

10. Bura 1968: Bura László: Nagykároly környéki tájszók. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, 1968:1.

11. Bura 1994: Bura László: Szatmári diákok 1610-1752. Szeged, 1994.

12. Bura 1987: Bura László: Szatmári szólások és közmondások. Budapest, 1987.

13. Bura 1997: Bura László: Szatmár megye történeti-etimológiai helységnévtára. Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 1997.

14. Bura 1993: Bura László: Szatmár vidéki tájszók. Magyar Nyelvjárások, 1993.

15. Catalogus.. : Catalogus venerabilis cleri diocesis Szathmariensis pro anno 1820, 1826, 1827, 1828, 1829,1830, (?) 1833 (?), 1835, 1840, 1851.

16. Cogitator 1928: Cogitator: A szatmárvidéki asszimiláció. In: Magyar Kisebbség, VII. (1928) 3-7, 9, 11-12. füzet. Lugos.

17. Csanálos helységének topographiai és statisztikai leírása, 1860. Kézirat. In: PLSz.

18. Csermely Géza: Mennie kell, mert összefogunk. In: Katolikus Naptár, 1941.

19. / - /: Egy névsor. Bizonyíték a szatmárvidéki német nyelvű magyarok ügyében. A „Magyar Kisebbség” Nemzetpolitikai Szemle külön kiadása. Lugos, 1926. 23 l.

20. Fischer, Herman: Die Schwaben in der ungarischen Grafschaft Sathmar. Stuttgart, 1911.

21. Gábor: Gábor Jenő: Egyenlőtlen harc tíz éven át két fronton. II. Sváb kérdés a kormány parancsára. „Pallas nyomda”, Szatmár. 12. l.

22. Géresi 1891: Géresi Kálmán: Nagy-Károly és Szatmár vidéke. Az Ecsedi-láp. Az Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képben. Magyarország, II. Budapest, 1891. 353-378.

23. Györffy 1994: Györffy György - Zólyom Bálint: A Kárpát-medence és Ételköz képe egy évezred előtt. In: Kovács László (szerk.): Honfoglalás és régészet. Balassi Kiadó, Budapest, 1994.

24. Hetényi 1996: Hetényi Varga Károly: Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában, III. Lámpás Kiadó, Abaliget, 1996. (306-313)

25. Jakabffy 1923: Dr. Jakabffy Elemér: Erdély statisztikája. Lugos, 1923.

26. Karácsonyi 1998: Karácsonyi Károly: Flora și vegetația județului Satu Mare.

27. Kristó 1988: Kristó György: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1988. 491 p.

28. Majtényi 1936: Majtényi Szilárd: Harc a Carei-környéki felekezeti iskolák körül. Különlenyomat a „Magyar Kisebbség” Nemzetpolitikai Szemle 1936. évi 11. számából, Lugoj.

29. Maksai 1940: Maksai Ferenc: A középkori Szatmár megye. Budapest, 1940.

30. Mandula 1993: Mandula Tibor: A szatmári békét követő Nagykároly környéki sváb telepítésről. In: Rákóczi évfordulók 1993. Történelmi tanulmányok. Sárospatak, 1994. 39 - 46.
31. Máriás 1997: Máriás József: Aranymise Csanáloson. Szatmári Friss Újság, 1997.V.2. VIII. évf. 87:1.
32. Márcuș 1938: Márcuș, Ștefan: Sătmar. Fragmente istorice și culturale, aspecte sociale. Oradea, 1938.
33. Merli Rudolf: A középkor virágzó helysége: Vada. In: A Szatmári mári Friss Újság Évkönyve - 2001. Szatmárnémeti. 120-121.
34. Mezeő Cyril és Zanathy Antal: Comitatus Sathmariensis (Szatmár megye). In: Korabinszky János Mátyás: Regni Hungariae portabilis. =A magyar királyság részletes atlasza.) Wien, 1804.
35. Moser 1937: Moser, Hugo: Schwäbische Mundart und Sitte in Sathmar. München, 1937.
36. Müller 1932: Dr. Müller, Carl: Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte der deutschen Siedlungen bei Sathmar in Rumänien. Stuttgart, 1932.
37. Nonn 1938: Nonn György: Telepes község a határ mentében. In: Hittel, 1938. évf. 2. sz., 144 - 150.
38. Pesty Frigyes: 1864 - 1865. évi helynévgyűjteménye. Kézirat az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában.
39. Protocollum Districtus Szathmariensis. Kézirat. Szatmári Püspöki Levéltár.
40. Sarmaság 1866: Sarmaság Géza: Szatmár vármegye népességi, nemzetiségi, vallásfelekezeti és kulturális statisztikája. Szatmáron, 1866.
41. Schematizmus.: Schematizmus cleri almae diocesis Szathmariensis ad annum Jesu Cristi: 1855, 1858, 1864, 1869, 1870, 1872, 1880, 1882, 1884, 1885, 1889, 1891, 1893, 1901, 1913, 1916, 1926.
42. Straubinger 1927: Straubinger I : Die Schwaben in Sathmar. Stuttgart, 1927.
43. Suciu 1967: Suciu, Coriolan: Dicționar istoric al localităților din Transilvania, vol.I. 1967.

44. Szabó József: A német – magyar nyelvi kölcsönhatás vizsgálata három Nagyvárad környéki községben. In: Magyar Nyelv, (Budapest), XCVI. évf. (2000) 3: 363 –367.

45. Szatmár 1944: Szatmár vármegye statisztikai kimutatása, 1941. In: Közlöny, 1944. III.15.

46. Szendrey Zsigmond: Mit mondanak az ősi Szatmár megye helységnevei ???

47. Szirmay 1809: Szirmay Antal: Szatmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete. I - II. Buda, 1809 - 1810.

48. Szőke: Szőke Béla Miklós: A Kárpát-medence a 9. században. In: Honfoglalás és régészet. 77 - 84.

49. Váradi Regestrum

50. Vonház 1931: Vonház István: A szatmármegyei német telepítés. Pécs. Dunántúl - Pécsi Egyetemi Könyvkiadó, 1931.

51. Vonház 1908: Vonház István: A szatmármegyei német nyelv-járás hangtana. Budapest, 1908.

TARTALOMJEGYZÉK

<i>BEVEZETÉS</i>	7
<i>A FALU NEVE</i>	8
<i>I. A KÖZSÉG ELHELYEZKEDÉSE, TERMÉSZETI VISZONYAI</i> ___	9
<i>II. A FALU TELEPÜLÉSTÖRTÉNETE</i>	11
A régi falu benépesülése	11
A sváb telepítés	15
A lakosság lélekszáma, vallása, nyelve, nemzetisége	18
<i>III. A FALU KÉPE, ÉPÜLETEI</i>	24
A falu képe	24
A lakóházak	25
A középületek	28
Az iskolák	35
<i>IV. A LAKOSSÁG FOGLALKOZÁSA, GAZDÁLKODÁSA</i>	38
A földtulajdon, a birtok	38
A növénytermesztés	42
Az állattenyésztés	43
A kisipar	48
A kereskedelem	49

<i>V. A FALU HAGYOMÁNYAI ÉS SZOKÁSAI</i>	51
A közös munka hagyományai	53
A tárgyi és a szellemi néprajz hagyományai	55
A vallási ünnepek és a hozzájuk kapcsolódó szokások	59
<i>VI. VALLÁSI - ÉS KÖZÖSSÉGI ÉLET, MŰVELŐDÉS</i>	66
Csanálos intézményei	66
Művelődési élet; könyvtár, művelődési ház (kultúrotthon)	77
Sportélet	78
<i>VII. KÖZIGAZGATÁS, POLITIKAI, SZOCIÁLIS, EGÉSZSÉGÜGYI HELYZET</i>	79
A falu közigazgatása, a politika kihatásai	79
Szociális helyzet, polgárosodás	83
Az egészségügy	84
<i>MELLÉKLETEK - ADATTÁR</i>	85

A Státus Könyvkiadónál megjelent munkák 1995–2001

Ferencz Imre:	Gyalogszekér	versek	1995
Biró Á. Attila:	Ajándékkönyv	novellák	1996
Kristó Tibor:	Falufaggató	riportok, tárcák	1996
Hatvan székely hadifogoly:	Történetek a fogságból	emlékezések	1997
Székhy Juhos János:	Visszatérni, üres kezekkel	versek	1997
Bereczki Károly:	Tündérialom	regény	1998
Szinák János – Veress István:	Ghid Canin	fajtaismertető	1998
Ferencz Imre:	Vadvessző	publicisztika	1998
Garda Dezső:	A falutörvénytől a közbirtokosságig	Gyergyóújfalu monográfiája	1998
Vencser László:	Felelős szabadság	cikkek, tanulmányok	1998
Asztalos Enikő:	Szép szivárvány koszorúzza az eget	Népelet Székely- kakasdon	1998
Oláh István:	A virágmindenség fényképe	versek	1999
P. Gegő Elek	A moldvai magyar telepekről	reprint (1838)	1999
Váli Éva:	Literatura română pentru bacalaureat – Érettségi tétel-kidolgozások román irodalomból		1999
Bura László:	Iskolavárosunk Szatmárnémeti	monográfia	1999
***	Voltak – Emlékezés a csíkszeredai zsidó közösségre	riportok, interjúk, dokumentumok	1999
***	Kuláksors	székely kulákok visszaemlékezései	1999
Vincze Gábor:	Illúziók és csalódások – fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből		1999
Vencser László:	Der Sakramentalität der General- absolution im Licht der Früh- scholastik	Morálteológiai disszertáció (német nyelven)	1999
***	Gabi néni meséskönyve	meséskönyv	1999

Szőcs Imre - Szőcs Miriam	A csíkszentmihályi római katolikus templom	„Csíki műemlékek - 1”	1999
Garda Dezső	Főnépek, lófők, gyalogkatonák Csíkban és Gyergyóban	társadalomtörténet	1999
Kelemen Sándor: ***	Madéfalva, a vértanúság jelképe Info Flux magazin 2000	„Csíki műemlékek - 2” évkönyv	2000 2000
Grausam Géza	Virág és lencse	versek	2000
Láposi Dia	Morr Manó meséi	mesék	2000
***	Conduitele autolitice, devianțele de personalitate, recuperare în neurologia pediatriei	pszichiátriai dolgozatok (román nyelven)	2000
***	Tíz év krónikája - Emlékkönyv a csíkszeredai Márton Áron Gimnázium névadásának 10. évfordulójára		2000
***	Találkozások	antológia	2000
***	Babel.ro	7 nyelvű antológia	2000
Szabó Katalin	Visszajátszás	Emlékképek a régi Csíkszeredából	2000
Bura László	Éltetőnk, mindennapi anyanyelvünk	nyelvművelő írások	2001
Sarány István - Szabó Katalin	Megyeicsinálók	riportkönyv az 1968-as megújulásról	2001
Baróti László Sándor	A Gróf Majláth Gusztáv Károly Líceumi Szeminárium	jubileumi évkönyv	2001
Kalmár János: ***	Egy blues az Elnök Úrnak Gyergyószentmiklós	regény monográfia	2001 2001
Borboly Csaba - Vajda László	Várakozó reménykedés?	romániai magyar ifjúság 1990-1998	2001

Előkészületben:

Károni János	Organo Missale		
Garda Dezső	A székely közbirtokosság	monográfia	
Beke György	Gyulafehérvár árnyékában	publicisztika	
Vécsei Károly	Magyarok és nem-magyarok Romániában	demográfiai tanulmányok	
Tolna Éva	A hintaszék meséje	mesék	

Kiadja a Státus Könyvkiadó
Felelős kiadó: Birtók József igazgató

Készült a csíkszeredai Státus Nyomdában,
4100 - Csíkszereda (Miercurea-Ciuc)
Majláth Gusztáv Károly tér 4/A/8
Tf/fax: 004/066/110-486, Tel: 094/593-324

Tiparul executat sub comanda nr. 37/2001
la Imprimeria Status, Miercurea-Ciuc

STÁTUS
státus

Régi és többnyire általános emberi vonás a szülőföldhöz való kötődés, ragaszkodás. Ennek megnyilvánulása a szülőföldön megvalósított világunk megbecsülése, értékelése, féltése. De valószínűleg ez magyarázza a falu, a táj lakóinak múltja, elődeink világa iránti érdeklődésünket is.

Csanálos szorgalmas népe évszázadot meghaladó idő óta büszke a falujára, a fáradhatatlan munkája révén kialakított rendezett településre, amelyet a századelőn a vidék legrendezettebb, legszebb, leggazdagabb településének tartottak.

A fél évszázadot meghaladó adoma szerint a harmincas években Amerikában szerencsét próbáló honfitársunk hazatérte után az új világ szépségeiről mesélt hallgatóinak. Az egyik hallgatója, csanálosi gazda, otthon elmondta a hallottakat.

- No, látszik, hogy az (ti. az Amerikát megjárt polgár) még nem járt Csanáloson - jegyezték meg a csanálosiak.

Csanálos népe megérdemli, hogy számba vegyük a község múltját és jelenét, azzal a tudattal, hogy az egyetemes emberi világ történései minden emberi településen végigrezegnek, valamilyen módon visszatükröződnek, a legkisebb falu is cselekvő részese történelmünknek. Nem feledkezhetünk meg azonban arról, hogy a történelem tényei mindig az adott kort jellemzik, viszont mindazzal, ami a falu lakosai életében, alkotásaiban időtálló, azzal a mához is szólnak.

ISBN 973-83 | I-08-X